

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

**Úloha televize v trávení volného času a její potenciál
v prevenci rizikového chování dětí a mládeže**

Diplomová práce

Autor:	Bc. Petra Körnerová
Studijní program:	N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor: Petra Körnerová

Studium: P14P0552

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Úloha televize v trávení volného času a její potenciál v prevenci rizikového chování dětí a mládeže**

Název diplomové práce: The role of television in leisure time activities and its potential in the prevention of risk behaviour among children and youth
Aj:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Volný čas jako fenomén moderní doby a jeho význam. Současné trendy ve trávení volného času dětmi a mládeží se zaměřením na sledování televize. Postavení televizního média v 21. století a jeho vzdělávací potenciál v prevenci rizikového chování. Charakteristika rizikového chování, jeho druhů a možností prevence. Empirická část: četnost výskytu vzdělávacích pořadů za konkrétní časové období a jejich analýza vzhledem k prevenci rizikového chování; dotazníkové šetření zaměřující se na způsob trávení volného času dětmi a mládeží s důrazem na sledování televize.

BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. Úvod do studia médií. Brno: Barrister & Principal, 2001, 391 s. ISBN 80-85947-67-6. HOFBAUER, Břetislav. Děti, mládež a volný čas. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 173 s. ISBN 80-7178-927-5. SOBOTKOVÁ, Veronika. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.

Oponent: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucí práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Ivě Jedličkové, CSc. za odborné, vlídné a trpělivé vedení mé diplomové práce.

Anotace

KÖRNEROVÁ, Petra. *Úloha televize v trávení volného času a její potenciál v prevenci rizikového chování dětí a mládeže*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 86 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá problematikou televizních vzdělávacích pořadů v oblasti prevence rizikového chování dětí a mládeže. V teoretické části je charakterizován volný čas a specifika jeho trávení dětmi a mládeží. S oporou o odbornou literaturu je také pojednáno o možnostech televize ve 21. století a jejím vzdělávacím potenciálu. Krátce je popsána problematika rodičovské regulace v užívání médií. Celým textem pak prostupuje téma televizních vzdělávacích pořadů zaměřených na prevenci rizikového chování, které je dáváno do souvislostí s jednotlivými kapitolami. Poslední kapitola teoretické části se věnuje popisu rizikového chování a jeho prevence. Zde není opomenuta problematika vlivu televizního vysílání na rizikové chování dětí a mládeže. Výzkumná část práce se zaměřuje na četnost výskytu a následnou analýzu vzdělávacích pořadů věnujících se prevenci rizikového chování. Tento výzkum je doplněn dotazníkovým šetřením.

Klíčová slova: volný čas, televizní vzdělávací pořady, děti a mládež, rizikové chování, prevence.

Annotation

KÖRNEROVÁ, Petra. *The role of television in leisure time activities and its potential in the prevention of risk behaviour among children and youth*. Hradec Králové: Faculty of Education, University Hradec Králové, 2016. 86 pp. Diploma Thesis.

The diploma thesis deals with the issue of television educational programmes in the field of prevention of risk behaviour among children and youth. The theoretical part characterizes leisure time and primarily leisure time activities of children and the young people. According to reference books there are described possibilities of television in the 21st century and its educational potential. There are briefly mentioned issues of parental regulation in the use of the mass media. The whole text contains the theme of TV educational programmes focused on prevention of risk behaviour. This theme is connected with each chapter. The last chapter of the theoretical part deals with risk behaviour and its prevention. There is also described the issue of influence of TV broadcasting on risk behaviour of children and young people. The research section is concerned with the frequency and ex-post analysis of the educational programmes dealing with the prevention of risk behaviour. The research is supplemented by a questionnaire.

Keywords: leisure time, educational television programmes, children and youth, risk behaviour, prevention.

Obsah

Úvod.....	8
1. Volný čas a jeho naplňování dětmi a mládeží	10
1.1 Funkce a význam volného času.....	12
1.2 Pojetí volného času dětí a mládeže	15
1.3 Proměny neorganizovaných volnočasových činností dětí a mládeže	18
1.3.1 Vybrané faktory mající vliv na způsob trávení volného času	20
1.3.2 Nežádoucí trávení volného času	22
2. Televize a její možnosti ve 21. století.....	24
2.1 Vzdělávací potenciál televize v oblasti rizikového chování	27
2.2 Nástroje televizního vzdělávání	30
2.3 Děti a mládež jako publikum televizního vysílání.....	32
3. Rizikové chování a jeho prevence	36
3.1 Syndrom rizikového chování v dospívání.....	38
3.2 Vliv televize na rizikové chování dětí a mládeže.....	40
3.3 Možnosti prevence rizikového chování	44
4. Empirická část.....	47
4.1 Koncepte a cíle výzkumného šetření	47
4.2 Výzkumné metody	48
4.3 Formulace hypotéz	49
4.4 Charakteristika výzkumného souboru.....	53
4.5 Průběh výzkumného šetření	54
4.6 Výsledky výzkumného šetření	57
4.7 Vyhodnocení hypotéz.....	68
4.8 Závěrečné zhodnocení výzkumného šetření a diskuse.....	73
Závěr	77
Seznam použité literatury	80
Seznam příloh	86

Úvod

V současnosti dochází k dynamickému šíření moderních informačních a komunikačních technologií. Jako veškerá témata, která přímo zasahují do běžného dne každého člověka, podněcuje i oblast používání médií řadu otázek. Nové technologie se viditelně uplatňují ve stále více oblastech života, což má za následek celkovou změnu životního způsobu lidí. V rozsahu této práce nelze uceleně pojmut tak rozsáhlé téma a není to ani jejím záměrem. Tato diplomová práce se věnuje pouze jednomu médiu, a to televizi. Televize byla první masové audiovizuální médium. V této práci je vnímána jako nejdostupnější informační médium s početným publikem, které vykazuje určité návyky v jejím sledování. Nabízí se tudíž otázka jejího účinku na člověka. Práce se nesnaží prozkoumat problematiku vlivu televize na člověka, nýbrž potenciál televize mít vliv. Tím se rozumí snaha práce podat zprávu o tom, zda se v televizním vysílání vyskytují pořady, které by mohly působit preventivně v otázce rizikového chování. V tomto bodě se propojují média s další oblastí zájmu práce, a to s volným časem dětí a mládeže. Sledování televize je mezi dospívajícími častou volnočasovou aktivitou. Předkládaná diplomová práce se zabývá vzdělávacím potenciálem televize v oblasti prevence rizikového chování v kontextu volného času dětí a mládeže.

Toto téma práce jsem si zvolila, protože ho považuji za doposud nedostatečně prozkoumané a lehce opomíjené. V souvislosti s vlivem televize se úvahy společnosti ubírají spíše negativním směrem. Televizní vysílání ale disponuje i potenciálem pozitivního působení. Proto jsem se rozhodla upozornit touto prací na vzdělávací možnost televize. Aby mohly být preventivní snahy prostřednictvím televizního vysílání realizovány, musí tomu odpovídat nabídka pořadů. To je zde vnímáno jako hlavní předpoklad potenciálního úspěchu. K němu nestačí regulovat pouze čas, po který děti a mládež televizi sledují, musí přispět i obsah televizního vysílání. Z tohoto předpokladu vychází záměr empirické části práce analyzovat obsah televizního vysílání. Na základě jeho výsledků se v závěru práce pokusím o stručné doporučení pro koncipování preventivních pořadů. V něm spatřuji přínos práce.

V práci se opírám o odbornou literaturu související s daným tématem. Jelikož sleduji tendence vývoje v trávení volného času, jsou v textu použity rovněž publikace staršího data (např. Filipcová, 1966; Švigová, 1967; Bláha, 1980). Stejně tak ve zbytku textu při charakteristice významných pojmů čerpám ze starších, avšak primárních zdrojů poznatků (např. Sak, 2000; Hodaň, 2002; Hofbauer, 2004.), jelikož v aktuálních

publikacích jsou informace z těchto knih opakovaně citovány. Rozhodnutí, zvolit tyto texty jako zdroje teoretických poznatků, má tedy své opodstatnění. Danou problematiku sledování televize dětmi a mládeží a rizikové chování se snažím prozkoumat také pomocí pohledu zahraničních autorů, kteří se věnují těmto tématům (např. Wellings, 2001; Hagen, 2007; Livingstone, 2009).

První kapitola se zaměřuje na volný čas a specifika v jeho trávení u dětí a mládeže, včetně projevů nežádoucího trávení volného času. Druhá kapitola se zabývá především vzdělávacím potenciálem televize, dále pak dětmi a mládeží jako televizním publikem. Třetí kapitola se snaží přiblížit problematiku rizikového chování a možný preventivní vliv televize v této oblasti. Čtvrtou kapitolu tvoří výzkumné šetření. To je věnováno analýze preventivních vzdělávacích pořadů z pohledu vysílatele i diváka.

Cílem diplomové práce je, s oporou o odbornou literaturu, upozornit na důležitost role televize v trávení volného času dětí a mládeže. Dílčím cílem předloženého textu je proniknout do problematiky sledování televize jako volnočasové aktivity dětí a mládeže a poukázat na vzdělávací potenciál televize v oblasti rizikového chování. Práce má rovněž, prostřednictvím výzkumné části, představit četnost výskytu televizních preventivních pořadů cílených na rizikové chování a jejich rozbor, dále pak zmapovat zvyky a názory dětí v této oblasti.

1. Volný čas a jeho naplňování dětmi a mládeží

Volný čas je tématem, které se stalo neodmyslitelnou součástí života a výchovy člověka v moderní době. Jedná se o oblast, která neustále zvětšuje pole svého působení, a začíná převyšovat nad jinými. Zároveň se jedná o pojem, který není snadné v teoretické rovině přesně vymezit. To ho činí obtížně uchopitelným. Přestože velké množství autorů již jmenovalo mnoho definic volného času, nedaří se, zcela v tomto ohledu, najít všeobecnou shodu. Není nezbytné unifikovat různá pojetí. Naopak, prostřednictvím odlišných vymezení lze nahlížet na problematiku volného času komplexněji. Rozdílné koncepce volného času v sobě obsahují jeho různé aspekty (psychologické, ekonomické, sociologické aj.), které zdůrazňují, že volný čas je skutečně přítomen ve všech sférách lidského života. Jako většina pojmů, i tento se vyvíjí v čase a váže se k aktuálnímu stavu společnosti.

Za klasika volného času, který jej v druhé polovině 20. století začal vnímat tak, jak o něm uvažujeme dnes, je považován francouzský sociolog Joffre Dumazedier. Jak uvádí Bohuslav Hodaň, většina dnešních definic veskrze vychází z jeho formulace volného času (2002, s. 169). Ten, ač na počátku zabývání se tímto fenoménem, stanovil jeho charakteristiku velmi zdařile (Knotová, 2011, s. 28). Nejrozšířenější definice, na kterou je odkazováno ve většině domácích textů, náleží autorům Bedřichu Hájkovi, Břetislavu Hofbauerovi a Jiřině Pávkové. Ti vymezují volný čas jako čas, který „*je částí lidského života mimo čas pracovní (návštěva školy a pracovní proces) a tzv. čas vázaný, který zahrnuje biofyzilogické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti, péči o děti, dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti. Volný čas je dobou, kterou má člověk po splnění těchto potřeb a povinností člověk k dispozici pro činnosti seburčující a sebevytvářející*“ (2011, s. 10). Na první pohled se jedná o tzv. negativní vymezení, neboť vyzdvihuje zejména činnosti, které do volného času nepatří. Tato kategorizace neplatí zcela. Definice poukazuje na to, že volba činností, které jednotlivec ve volném čase vykonává, je volbou svobodnou, uskutečněnou na základě určitých potřeb a zájmů. Vyzdvihuje seburčující a sebevytvářející rys aktivit volného času a tím naznačuje jeho funkce. Břetislav Hofbauer poté v charakteristice volného času pokládá za důležitou tu skutečnost, že „*člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí*“ (2004, s. 13). Tato formulace opět připomíná, že s volným časem může jedinec (v rámci daných společenských podmínek) nezávisle nakládat. Faktor relativní svobody zůstává zásadním pro většinu definic.

Důležitost volného času pro jedince dokládá *Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj* (OECD), která zahrnuje tuto proměnnou mezi 24 sociálních indikátorů, které určují kvalitu životní úrovně v konkrétní zemi (Štursová, 2006, s. 10).

Problematika volného času nabývá na významu zejména u dětí a mládeže. Nyní bude krátce objasněno, co se v rámci této práce rozumí pod pojmy děti a mládež, neboť právě k nim je vztažena zkoumaná oblast volného času. O významu těchto pojmů může mít každý mírně odlišnou představu. Pro jejich definování je obecně vnímáno, jako hlavní kritérium, věkové hledisko. Základní vymezení poskytuje *Úmluva o právech dítěte*, která za dítě považuje každou lidskou bytost mladší 18 let (*Úmluva o právech dítěte*, 1989, nestr.). Jedná se o osobu, která nedosahuje plnoletosti. Podle Zdeňka Heluse je dítětem jedinec nacházející se v určitém věkovém rozpětí, které lze označit obecně jako dětský věk. V rámci této práce je za **dítě** považován, ve shodně s autorem, jedinec do 15 let věku (2004, s. 87). Tento věk je vnímán jako hraniční období dětství a adolescence¹.

Názory odborníků na přesné definování následných životních fází člověka se poměrně rozcházejí. Vedle kritéria věku je nutno, při charakteristice skupiny **mládeže**, brát v potaz i další hlediska – životní styl či sociální časoprostor. Dle Blahoslava Krause „*mládež tvoří jedinci sociálně ještě nezralí, kteří zatím nezastávají všechny role dospělých*“ (2006, s. 9). Petr Sak definuje mládež jako velkou sociální skupinu lidí se specifickou úlohou a postavením ve společnosti (2000, s. 13). Věkovou hranicí pro jedince k setrvání v této skupině je období ukončení sociální zralosti. „*Do této skupiny bývají zařazováni jedinci ve věku od ukončení základní školní docházky do věku ukončení sociální zralosti, převzetí všech rolí dospělých a získání plnohodnotného občanského statutu*“ (Sak, 2000, s. 13). Pro účely této práce bude v otázce věkového vymezení mládeže² zachována spodní hranice 15 a horní hranice 26 let.

Kategorie dětí a mládeže je ve spojení s problematikou masmédií zvolena záměrně. Tato skupina prochází mravním a sociálním vývojem. Během tohoto procesu na ni působí mnoho vlivů, které mohou vývoj jedinců ohrozit, nebo naopak podpořit. Hromadné sdělovací prostředky se bezesporu řadí mezi ně.

¹ Období dospívání trávající zhruba od 15 do 20 let věku jedince (Vágnerová, 2000, s. 253).

² Totožně s pojmem mládež budou dále v textu užívány výrazy mladiství, dospívající a mladí lidé.

1.1 Funkce a význam volného času

Vzhledem k dosud zjištěným a publikovaným informacím se význam času, ve kterém si lidé mohou svobodně zvolit způsob jeho prožití, zvyšuje. Zástupci pozitivního volnočasového pojetí dokonce spatřují v jeho přibývajícím množství novou a částečně samostatnou životní oblast (Vážanský, 2001, s. 30). Je zřejmé, že pokud se tato oblast stala pro člověka tak důležitou, musí zastávat nějakou funkci. Stanovení funkcí volného času je významné pro další porozumění volbě aktivit v něm vykonávaných.

Jednotliví autoři, při úvahách o funkcích volného času, vidí tuto oblast jako prostor pro vyrovnání často monotónní části dne strávené v zaměstnání či ve škole (Švigová, 1967, s. 72; Vážanský, 2001, s. 32;). Tuto monotónnost by měla přerušit hlavně zábava, která je spojena s nárokem na nové zážitky a neobvyklou činnost³ (Filipcová, 1966, s. 25). Zábava je jednou z několika funkcí, které plní volný čas. Tyto funkce se odlišují dle jednotlivých autorů, kteří je pojmenovali. Horst W. Opaschowski, jenž patří k německým klasikům teorie volného času, vymezuje těchto jeho osm základních funkcí a možností na základě potřeb, které se člověk snaží prostřednictvím volnočasových aktivit uspokojit. Jedná se o:

- a) rekreaci – zotavení a uvolnění,
- b) kompenzaci – odstraňování zklamání a frustrací,
- c) výchovu a další vzdělávání – sociální učení,
- d) kontemplaci – hledání smyslu života a jeho duchovní výstavbu,
- e) komunikaci – sociální kontakty a partnerství,
- f) participaci – podílení se, účast na rozvoji společnosti,
- g) integraci – stabilizaci života rodiny a vrůstání do společenských organismů,
- h) enkulturaci – kulturní rozvoj sebe samých. (1976, s. 195)

Tento výčet vztažený především k potřebám jednotlivce plně reprezentuje roli volného času v jeho životě. Také stanoviska ostatních autorů dávají najevo, že volný čas je tu k užitku především jednotlivci. Přesto lze v takto vyjmenovaných funkcích nalézt i jeho společenské hledisko. K němu směřuje funkce participační, integrační a enkulturační, které souvisejí s životem jedince ve společnosti přímo; ostatní funkce se podílejí na utváření sociálního prostředí nepřímým způsobem.

³ Ta nemusí být vždy reálná – tedy taková, kterou jedinec skutečně prožije, ale může být nahrazena činností, kde podstatou změny je ztotožnění se s cizím životem: četba, film, divadlo aj. (Filipcová, 1966, str. 23).

Zajímavý a netradičně uchopený přístup k funkcím volného času nabízí Max Kaplan. Dle jeho závěrů musí volný čas přispívat k pocitu nějak k něčemu patřit; rozvíjet pocit vlastní individuality; zprostředkovat různé individuální funkce a uvést je v soulad; být společnosti a jedinci užitečný; umožňovat pozitivní zážitky a podněcovat tvůrčí síly člověka (Vážanský, 2001, s. 32). Kaplan není jediným autorem, který v pojednání o volném čase zmiňuje, že by měl přinášet pozitivní prožitky. Již Joffre Dumazedier mu přisuzuje hedonistický charakter a dále tvrdí, že jedním z typických rysů volného času je blaho a potěšení, čímž je jednotlivec uspokojován. (1966, s. 445). Toto interpretuje také Milada Švigová, která přímo uvádí, že bez pocitů štěstí není volný čas volným časem v pravém slova smyslu (1967, s. 68). Tyto úvahy doplňují obecně známé funkce volného času, za které se pokládají:

- a) **odpočinek** (regenerace pracovních sil),
 - b) **zábava** (regenerace duševních sil),
 - c) **rozvoj osobnosti** (spoluúčast na vytváření kultury či sebevzdělávání).
- (Hofbauer, 2004. s. 13)

Ačkoliv se jedná pouze o tři funkce, jsou stanoveny velmi univerzálně, a tak v sobě obsáhnou například i komplexní výčet Horsta W. Opaschowskiho. Přestože jsou funkce takto kategorizovány, jejich důsledné oddělování je možné pouze v teoretické rovině. Ve skutečnosti se tato poslání volného času přirozeně prolínají. V jednotlivých činnostech lze pak spatřovat dominanci některých z nich.⁴ Stejně tak upřednostňování jednotlivých funkcí se v průběhu života mění, proto je složité označit některou z nich za více důležitou. Lze předpokládat, že skupina dětí a mládeže bude ve svém volném čase nejvíce vyhledávat prvek zábavy. S aktivitami rozvíjejícími osobnost se děti setkávají v rámci školní docházky a odpočinku nepotřebuje tato skupina, dle mého názoru, takové množství. V textu *Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci v České republice* vydané MŠMT se uvádí, že volný čas dětí a mládeže v současné době plní funkci relaxační, regenerační, kompenzační, sociálně preventivní a výchovnou (MŠMT, 2002, nestr.). Zvolené pořadí ve výčtu funkcí zřejmě není náhodné, neboť se v oficiálním dokumentu dále uvádí: „Součástí náplně volného času jsou z tohoto hlediska nejrůznější aktivity, z nichž převládají aktivity ryze relaxační, dále pak pohybové, kompenzační a sebevzdělávací“ (MŠMT, 2002, nestr.) Text klade důraz především na možnost

⁴ Mnoho lidí například často odpočívá, když čte – tím se setkává složka odpočinku se složkou rozvoje osobnosti.

odpočinku, ačkoliv by se vzhledem k povaze dokumentu očekával apel spíše na jiné možnosti a úkoly volného času. Například jeho preventivní aspekt je v současné době vnímán jako více aktuální, jelikož trávení volného času neovlivňuje mladého jedince pouze „teď a tady“, ale může mít dopad i na celoživotní orientaci jednotlivce. Tímto se problematika volnočasových aktivit dětí a mládeže týká celé společnosti. V textu publikovaném MŠMT si lze také všimnout, že je zde opomíjena funkce zábavní, případně není přímo pojmenována. Pravděpodobně je možno ji v tomto pojetí zařadit do činností odpočinkových, nebo může být obsažena ve všech výše zmíněných. To souvisí se skutečností, že jednotlivé funkce od sebe nelze striktně oddělovat.

Z uvedených definic lze vyčíst, že ve volném čase se klade důraz především na odpočinek. Autoři si zároveň uvědomují, že právě volný čas by mohl, a měl by být vhodným prostorem a zároveň prostředkem výchovy. Pozornost bude dále věnována volnému času neorganizovanému a možnostem výchovy ve volném čase.

Výchova, která je předmětem této práce, neprobíhá běžně ve školských či mimoškolských zařízeních, ale **neorganizovaně**. Obecně lze rozlišovat různé druhy výchovy. Vyhovujícím dělením pro tuto práci je rozlišování výchovy formální, informální a neformální. Tyto tři pojmy „*zdůrazňují různé aspekty a míru institucionalizace a organizovanosti výchovného působení*“ (Hofbauer 2004, s. 20). Obsah těchto pojmů se může zdát v některých případech nejasný, a proto budou krátce vymezeny.

Výchova formální je uskutečňována tradičně ve škole a rozumí se jí výchova, která je zajišťována či podporována zejména státem. Odstupňované vzdělávání je na závěr potvrzeno dokladem o jeho absolvování. (Hofbauer, 2004, s. 18)

Výchova neformální v sobě zahrnuje strukturovanou a cílenou činnost, která stojí mimo formální výchovný systém. Touto činností se rozumí nejčastěji zájmový kroužek či jiná aktivita, která se realizuje na základě dobrovolného rozhodnutí dítěte. (Hofbauer, 2004, s. 19)

Pod pojmem **výchova informální** si lze představit získávání informací prostřednictvím každodenních zkušeností a kontaktu s životním prostředím jedince. To zahrnuje rodinu, přátele, zaměstnání, vrstevnické skupiny a v neposlední řadě média. Toto učení může probíhat záměrně, ale spíše se děje neorganizovaně a nesystematicky. Tím se tento druh výchovy odlišuje od ostatních. Dalším charakteristickým znakem je, že

je informální výchova ve velké míře ovlivňována postavením dítěte a mladého člověka ve společnosti, neboť záleží především na tom, kteří činitelé mají přístup do okolního prostředí jedince. (Hofbauer, 2004, s. 19)

Ačkoliv většina volnočasových aktivit spadá do oblasti výchovy neformální, pro tuto práci je důležité vymezení informální výchovy. Ta v sobě zahrnuje sebevzdělávací složku, která může být spjata právě se získáváním informací z médií. Sledování televize je řazeno do této kategorie, jelikož se jedná o neřízenou aktivitu, která zpravidla není systematická. Shodně s principy informálního učení se také může jednat o celoživotní proces získávání informací – televizi lze považovat za jeden z jeho zdrojů vyskytující se v každodenním životě dětí a mládeže.

Výchova v oblasti volného času se taktéž vykazuje specifickým posláním. Jako její funkce jsou vymezovány funkce výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Jiřina Pávková uvádí, že *„jednotlivé typy zařízení, institucí, organizací pro výchovu ve volném čase, v době mimo vyučování plní tyto funkce v různé míře, různými způsoby podle svého poslání“* a dodává, že v současné době se považuje za prioritní funkce výchovně-vzdělávací. (2011, s. 72)

1.2 Pojetí volného času dětí a mládeže

Mezi volným časem dětí a mládeže a volným časem dospělých lze zaznamenat určité odlišnosti. V čem konkrétně se tyto rozdílnosti projevují, je zkoumáno již od počátku zabývání se touto problematikou.

Specifiky volného času dětí se například zabýval v 80. letech minulého století Václav Bláha, který k jejich vymezování používá analogii s volným časem dospělých. Místo oblasti práce, podle které se určuje volný čas u dospělých jedinců, zde započítává školu a činnosti vázané ke školní docházce apod. (1980, s. 22). Ve zkoumání zvláštností volného času dětí a mládeže pokračují i současní autoři. Aktuální klasifikace Jiřiny Pávkové v podstatě vychází z Bláhových poznatků a kategorizuje odlišnosti volného času dětí a mládeže do následujících skupin:

- a) rozsah,
- b) obsah,
- c) míra samostatnosti a závislosti,
- d) nezbytnost pedagogického ovlivňování (2011, s. 68).

Děti a dospívající disponují obecně větším rozsahem volného času než dospělí. U některých jedinců hrozí jeho extrémní přebytek, a naopak někteří z nich mají volného času nedostatečné množství. Oba tyto stavy mohou být pro jedince rizikové. K tomu se váže nutnost výchovného působení v této oblasti. Za nejvíce specifickou zvláštnost je považováno to, že volný čas dětí a mládeže, vzhledem k nedostatku jejich zkušeností a nízké orientaci v možnostech zájmových činností, je z výchovných důvodů žádoucí pedagogicky ovlivňovat (Pávková et al., 2008, s. 13). Existence této potřeby úzce souvisí s výše zmíněnou skutečností, že se děti a mladí lidé ve volném čase mohou setkávat jak s příležitostmi, tak s riziky. Václav Bláha o volném čase dětí a mládeže hovoří jako o čase, který této kategorii zůstává k relativně svobodnému využití (1980, s. 24). Tímto může upozorňovat na působení rodičů v této oblasti či připomínat celkově vliv společnosti, která očekává dodržování obecně platných norem chování. Specifikum v oblasti obsahu je shledáváno v tom, že volené aktivity bývají u dětí a mládeže mnohem pestřejší, než je tomu u dospělých (Pávková, 2011, s. 68; Sak, 2004, s. 59).

Pokud se odborníci zabývají prostředími, ve kterých děti a mladiství tráví svůj volný čas, domov je vždy jedním z nich. Také Břetislav Hofbauer hovoří o rodině jako o prvním prostředí, které pro volný čas dětí vytváří, nebo by alespoň mělo vytvářet, příznivé podmínky (2004, s. 61). Jednou z činností, ke které dochází tradičně doma, je sledování televize. Zda je trávení času tímto způsobem příznivé, je obsahem mnoha polemik mezi odborníky. Sledování televize může být někým vnímáno pouze jako náhražka vlastní aktivity ve volném čase.

Definice volného času uveřejněná v oficiálním materiálu MŠMT klade důraz na jeho relaxační složku. Říká, že „*volný čas je doba, kdy člověk koná činnosti podle své vůle takovou intenzitou, aby si odpočinul, bez záměru produktivity pro prospěch společnosti*“ (MŠMT, 2014, s. 31). Mezi odpočinkové aktivity sledování televize evidentně zahrnout lze, neboť z hlediska fyzické námahy se jedná o činnost pasivního charakteru. Z tohoto pohledu lze nahlížet na sledování televize jako na plnohodnotnou volnočasovou aktivitu. Zda lze vnímat sledování televize i jako aktivitu přínosnou, záleží na konkrétním názoru. Většina autorů řadí sledování televize dětmi a mládeží do těch nepřínosných. Za všechny promlouvá Tomáš Čech, který označuje volbu této činnosti jako nejpohodlnější a pramenící v neschopnosti dětí trávit volný čas účelněji (2002, s. 99).

Pro obsah této práce je důležité, že sledování televize ve volném čase dětí a mládeže probíhá. Zkoumat vliv sledování televize však není předmětem této práce.

Práce se snaží o objektivní stanovisko v oblasti potenciálního vzdělávacího vlivu televize prostřednictvím konkrétních a preventivně laděných pořadů.

Aktivita, které lze vykonávat ve volném čase, je možné posuzovat z různých hledisek. V důsledku toho vznikají určité kategorie činností, které mají společného jmenovatele. Obecně nejznámější **klasifikace volnočasových aktivit** je na činnosti aktivního a činnosti pasivního charakteru. Zastoupení jednotlivých aktivit by nemělo být v tomto případě vyvážené. Za optimální se všeobecně považuje přemíra činností aktivních. Aktivní trávení volného času přispívá ke zdravému životnímu stylu jedince a podporuje také prevenci rizikového chování. Problematika kategorizace činností na aktivní a pasivní byla tématem již v 60. letech 20. století pro Blanku Filipcovou. Ta dospívá k názoru, že žádná lidská činnost není sama o sobě ani čirým tvořením, ani čirým přijímáním (1966, s. 134–135). Kategorie aktivní – pasivní nelze vnímat v rámci problematiky volnočasových činností jako protikladné, aktivity do nich spadající se navzájem nevyklučují. Některé činnosti více podněcují svým charakterem k aktivitě určité stránky lidské osobnosti a jiné stránky osobnosti spíše utlumují.

Milada Švigová řadí sledování televize mezi činnosti estetické, které nazývá též uměleckými. V jejím textu, vydaném před 50 lety, se lze dále dočíst o veliké oblibě televize jako volnočasové aktivity. V tomto důsledku se autorka zamýšlí nad klady a zápory tohoto média. Televizi autorka neupírá jak vzdělávací, tak ani konzumní charakter. (1967, s. 91–94)

Členění volnočasových činností poskytuje Petr Sak, který se zaměřuje na obsah aktivit mládeže. Tím je jeho klasifikace specifická. Na základě analýzy dlouhodobých výzkumů volnočasových aktivit, seskupil spolu související proměnné a určil těchto pět oblastí:

- a) kulturní,
- b) manuální,
- c) sportovní,
- d) extrovertní,
- e) introvertně-konzumní. (2000, s. 137–138)

Každá z těchto oblastí v sobě zahrnuje určité aktivity, které ji sytí. Sledování televize řadí autor do skupiny činností introvertně-konzumních. (Sak, 2000, s. 138)

Shrnutím této kapitoly může být tvrzení, že jakákoliv činnost ve volném čase v sobě de facto v nějakém rozsahu obsahuje i činnosti další. Sama činnost se rovněž může

projevovat různou intenzitou aktivnosti a prožívání. Sledování televize je autory vnímáno jako činnost pasivně konzumního charakteru vyvolávající v jedinci převážně estetický zážitek.

1.3 Proměny neorganizovaných volnočasových činností dětí a mládeže

Zřejmé informace vzhledem k proměnám volnočasových aktivit, které se dějí analogicky s proměnami společnosti, uvádí Tomáš Dohnal. Dle jeho názoru následují volnočasové činnosti tyto tendence:

- a) od organizovaného k neorganizovanému,
- b) od výkonu k prožitku (radosti, sebeuspokojení, seberealizaci),
- c) od kolektivního k individuálnímu,
- d) od tradičního k netradičnímu (rizikovému, vzdělávacímu, k aktivitám pro rozšíření obzoru a kvality osobnosti),
- e) od města k přírodě (kompenzace prostředí a stresových vlivů),
- f) od dlouhodobých (stálých) vlivů ke krátkodobým trendům (módnost, identifikace). (2002, s. 121)

Jak bylo zmíněno výše, za těmito proměnami stojí vývoj společnosti, a proto se na ně činitelé volného času budou muset dříve či později adaptovat. Pokud by měly být tyto všeobecné tendence porovnány s aktivitou sledování televize lze konstatovat, že přinejmenším aspekt neorganizované, individuální a krátkodobé činnosti vedoucí k prožitku je zde obsažen.

Mladá generace je v současnosti skupinou, u které se znatelně projevuje zvýšeného množství volného času. Díky technickému pokroku společnosti i dětem a mladistvým ubývá povinností. V důsledku toho již v 60. letech 20. století měla nejvíce volného času právě mládež, a to 4–7 hodin denně ve všední dny (Švigová, 1967, s. 63). Tento trend přetrvává do současnosti, a ačkoliv se dostupné výzkumy posledních let zaměřovaly spíše na způsoby v jeho trávení, lze předpokládat, že hodinová dotace volného času je u současných dětí a mladistvých podobná. Volba volnočasových aktivit dětí a mladistvých nezůstává konstantní, a právě na ni se bude orientovat tato část textu.

Dle tvrzení Petra Saka jsou volnočasové aktivity nejen aktuálním výrazem osobnosti jedince, ale tuto osobnost také dále formují (2004, s. 59). Na proměny aktivit ve volném čase dětí a mládeže lze nahlížet dvěma způsoby:

1. Jedná se o zkoumání vývoje činností v závislosti na konkrétním věku. Petr Sak vyzoroval, že struktura volnočasových aktivit se vztahuje k aktuálnímu věku v období dospívání, v různých věkových skupinách je tedy odlišná (2004, s. 63). Autor dále uvádí, že zvolené aktivity jsou odrazem dosažené úrovně sociálního, mentálního i psychického zrání a zároveň jsou i příčinou zrání následujícího. V souvislosti s tím hovoří o fenoménu společenského nátlaku. Ten do určité míry reguluje jedincovu volbu mezi činnostmi tím, že k určité životní fázi a danému věku přiřazuje aktivity, které považuje za adekvátní. (Sak, 2000, s. 138–139)

Na základě výzkumů mládeže autor definuje kategorie aktivit s věkem rostoucích a naopak s věkem klesajících. Mezi **aktivity s věkem rostoucí** se řadí například četba novin a časopisů, poslech rozhlasu, sexuální aktivity, práce či pomoc při údržbě domu a veřejně prospěšná činnost. Tyto aktivity jsou vnímány jako náročnější a některé pozbývají zájmový charakter. Data, ze kterých Petr Sak čerpá, byla sbírána v roce 2000. Výsledky zároveň reflektují životní styl tehdejší mládeže. Do **aktivit s věkem klesajících** spadá například povídání si s přáteli, sledování televize, nicnedělání, práce s počítačem, aktivní sportování, chov zvířat, výtvarné aktivity, hry a studium. Ve výčtu lze nalézt očekávaně aktivity související s mladším školním věkem, ale překvapivý je výskyt obecně populárních aktivit spojovaných s masmédií. (Sak, 2004, s. 64)

Jak bylo již zmíněno, ve jmenovaných aktivitách se zrcadlí situace české mládeže na přelomu století. Pokud by tato analýza činností byla uskutečněna dnes, lze na výsledcích očekávat odraz přinejmenším rychlého a všudypřítomného technického pokroku. Vzhledem k vývoji jedince se zdá logické, že společně s věkem ubývá tvůrčích a herních aktivit a volný čas zaplňují aktivity související s aktivním či pasivním odpočinkem a postavením ve společnosti.

2. Volnočasové aktivity pozorované napříč různými generacemi dětí a mládeže. Jedná se o náhled na to, jaké činnosti volila tato věková skupina v předešlých letech. Pro účely textu byla vytvořena stručná analýza, která mapuje neorganizované aktivity ve volném čase dětí a mládeže za období posledních 20 let. Jejím cílem bylo poskytnout data týkající se populárních činností v minulých letech, a to se zřetelem na údaje o sledování televize. Při tvorbě textu byly použity převážně výzkumné materiály dostupné v *Národním registru výzkumů o dětech a mládeži*. Celý rozbor je obsažen v příloze (viz příloha A), kde se rovněž vyskytují odkazy na zdroje. Následující text nabízí shrnutí zjištěných dat týkajících se aktivity sledování televize.

V případě **mládeže** patřily v roce 1996 mezi tři nejvíce frekventované aktivity ve volném čase sledování televize, kontakt s přáteli a poslech hudby. Tento trend se opakoval i v následujících letech. Tyto aktivity se znovu objevovaly mezi denně či téměř denně vykonávanými činnostmi největším počtem mladistvých, avšak ne vždy ve stejném pořadí. V roce 2000 sledovalo denně nebo téměř denně televizi 63 % z nich. V roce 2002 začíná obliba ve sledování televize mládeží klesat (43 %) a tento trend pokračuje i v roce 2006 (41 %). I přesto je televizních diváků mezi mladými lidmi značné množství.

Děti, podle údajů z roku 1996, nevykazovaly velkou oblibu ve sledování televize, neboť bylo v tento rok uvedeno až jako šestá nejvíce preferovaná činnost ve volném čase. Od té doby se situace razantně změnila. V roce 2010 byla tato aktivita téměř denně provozována 85 % dětí ve všední dny a 80 % dětí o víkendech. Z výzkumu realizovaného v roce 2013 dokonce vyplynulo, že 10 % dětí navštěvujících základní školu sleduje televizi více než 5 hodin denně.

Souhrnně lze uvést, že u dětí i mládeže se také ve větší míře vyskytuje jev nicnedělání. V roce 2006 nic nedělalo alespoň jednou týdně 37 % mládeže a v roce 2010 se ničemu nevěnovalo vícekrát týdně 29 % dětí. Vzhledem k nabídce volnočasových aktivit, ať už organizovaných či neorganizovaných, lze považovat tento údaj za celkem překvapivý. Co se týče aktivního či pasivního hlediska zmíněných činností, na předních místech se ukázaly být aktivity charakteru převážně pasivního (sledování televize, poslech hudby, práce s počítačem). Z toho lze vyvodit, že děti a mládež i tento způsob trávení volného času více upřednostňují. Drtivá většina této části populace, bez ohledu na věk, sleduje televizi často. Sledování televize bylo, je, a lze předpokládat, že i bude každodenní součástí života této věkové kategorie. Tato zjištění poukazují na nesmírnou moc masmédií a tvůrců jejich obsahů nad mladou generací.

1.3.1 Vybrané faktory mající vliv na způsob trávení volného času

S volbou činností, které bude jedinec ve volném čase vykonávat, úzce souvisí faktory vykazující se mocí tuto volbu ovlivňovat. Činitelé, kteří ovlivňují způsob trávení volného času, jsou z velké části aktéry sociálního prostředí, neboť právě s nimi je jedinec v každodenním kontaktu. V moderní společnosti nabývá na významu, v oblasti formování návyků trávení volného času, vliv nejenom osob, které zaujímají důležitou úlohu v životě dítěte, ale zvyšuje se také vliv médií a jejich obsahů. Rodina, vrstevníci

a média se zdají být nejdůležitějšími činiteli u dětí a mládeže, a to z následujících důvodů: Rodina je chápána jako primární prostředí pro formování osobnosti člověka. V určitém věku ale začíná vliv rodiny oslabovat a pro jedince začínají být více důležití vrstevníci. S nimi tráví dospívající čas stále častěji. Média, konkrétně televize, si získala silné postavení v mnoha domácnostech a obliba v jejím sledování je aktivitou spolu s věkem přetrvávající. K tomu navíc začala v moderních společnostech působit nová elektronická média, jako například počítač, která spolu s televizí tvoří značnou náplň volného času mladých lidí.

Věk, jako vnitřní faktor, má specifický vliv na způsob vnímání volného času. Struktura aktivit ve volném čase je v různých věkových skupinách odlišná, o čemž bylo již pojednáno výše. Blanka Filipcová řadí věk mezi významný determinant nejen kvůli odlišnosti v oblasti fyzických sil a vývoje, ale zdůrazňuje odlišnou volbu volnočasové činnosti dětí a mládeže z důvodu rozdílné míry životních zkušeností a povinností (1966, s. 56).

Nejvýraznější vliv má bezesporu **rodina**. Jako první skupina, které je dítě členem, představuje základní prostředí pro výchovu a návyky ve trávení volného času. Není nic neobvyklého, že mladším dětem ho více organizují jejich rodiče. Mezi nejvýznamnější vlivy, které mohou působit na volný čas dětí jak pozitivně, tak i negativně, patří velikost rodiny, její úplnost či založení rodiny v pozdějším věku rodičů (Hofbauer, 2004, s. 57). S vlivem rodiny v této oblasti je oprávněně spojováno mnoho proměnných, týkajících se samotných rodičů nebo životních podmínek v rodině obecně. Břetislav Hofbauer upozorňuje na vliv uskutečňování volnočasových aktivit uvnitř rodiny; děti si osvojují, přejímají, ale i odmítají vzorce volnočasového chování svých rodičů (2004, s. 62). Z těchto důvodů by mělo úsilí rodičů směřovat k ideálnímu stavu, kdy věnují dětem dostatek svého volného času, přistupují k němu aktivně a učí děti ho využívat k rozvoji sebe samých i celé společnosti.

V období dospívání nabývají pro jedince na významu **vrstevnické skupiny**. Jejich vliv se projevuje ve sféře trávení volného času a současně dochází k ovlivňování názorů a postojů dítěte a dospívajícího vrstevníky. Přátelé ovlivňují výběr volnočasových aktivit a působí více na formování názorů se vzrůstajícím věkem dětí. Přes 40 % dětí kolem 14. roku života je ovlivňováno vrstevníky při volbě těchto činností (Bocan et al., 2011, s. 89). Se zvyšujícím se věkem stoupá také celková důležitost přátel; mít dobré přátele považuje za životní prioritu v průměru 71 % dětí (Bocan et al., 2011, s. 121). Autoři pokládají členství ve vrstevnické skupině obecně za důležitý faktor zdravého vývoje jedince;

současně poukazují na fakt, že některé peer skupiny mohou být nositeli nežádoucího chování (Pávková et al., 2008, s. 34; Hofbauer, 2004, s. 99).

Neméně významnou úlohu v této otázce zastávají **hromadné sdělovací prostředky**. Jak bylo již doloženo, děti a mládež věnují sledování televize nebo práci s počítačem značný objem volného času. Masová média informují děti a mladistvé o různých možnostech trávení volného času, a tím zastávají postavení zprostředkovatele. Výraznou volnočasovou činností je i samo konzumování masmédií. Konkrétně televize se doslova zmocnila neorganizovaného času dětí. Lze konstatovat, že televize působí na jeho současnou podobu a samotnou popularitu konkrétních činností. Tomáš Čech upozorňuje na skutečnost, že snadný přístup k televizním obrazovkám navíc činí tuto aktivitu téměř vždy dostupnou (2002, s. 99).

Způsob trávení volného času je také ovlivněn samotným postojem dětí a mládeže k němu. Na volbu volnočasových aktivit má vliv i to, co konkrétně je od nich očekáváno. Očekávání od volného času úzce souvisejí s jeho funkcemi. Pokud dítě od tohoto prostoru očekává především odpočinek a zábavu, nelze se divit, že uskutečňované aktivity jsou převážně pasivního a zábavního charakteru. Tyto činitele, a mnohé další, spolu vzájemně souvisejí a nelze je naprosto jeden od druhého oddělit – na jednotlivé faktory se musí nahlížet v kontextu ostatních proměnných.

1.3.2 Nežádoucí trávení volného času

Nežádoucí trávení volného času má mnoho podob. Pod tímto slovním spojením si lze představit situaci, kdy děti a mládež nevyužívají plnohodnotně volný čas, tráví ho pasivně, jsou oddáni nicnedělání či nudě. Z jiného pohledu může jeho trávení nežádoucím způsobem vést k projevům rizikového chování. Jiřina Pávková et al. považují za neuspokojivou situaci trávení volných chvil dětí venku, na ulici, bez dohledu a zájmu dospělých (2008, s. 14). Rovněž Oldřich Matoušek a Andrea Matoušková dávají do souvislosti rodičovský dohled s možným delikventním chováním dítěte. Čím méně mají rodiče informací o tom co, kde a s kým jejich dítě dělá ve svém volném čase, tím větší je pravděpodobnost, že se dítě v budoucnu dopustí trestného činu (2011, s. 44–45). Náležitý dohled rodičů v této oblasti je tedy pro správné využívání volného času očekáván.

Z tohoto pohledu lze za mírnou formu jeho nežádoucího trávení považovat také sledování televize. Autoři poukazují na rizikovost trávení času před televizní obrazovkou tím, že o této aktivitě hovoří jako o činnosti pasivní, stojící v opozici proti aktivitám

směřujícím ke zdravému životnímu stylu dětí a mládeže. Oldřich Matoušek píše o nebezpečnosti televize a jejích škodlivých účincích na děti a mladé lidi v souvislosti s mocí televize podporovat u určitých jedinců asociální sklony (2011, s. 101–102). Chování jedinců, které televize prezentuje, může být vnímáno jako žádoucí bez ohledu na to, zda je skutečně správné.

Břetislav Hofbauer shledává několik překážek ve smysluplné realizaci volného času. Jednou z bariér je neznalost dětí a mladých lidí v tom, jak ho lze využít. Děti a mládež se nedokáží orientovat v možnostech jeho trávení. V důsledku toho setrvávají u nicnedělání, nudy, anebo se poddávají protispolečenskému jednání. Dalším problémem, se kterým se současná společnost potýká, je malý zájem a nedostatečná motivace na straně mladých lidí. Aby volnočasové aktivity působily na žádoucí stránky lidské osobnosti, rozvíjely je a přispívaly tak k upevňování správného způsobu života, je zapotřebí aktivní přístup. (2004, s. 44)

Důsledky nežádoucího chování se mohou projevat vůči jedinci samotnému, ale také vzhledem k celé společnosti. Proto by mělo být společensky žádoucí ovlivňovat děti a mládí pozitivním směrem. Jedná se zde o vzájemnou interakci mezi mladým jedincem a okolním prostředím. Pokud děti a mládež nechtějí, nevědí jak, nebo nemají možnost trávit čas žádoucím způsobem, mohou se uchýlovat ke společensky nepřijatelným způsobům chování.

V souvislosti s rizikovým chováním ve volném čase je často zmiňována nuda. Michal Kaplánek uvádí nudu jako potenciální nástroj k rizikovému trávení volného času, neboť jedinci trpící nudou nenacházejí motivaci pro smysluplné aktivity a vlastní osobní rozvoj (2012, s. 55).

Východisko z této situace vidí Břetislav Hofbauer ve vytváření dostatku volnočasových nabídek, které by byly pro děti a mládež přitažlivé, dále v odstraňování jejich nezájmu a v učení, jak těchto možností využívat. Podpora dospělých má směřovat především ke skutečnosti, aby se děti a mladí lidé na činnostech aktivně podíleli a dokázali spoléhat sami na sebe. (2004, s. 46)

2. Televize a její možnosti ve 21. století

Televize je hromadným sdělovacím prostředkem, který se stal, v relativně krátkém čase od svého vzniku, dostupný majoritě. Přenos informací televizním vysíláním se v naší zemi realizuje od roku 1953. Období dlouhé více než půl století nesporně dostačuje k tomu, aby se mezi lidstvem a tímto nástrojem masové komunikace zformoval určitý vztah. **Masová média**, do jejichž kategorie je televize řazena, se stala neodmyslitelným prvkem současné společnosti. Masmédia se vyznačují jednostrannou komunikací mezi jediným zdrojem informací a velkým množstvím příjemců (Jirák, Köpplová, 2007, s. 21). Média⁵ se dokázala rychle adaptovat na potřeby lidské každodennosti a tím si zajistila pevné postavení v životech lidí. „*Média ovlivňují trávení volného času, životní styl, konverzační témata i modely chování*“ (McQuail, 2009, s. 17). Tento výrok znázorňuje konkrétní oblasti, na které mohou mít hromadné sdělovací prostředky vliv – mimo jiné i oblast volného času. Trávení času před televizní obrazovkou bylo oblíbenou činností již relativně krátce po počátku televizního vysílání a stále stoupající zájem o jeho sledování způsobil, že v 70. letech 20. století se jednalo o nejoblíbenější volnočasovou aktivitu (Vážanský, 2001, s. 33). Novost, a rovněž atraktivnost tohoto média, spočívající ve snadném získávání širokého spektra informací, zajistila v minulém století televiznímu vysílání značné množství diváků. Mezi klady této činnosti patří nepochybně uživatelská nenáročnost jak v obsluze přístroje, tak v samotném přijímání jeho obsahu. Zatímco užívání jiných médií je podmíněno čtením, jemuž se musí člověk nejdříve naučit, televize je přístupná všem věkovým skupinám (Meyrowitz, 2006, s. 71–73). To z ní činí široce dostupný nástroj v získávání informací. V její srozumitelnosti zároveň spočívá i jedna z jejich hrozeb, protože divák často neprovádí selekci získávaných informací a bývá zahlcen informacemi nadbytečnými či se jejich smyslem a porozuměním více nezabývá.

V důsledku masového rozšíření internetu a moderních technologií, které k němu umožňují přístup, vyvstává otázka týkající se aktuálnosti televize a jejích možností jakožto zdroje informací. Ve srovnání s modernějšími nástroji určenými též k získávání informací (například počítač či tzv. chytrý telefon), disponuje televize (ve své klasické podobě) určitými nedostatky. Za nejvýraznější z nich by se dala označit absence mobility

⁵ Pojmu „média“ se zde rozumí jako „masová média“. Většina autorů mezi pojmy nerozlišuje a užívá je jako názvu pro hromadné sdělovací prostředky, proto i v celém textu budou oba pojmy používány v tomto významu.

přístroje. Divák musí tradičně přijímat mediální sdělení na konkrétním místě, nejčastěji se tomu tak děje doma. Televize si stále nachází a udržuje své diváky, i když nemají možnost ve větší míře ovládat samotné přijímání a druh informací (kromě eventuality přepnout přístroj na jiný kanál či úplně vypnout).⁶ V rámci výzkumu *Životní styl současné české rodiny* (2013) bylo zjištěno, že téměř 52 % rodin má ve své domácnosti dva a více televizorů (Stašová, 2015, s. 178). Navzdory prozatím silnému postavení televize na trhu masových médií, přizpůsobují se jednotlivé stanice potřebám diváků a realizují online vysílání. V dnešní době již není tato oblíbená činnost limitovaná vlastnictvím klasického televizoru. Důležitou úlohu zde naopak zastávají ostatní přístroje (notebook, chytrý telefon, tablet), které umožňují sledovat jeho obsah prostřednictvím internetového připojení. Tato aktivita tak přestává být omezená jedním konkrétním místem, jak bylo uvedeno výše. Televizní přenos po internetu kromě toho umožňuje divákovi nezávislost na nabídce pořadů a jejich původním vysílacím čase.⁷ Sledování pořadu pomocí internetu si rovněž žádá větší aktivitu diváka, neboť si ho musí sám dohledat. Televizní vysílání online nabízí dvě varianty:

- a) živé vysílání (sledování obsahu televize v reálném čase),
- b) archiv pořadů (sledování dostupných pořadů dle volby diváka).

Tuto službu poskytují většinou sami provozovatelé televizního vysílání. „*Filmové archivy přístupné online u nás v současnosti bezplatně provozuje např. Česká televize či Prima, za poplatek pak televize Nova prostřednictvím služby Voyo či jiní soukromí poskytovatelé (např. Seznam.cz se službou Stream.cz)*“ (ČSÚ, 2015a, s. 27). Zpřístupněné archivy pořadů na internetu se netýkají zcela všech dostupných obsahů či stanic, z čehož lze odvodit, že tato nová forma pro tuto chvíli tradiční televizní přenos neohrožuje. Jostein Gripsurd tvrdí, že podobně jako fotografování nezapříčinilo konec malování, divadlo a knihy nebyly zcela nahrazeny filmem a rádio nepřestalo existovat se vznikem televize, tak ani digitalizace jejího vysílání běžné sledování televize zcela nenahradí (2010, s. 14).

V souvislosti s existencí médií je téměř vždy pojednáváno o jejich vlivu. V případě, že se sledování televize stalo významnou složkou volného času dětí a mládeže, je na místě zabývat se i v tomto textu tím, jak média mohou působit. Diskuse, týkající se často protichůdných dopadů televize, má ve společnosti téměř tak dlouhou tradici, jako

⁶ Myšleno ve srovnání s moderními interaktivními přístroji (např. počítač, chytrý telefon, tablet), kdy jedinec využívá přístroj dle své režie. Uživatel má přístroj pod kontrolou, zatímco televize má spíše pod kontrolou uživatele.

⁷ Tento fakt je platný za předpokladu, že vybraný pořad je divákovi v online podobě k dispozici.

samo její vysílání. Již v 60. letech 20. století si Blanka Filipcová uvědomuje rozporuplnost televize v jejím působení. Rodiče mají možnost na základě podnětů z televizních pořadů rozšiřovat svůj výchovný vliv na děti v příznivém prostředí; současně s tím se ale lze domnívat, že televize narušuje rodinné a přátelské vztahy, neboť vstupuje mezi jednotlivce a komplikuje jim možnost bezprostřední komunikace (1967, s. 122). Obecně se předpokládá, že média na publikum nějaký významný účinek mají (McQuail, 2009, s. 468). Na otázku, o jaké konkrétní účinky se jedná a v jaké míře působí, neexistuje doposud jednoznačná odpověď a evidentně ji ani nalézt nelze. Je třeba si uvědomit, že média nikdy nepůsobí osamoceně, ale v kontextu celé společnosti (Jirák, Köpplová, 2007, s. 173). Téměř s jistotou lze tvrdit, že jejich účinky nabývají na významu přímo úměrně tomu, jak se sama média stávají neodmyslitelnými v životě lidí. Na konci 20. století je televize prezentována, po rodině a škole, jako třetí nejúčinnější socializační činitel (Sak, 2000, s. 175). Právě tato zjištění vybízejí odborníky zabývat se jejím vlivem. V kontextu daného tématu je větší pravděpodobnost se v literatuře dočíst o dopadech negativních. Rovněž Blahoslav Kraus et al. řadí působení masmédií mezi proměnné, které jsou v otázce ovlivňování životního způsobu lidí v opozici ke zdravému životnímu stylu (2006, s. 21).

V této práci je hleděno na televizi jako na nástroj vzdělávání. V souladu s tím zde budou stručně jmenovány **předpokládané dopady médií**. Ucelený přehled této problematiky nabízejí autoři Jan Jirák a Barbara Köpplová, kteří vymezují základní typy účinků a dále je charakterizují. Jedná se o účinky krátkodobé a dlouhodobé; přímé a nepřímé; plánované a neplánované. Do těchto kategorií lze pomyslně zařadit jednotlivé možnosti televize jako prostředku výchovy. Za účinek trvalý považují autoři socializaci jedince do společnosti pomocí médií, protože nabízejí určité vzory řešení běžných životních situací a především vzory chování. Realizace osvětových kampaní cílených na chování jednotlivců má jasný účel (změnu životního stylu, zvýšení úrovně znalostí apod.), a proto se jedná o vliv záměrný. Kromě toho je k co možná nejpřesnějšímu prozkoumání konkrétního mediálního vlivu neméně důležitá jeho povaha⁸, intenzita a v neposlední řadě to, na kom je účinek pozorován. (2007, s. 174–175).

Problematika mediálních účinků je rozsáhlá a nelze ji dostatečně shrnout v jednom odstavci této práce. Účelem textu je spíše poukázat na samotnou existenci

⁸ Na základě povahy lze rozeznat účinky postojové, citové, poznávací či fyziologické (Jirák, Köpplová, 2007, s. 174). Vliv televize se může projevit v chování člověka, v jeho myšlení, ve formování názoru na konkrétní téma, v jeho aktuální náladě apod.

účinků a složitost jejich určení. Přestože dopady médií mají své kategorie, není možno je nikdy určit s jistotou. „*Není možné hledat přímou příčinnou souvislost mezi charakterem mediovaného obsahu a jednáním lidí*“ (Jirák, Köpplová, 2007, s. 118). Optimální přístup, dle mého názoru, spočívá ve schopnosti vnímat působení médií jako výhradně jeden ze zdrojů možného uvažování a chování lidí; jako proměnnou, která má moc mít nějaký účinek. Mezi další oblasti, na které má vliv přítomnost média v domácnosti, patří časové a prostorové uspořádání lidského bytí. Televize je schopna, dle zařazení oblíbených pořadů, zasahovat do harmonogramu dne a podobně ovlivňovat rozestavení nábytku tak, aby k ní byl vhodně nasměrován (Jirák, Köpplová, 2007, s. 70). Možnost televize mít vliv se neomezuje pouze na rovinu působení mediálního obsahu, ale již její přítomnost v domácnosti s sebou evidentně přináší změny.

Ze všech možných účinků televize se tato práce orientuje na ten edukační. „*Vzdělávací funkci osvědčují masmédiá tím, že nutí člověka k zamyšlení a fiktivní spoluúčasti na řešení prezentovaných sociálních a etických problémů, ale také tím, že mu objevují a otevírají nové dimenze vnímání okolního světa*“ (Spousta, 2001, s. 66). Vladimír Spousta vyjadřuje ve své myšlence ideální stav vzdělávacího působení televize. Ten si lze představit tak, že divák nezaujímá k prezentovaným obsahům apatický postoj, ale nad přijímanými myšlenkami přemítá a přichází na vlastní stanovisko k danému problému. Vzdělávací funkci naplňuje televize různými způsoby, její moc spočívá v možnosti uchopit dané téma v rozmanitém pojetí a zobrazit ho v místním, časovém a hlavně dějovém kontextu.

2.1 Vzdělávací potenciál televize v oblasti rizikového chování

Ačkoliv drtivá většina televizních diváků vyhledává po zapnutí televize především pobavení či rozptýlení, význam této podkapitoly bude spočívat ve vyzdvižení její vzdělávací role. Základní funkce tohoto média se dá nazvat informační, neboť veškeré působení televize se odehrává prostřednictvím určitých sdělení. Část těchto informací, která je distribuována divákům, má nepochybně **potenciál vzdělávat**. Z doposud uvedených poznatků lze usuzovat, že vzdělávací potenciál televize spočívá v následujících tvrzeních:

- a) Televizní vysílání je velmi dobře dostupné – televizor se dnes nachází téměř v každé domácnosti.

- b) Obsah televizního vysílání je srozumitelný i dětem a negramotným lidem, což činí televizi přístupnou všem věkovým kategoriím.
- c) Jako hromadný sdělovací prostředek promlouvá televize současně k velkému počtu lidí.
- d) Prostřednictvím televize jsou divákům sdělovány informace v rozličných podobách – různých typech pořadů.
- e) Televize je audiovizuální médium, což může mít pozitivní vliv na efektivitu sdělovaných informací.
- f) Sledování televize je činností oblíbenou a nepřetržitě vyhledávanou, zejména ve volném čase dětí a mládeže.
- g) Lze pořídit záznam televizního vysílání, což umožňuje opakované zhlédnutí vybraného obsahu (to je možné i prostřednictvím online archivu pořadů, pokud je k dispozici).

I tento souhrn vypovídá, že televize má schopnost sloužit jako prostředek šíření specifických idejí a informací do společnosti. Do jaké míry bude této potenciality využito kladným směrem, záleží na konkrétním provozovateli jejího vysílání. V současnosti působí v České republice vedle sebe dva typy vysílatelů, přičemž jeden z nich vysílá na základě přidělené licence (soukromé televizní stanice); existence druhého z nich je zajištěna zákonem (veřejnoprávní televizní stanice) a slouží jako médium veřejné služby (Burton, Jiráček, 2001, s. 97). Rozdíl mezi těmito dvěma typy není pouze ve zřizovateli, ale je patrný též při nahlédnutí do programové struktury: programy veřejnoprávní televize mají ve srovnání s programy soukromých poskytovatelů větší podíl zpravodajských, publicistických, dokumentárních a vzdělávacích pořadů (ČSÚ, 2015a, s. 41).

Komerční televizní stanice usilují o vysokou sledovanost svých programů, jelikož se od ní odvíjí jejich zisk. Vysílají především takové pořady, o které je mezi diváky zájem. Z praxe diváka je pak možno pozorovat, že soukromé televizní stanice se snaží poskytovat zejména odreagování se a zábavu.⁹ Vzdělávací pořady, které by eventuálně mohly mít nízkou sledovanost, do programové nabídky obvykle nezařazují. Neil Postman potvrzuje myšlenku, že v tomto tržním prostředí má zábava vyšší hodnotu než edukace (2010, s. 110). Rozdílnou úlohu zastává **veřejnoprávní televize**, která se na rozdíl od druhého typu zřizovatele otázkou vzdělávacích pořadů zabývat musí. Veřejnoprávní

⁹ Například programová skladba TV Nova se skládá zejména ze zábavných pořadů, seriálů, filmů a soutěží (Landová, Dobal a Škaloudová, 2003, s. 32).

vysílání definuje Olga Pouperová jako takové, které je financováno z veřejných zdrojů, a tudíž veřejnosti slouží (2010, s. 83).

V České republice tuto roli zastává *Česká televize*. Té je ze zákona stanovena tvorba televizních programů za účelem naplňování demokratických, sociálních a kulturních potřeb společnosti; mezi jeden z jejích hlavních úkolů patří výroba a vysílání vzdělávacích pořadů (Zákon o České televizi, 1991, nestr.). Dále toto téma upravuje *Kodex České televize*, který stanovuje, že „*Česká televize vytváří a v programu vyčleňuje pevné místo pro populárně vzdělávací a osvětové pořady určené různým věkovým i zájmovým skupinám*“ (ČT, 2003, s. 20). Tímto dokumentem se *Česká televize* též zavazuje k tomu, že nepovyšuje kritérium sledovanosti programů nad jejich možnou kvalitu (ČT, 2003, s. 4). Zde je vidět odlišný přístup k programové nabídce v porovnání s komerčními televizními stanicemi. *Česká televize* vymezuje pravidelný prostor vzdělávacím pořadům. Jak se jí dařilo této povinnosti dostávat v posledních 15 letech, znázorňuje graf podílu vzdělávacích pořadů vzhledem k celkové vysílací ploše (viz příloha B). Spektrum témat, ve kterém může televize působit edukativně, je velice široké a stejně tak počet možností, jak televizní vzdělávání uchopit, je nemalý. Vzhledem k námětu této práce se bude text zabývat výhradně informacemi týkajícími se prevence rizikového chování.

Kodex České televize upravuje například zobrazování násilí ve vysílání, jelikož jeho častá prezentace s sebou nese určité nebezpečí (ČT, 2003, s. 31–32). V dokumentu se lze dále dočíst o zvláštní pozornosti, se kterou se přistupuje k dětskému divákovi s cílem pomáhat mu objevovat a přijímat hodnoty slušnosti a vzdělanosti; text také hovoří o povinnosti státní televizní stanice napomáhat v pořadech pro děti národnostní a etnické toleranci (ČT, 2003, s. 9–10). Dalším dokumentem, který pravidelně zhodnocuje působení tohoto média v daném roce a zároveň vytyčuje výhled na další období, je výroční zpráva.

Za rok 2015 lze ve výroční zprávě dohledat aktivitu *České televize* v oblasti vzdělávání a jejich několika určitých podoblastech. Text, který by přímo popisoval či zhodnocoval snahy v prevenci rizikového či nežádoucího chování, se zde nenachází. Čtenáři je nabídnuta obecně zaměřená sekce *Dokumentární, publicistická a vzdělávací tvorba* (ČT, 2016a, s. 61). V té je zmíněno několik pořadů, jejichž obsahem byly náměty: postoj k imigrantům, příslušníkům jiného etnika a ostatním majoritám; problematika užívání drog. Podobně v dalším dokumentu, věnujícímu se výlučně vzdělávacím pořadům, se nenachází souvislá stať o takových, které se zaměřují na

prevenci či osvětu v tématech rizikového chování; nicméně je v něm vyčleněn oddíl *Dokumenty mapující fenomény, život a problémy současné společnosti* (ČT, 2016b, s. 24). Zde jsou uvedeny další pořady s tímto potenciálem. Ty se tematicky věnovaly: sebevraždě; nežádoucímu sexuálnímu chování a viru HIV; závislosti na moderních technologiích a jiným nelátkovým závislostem; toleranci k odlišnému náboženství či etnické skupině; subkultuře graffiti, hooligans či skinheads; postoji k homosexualitě a bezdomovectví. Tento výčet je, dle mého názoru, pouhým zlomkem toho, co by se na obrazovkách mohlo (a mělo) odehrávat. Podle *Rady České televize* jsou ve skladbě vzdělávacích pořadů zastoupena všechna relevantní témata, avšak některá z nich v míře nebo kvalitě, která není optimální (ČT, 2016a, s. 103). S tímto lze bezpochyby souhlasit. Tvrzení se evidentně týká pořadů řádně cílených na problematiku rizikového chování.

2.2 Nástroje televizního vzdělávání

O jakých možnostech vzdělávání se zde hovoří, objasňuje dokument *Vzdělávací pořady ve vysílání České televize v roce 2015*, v němž se uvádí dělení na:

- a) přímo vzdělávací pořad (osvětový),
- b) pořad nepřímo vzdělávací (žánrově bohatší, kde vzdělávací prvek je přítomen spíše obsahem než formou). (ČT, 2016b, s. 5)

Televize využívá možností přímého a nepřímého vzdělávání. S tímto souhlasí ve svém příspěvku Jan Sokol a dodává, že reálnější možnosti televize spočívají ve druhé variantě – pořadech, které nejsou v první řadě myšleny jako edukační. Ty vnímá jako potenciálně velmi efektivní. (2000, s. 23–25)

Text této práce se přesto zabývá především pořady přímo vzdělávacími, neboť jsou jasně identifikovatelné a *Česká televize* má povinnost je produkovat a vysílat. Z laického pohledu je **vzdělávací televizní pořad** odlišný tím, že kromě funkce informační se zde realizuje také úloha edukační. Oficiální definice ho charakterizuje jako „*pořad, který si přímo klade za cíl přispívat divákům k osvojení znalostí, dovedností a postojů, rozvíjet poznávací a praktické činnosti a kultivovat jejich všeobecný rozhled, a to prostřednictvím specifických audiovizuálních forem*“ (ČT, 2016b, s. 5).

V definici je zřetelně stanoveno, že popisuje přímé vzdělávání. Druhou možností edukačního působení televize se vymezení nezabývá. Krátkým zamyšlením nad klady nepřímého vzdělávání lze dojít k domněnce, že pořady jiného charakteru mohou být

divácky oblíbenější, sledovanější, a skutečně tak ovlivňovat velký soubor příjemců. V případě nepřímého vzdělávání si jedinec neuvědomuje, že je takovému působení vystaven, což může činit tuto formu účinnou. Fakticky se jedná o působení dobrým příkladem, které úzce souvisí s problematikou **mediálních vzorů** současných dětí a mládeže. Předloha žádoucího chování, v podání těchto idolů na televizní obrazovce, může mít větší úspěch než přímé výchovné působení.

Tématu se aktuálně věnují Leona Stašová, Gabriela Slaninová a Iva Junová v publikaci s příznačným názvem *Nová generace* (2015, s. 108–115). Dle syntézy uvedených výzkumů by chtělo 8,4 % dětí být v dospělosti jako postava z filmu či televize (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, s. 96). Tento údaj se zdá být, vzhledem k popularitě televize a jejímu častému užívání, relativně nízký. Zde se musí mít na paměti rozsáhlý počet osob, ze kterých si děti mohou svůj vzor vybírat a také fakt, že i s ostatními uvedenými vzory se většinou jedinci setkávají prostřednictvím tohoto masméda. Primárně lze dělit mediální vzory na dvě kategorie:

- a) fiktivní postava,
- b) reálná osobnost vystupující v médiích (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, s. 109).

Z výsledků šetření vyplývá, že děti si za své idoly volí v drtivé většině reálné osobnosti, které vídají na televizní obrazovce. Může se jednat o slavné herce, zpěváky, sportovce a další, kteří se prezentují v médiích (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, s. 110). Úskalí mediálních vzorů může spočívat ve skutečnosti, že dítě je zná pouze ze zprostředkovaného kontaktu (probíhá zde jednostranná komunikace) a pouze v situacích, které média umožní (dítě neví, jak by vzor reagoval v jiných situacích). Přesto mají vzory určitý vliv na socializaci jedinců. Děti se s významnými druhými identifikují, mohou se ztotožňovat s jejich chováním. Z těchto důvodů je jisté, že eventuální úloha mediálních vzorů dětí a mládeže v preventivních pořadech, má potenciální účinek.

Text se snaží odkrýt fakt, že v otázce vzdělávacího působení prostřednictvím televize není důležité pouze vhodně zvolené téma, ale významnou úlohu má rovněž uchopení tématu – jinými slovy, jak a kým je prezentováno.

2.3 Děti a mládež jako publikum televizního vysílání

Již bylo dokázáno, že trend sledování televize dětmi a mládeží neupadá, naopak většina z nich tráví čas před obrazovkou téměř denně. Protože je televizní vysílání označováno jako prostředek masové komunikace, její příjemci tvoří zpravidla početnou skupinu. Jan Jiráček a Barbara Köpplová nazývají tento soubor osob, který je recipientem sdělení produkovaného médií, publikum (2007, s. 87). Tím, že děti a mládež sledují televizi, zastávají roli jejího publika a může být na ně tak nahlíženo. Výzkum publika se zabývá zejména dvěma oblastmi:

- a) povahou publika (jeho velikostí, charakterem, rysy apod.),
- b) chováním publika (zacházením s mediálním sdělením – jak mu rozumí, jak si ho interpretuje a dále jej užívá). (Jiráček, Köpplová, 2007, s. 86)

Vzhledem k současné podobě médií, a přístupu k nim, se hovoří o **aktivním publiku**. Sledování televize je sice ze své podstaty spíše pasivní činností, přesto při ní lze pozorovat známky aktivity v podobě vybírání si z nabízených televizních obsahů; věnování různé míry pozornosti vybranému pořadu; kritické odezvy na mediovaná sdělení (McQuail, 2009, s. 416). Tato koncepce předpokládá, že děti a mládež si z nabídky vybírají takové pořady, o které mají zájem, a s informacemi nakládají podle svého uvážení. (Jiráček, Köpplová, 2007, s. 104/2009, s. 220–228)

S tím souvisí určitá nutnost vzdělávacích pořadů umět zaujmout. *Česká televize* si je vědoma toho, že pokud program děti nezaujme, nemůže dosáhnout vzdělávacích cílů, které si stanoví (ČT, 2003, s. 9).

Aktivita publika se může vázat i k době po skončení mediálního zážitku. V tomto případě se může jednat o přímou odezvu v podobě telefonátu či dopisu (dnes spíše formou e-mailu nebo okomentování daného pořadu na internetových stránkách televize), nebo reflexi tohoto zážitku v podobě diskuse. (McQuail, 2009, s. 427)

V souvislosti s dětským publikem je často předmětem diskusí otázka týkající se schopnosti dítěte zaujmout **kritický postoj** k televiznímu obsahu a náležitě mu porozumět. Dítě je obecně vnímáno jako bezbranný jedinec. V souvislosti s tím je označováno nekompetentním divákem. Dle odborníků tomu tak skutečně může do určitého věku dítěte být, avšak zhruba kolem osmého roku života dítě již disponuje dostatečnou rozlišovací schopností vzhledem k reálnému a smyšlenému obsahu televizního vysílání. Zároveň „nelze podceňovat vlivy, které se v nezkušeném a nevyzrálém příjemci formovaly v mladším období a jejichž důsledky se mohou

v *dlouhodobé perspektivě projevit později*“ (Burton, Jirák, 2001, s. 368). Greame Burton a Jan Jirák dále upozorňují na problematiku zobrazování modelového chování v určitých situacích, které děti v televizi sledují a které nemusí být vždy optimální. Jelikož u dětí probíhá učení především nápodobou, jsou zde obavy z napodobování nevhodných vzorců chování a následného zvnitřnění tohoto jednání. Autoři záhy dodávají, že tato souvislost nebyla potvrzena výzkumem. (2001, s. 367–368)

Marie Vágnerová souhlasí s tvrzením, že není vhodné děti vnímat jako homogenní skupinu. Při hodnocení jejich kritického myšlení se musí brát v potaz různé proměnné, z nichž nejvýznamnější je věk. Autorka se však neshoduje s věkovým vymezením autorů výše. Dítě kolem devátého roku života nepovažuje za natolik emočně zralé, aby bylo dostatečně kritické a schopné přesně rozlišit význam toho, co sleduje. Tuto věkovou skupinu dětí naopak nazývá nejvíce ovlivnitelnou a dodává, že některé vzory chování mohou děti (vzhledem k reálnému zpracování fiktivního děje) přejímat i nevědomě. (2000, s. 185)

Obecnou shodu odborníků v otázce věku, ve kterém dochází ke zlomu ve vnímání televizního obsahu u dětí, nalézt nelze. Jisté je pouze to, že do styku s televizním vysíláním se děti dostávají stále od nižšího věku a to znamená, že se v roli publika budou nacházet téměř celý život. Média tak dostávají v životech jedinců dostatečný prostor pro vytváření představy o životě ve společnosti.

V oblasti výběru konkrétních televizních obsahů se mezi dětmi a mládeží uplatňuje také vrstevnický tlak. Pokud nemá docházet k izolaci jedince od skupiny, musí znát např. určitý populární pořad; sdílet a interpretovat ho mezi vrstevníky stejně jako oni. (Vágnerová, 2000, s. 186).

Tento jev by za určitých předpokladů mohl podpořit preventivní pořady zaměřující se na oblasti rizikového chování. Pokud by byly koncipované tak, že by velmi zaujaly mladou generaci a jejich sledování by se stalo módní záležitostí, mohlo by takto dojít k jejich významnému šíření mezi dětmi a mládeží.

Na přelomu minulého a současného století byly aktuální diskuse týkající se umístování televize do dětských pokojů. Dnes je již tato otázka zodpovězena a dětské pokoje se stávají v podstatě samostatnými jednotkami v rámci domácnosti, které jsou bohatě vybaveny různými artefakty, včetně televizorů. Tento jev vzniká v souvislosti s privatizací prostor v rámci domácnosti a odborníci ho nazývají **bedroom culture**. Zabývá se individuálním užíváním médií dětmi v soukromí jejich pokojů, které nepodléhá zásahům rodičů (Livingstone, 2007, s. 304). Tento fenomén koresponduje se

zjištěními, že čím je dítě starší, tím méně mu rodiče zasahují do sledování televize, neboť je umístěna právě v dětském pokoji (Bocan, Maříková a Spálenský, 2011, s. 93). To zapříčiňuje rovněž pokles času, který děti a mladí lidé tráví jejím sledováním společně s ostatními členy domácnosti. Polovina dětí navštěvujících pátou až devátou třídu sleduje televizi se svými rodiči pouze výjimečně (ČZF, 2013, s. 19). Snadný přístup dětí k tomuto médiu se také pojí s prodlužováním doby, po kterou děti zůstávají vzhůru. Od 14 let věku jedince se stále častěji začíná doba ukládání ke spánku pohybovat mezi 11. a 12. hodinou večerní (ČZF, 2013, s. 21). Zda za touto večerní bdělostí stojí sledování televize (či věnování času ostatním moderním technologiím), je otázka hodna dalšího zkoumání – jisté je, že se jedná o čas, který zpravidla nepodléhá kontrole rodičů.

Odborníci zaznamenávají pokles **rodičovské kontroly** nad užíváním médií dětmi, který souvisí s tím, co již bylo řečeno – děti s nimi tráví čas individuálně ve svých pokojích; médií je v domácnosti mnoho a často jsou mobilní, což znesnadňuje přehled rodičů o aktivitách dětí (Livingstone, 2007, s. 304; Hagen, 2007, s. 370–371).

Dnešní rodiče zprostředkovávají televizi dětem prostřednictvím kombinace tří odlišných strategií, na což upozorňuje Sonia Livingstone. Jedná se o:

- a) omezování (v čase, délce nebo obsahu sledování televize),
 - b) hodnocení (provázení dětí kvalitou, interpretací a kritikou sledovaného),
 - c) společné užívání média (diskutování během a sdílení zážitků po sledování).
- (2009, s. 159)

Ingunn Hagen se také vyjadřuje k tématu rodičovské regulace a dodává, že rodiče se mohou cítit být donuceni stanovit pravidla pro užívání médií, protože ze strany samotných médií je regulace malá. Z odpovědí dětí v rámci americké studie vyplývá, že rodiče zřídka kdy kontrolují jejich mediální návyky. Nedostatek této regulace by mohl znamenat absenci pocitu rodičů, že jejich děti tráví s médii hodně času. Výzkumy ukazují, že pokud se rodiče rozhodnou nastavit pravidla pro sledování televize, děti u ní tráví opravdu méně času. Nicméně snaha o regulaci užívání médií není snadným úkolem. Rodiče se snaží vychovávat, vzdělávat a vštěpovat hodnoty dětem, které se zároveň snaží o dosažení nezávislosti a zachování pocitu soukromí. (2007, s. 370–372)

Z tohoto důvodu mohou vznikat mezi dětmi a rodiči při stanovování pravidel sledování televize spory. V tomto případě je důležité, aby rodiče dětem vysvětlili smysl stanovených pravidel a došli ke vzájemné dohodě ohledně jejich přijetí (Hagen, 2007, s. 378). Dle výzkumu realizovaného v českých rodinách však rodiče nepodporují u dětí

vztah k užívání televize tím, že by jim vysvětlovali omezující opatření v jejím sledování (Cebe et al., 2011, s. 19).

Zájem rodičů o to, co děti na obrazovkách sledují, klesá spolu s přibývajícím věkem dětí, a to v pozitivním i negativním slova smyslu. Téměř polovině dětí ve věku 13–15 let rodiče nikdy nezakazují televizní pořady z důvodu nevhodnosti. Zároveň s rostoucím věkem dětí jim rodiče čím dál méně doporučují takové, které by pro ně mohly být zajímavé. Téměř jedné třetině třinácti až patnácti letých dětí není rodiči nikdy doporučován pořad ke zhlédnutí. (Bocan, Maříková a Spálenský, 2011, s. 98)

Ve spjitosti s tímto vyvstává otázka, jaký druh pořadů děti a mládež v televizi sledují a do jaké míry tomu, co vidí v médiích, věří. Již bylo dokázáno, že tato část populace tráví sledováním televize mnoho času. Dle výzkumu *Institutu dětí a mládeže* v roce 2002 spíše důvěřovalo televizi jako médiu, které ovlivňuje dění a vývoj ve společnosti 53 % mládeže mezi 15–26 lety (Pelka, Ondrušková, 2002, s. 27). Roli nepochybně hraje také to, jaké programy skutečně děti a mládež sledují, jak je hodnotí a jaký význam jim přiřkládají.

Z uvedených poznatků lze vyvodit, že vhodným východiskem není pouze regulace času stráveného před obrazovkou. V ideálním případě by rodiče měli vystupovat v jakési doprovázející roli. Jen tak mohou obsah televizního vysílání uvidět, zpracovat a zhodnotit – případně doplnit o vysvětlení. Pokud rodiče sledují televizi společně s dětmi, mohou s nimi ihned diskutovat o tom, co se na obrazovce právě odehrává. Kromě toho se eliminuje individualizování této činnosti a rodiče mohou se svými potomky udržovat více sociálního kontaktu. Dle odborníků spočívá řešení ve schopnosti dospělých stát se dítěti průvodcem v zodpovědném užívání televize a naučit jej vidět média jako možný zdroj vzdělání a kultury (Dolejšová, Pelcák, 2000, s. 80).

3. Rizikové chování a jeho prevence

Prostředí, ve kterém mladí lidé dospívají, v sobě zahrnuje spoustu proměnných. Tyto faktory mohou působit na osobnost jedince pozitivně i negativně. V důsledku působení určitých vlivů může docházet k chování, které společnost hodnotí jako nežádoucí. Toto chování s sebou přináší určitá rizika. Pojem rizikové chování byl dosud pouze zmiňován v kontextu jednotlivých okruhů problémů. Představa odborníků o obsahovém vymezení tohoto dvousloví je poměrně široká, a proto je jeho charakteristice určena tato část textu. Mezi odbornou i širokou veřejností se klade důraz na diskusi týkající se výskytu či ovlivňování tohoto úkazu. Naléhání společnosti v oblasti prevence rizikového chování zajisté není neopodstatněné.

Proměnam společnosti se přizpůsobují i doprovodné jevy. Stejně jako transformace společnosti je nezastavitelným procesem, tak ani obměna a vývoj druhů rizikového chování nelze zastavit (dokud například neexistoval kyberprostor, nebyla ani kyberšikana). Z tohoto důvodu je nutné negativním jevům věnovat značnou pozornost a zaměřovat se především na jejich prevenci.

Jak uvádí Jaroslav Kříž, mládež vždy disponovala sklonem více riskovat. Má větší tendenci ověřovat si hranice svých možností, a naopak menší obavy z následků. Autor zároveň připomíná, že rizika jsou obecně trvalou součástí lidského bytí. Riskování není neobvyklou stránkou chování. Nebezpečná jsou však rizika iracionální, samoučelná a celkově ta, u kterých převažují negativní důsledky nad pozitivními. (2000, s. 13)

Nejširší pojetí chápe **rizikové chování** jako chování „*problematické, znepokojující, nebo nežádoucí vzhledem k normám konvenční společnosti, jejím institucím a autoritám*“ (Donovan, Jessor a Costa, 1991, s. 52). Na základě vymezení autorů lze odvodit, že tento pojem v sobě ukrývá různé formy jednání. Michal Miovský hovoří o takovém chování, které vede k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a jiných rizik pro jednotlivce nebo společnost (2010, s. 23). Negativní dopady osob jednajících rizikově se mohou týkat jak osob samotných a jejich dílčích elementů, tak i společnosti jako celku. Z tohoto důvodu je potřeba se tímto problémem zabývat dlouhodobě a zároveň pozorovat jeho současné trendy. Obsahovou šíři termínu plně vystihuje Martin Dolejš. Ten chápe rizikové chování jako zastřešující pojem pro tyto druhy chování: problémové, delikventní, disociální, asociální a antisociální (Dolejš, 2010, s. 20). Veronika Sobotková et al. do konceptu rizikového chování řadí následující projevy: záškoláctví, lhaní, agresivní chování, různé formy šikany, kriminální jednání,

vandalismus, závislostní chování, rizikové chování na internetu, rizikové sexuální chování, rizikové chování v dopravě, extrémně rizikové sporty, užívání anabolik a steroidů, nezdravé stravovací návyky, extremismus, xenofobii, intoleranci, rasismus a antisemitismus (2014, s. 40–41). Z výše uvedeného je patrné, že v širokém pojetí lze pod tímto pojmem shledávat jakékoliv problémové chování. Eleonora Gullone a Susan Moore dodávají, že potenciální negativní důsledky rizikového jednání jsou do jisté míry vyváženy vnímanými pozitivními následky nebo zisky (2000, s. 393). Jedinec se tedy rozhodne chovat rizikově, neboť pro něj, v nějakém rozsahu, z tohoto jednání vyplývá zisk či pozitivní důsledek.

Do kontextu se vznikem rizikového chování je dáván také zábavní průmysl a jeho propagování. Mediální vzory, které pro mnohé mladé lidi reprezentují lehkost bytí a úspěšnost, u nich mohou faktickou nedosažitelností těchto ideálů vyvolávat únik k alkoholu, cigaretám, drogám, násilím a jiným rizikům. (Kříž, 2000, s. 13)

V souvislosti se skupinou dospívajících se lze v literatuře setkat s termínem **riziková mládež**. Takto lze označit „*dospívající, u kterých je, následkem spolupůsobení více faktorů, zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti*“ (Labáth, 2001, s. 11). Sociální selhání u dětí a mládeže definují Oldřich Matoušek a Andrea Matoušková taxativním výčtem, který obsahuje kriminální chování, sebevražedné jednání, předčasné ukončení povinného vzdělávání, nezaměstnanost, těhotenství před dosažením hranice dospělosti, vznik závislosti na alkoholu i nealkoholových drogách a patologické hráčství; toto chování se pak může vyskytovat jednotlivě či v různých kombinacích (2011, s. 314). Existuje předpoklad, že riziková mládež se běžně setkává se sociálně patologickými jevy. Významným problémem kromě samotného výskytu nežádoucích jevů je, že děti s těmito jevy přicházejí do kontaktu stále v nižším věku. Tomuto faktu by se měly přizpůsobovat aktivity společnosti v oblasti prevence.

V otázce rizikového chování mládeže lze z uvedených poznatků vyzdvihnout dvě podstatné skutečnosti: Rizikové chování je následkem působení více faktorů a jeho jednotlivé projevy se často kombinují. V důsledku toho byl definován syndrom rizikového chování v adolescenci.

3.1 Syndrom rizikového chování v dospívání

Dospívání je období plné změn týkajících se různých stránek jedince. Pokud se mladý jedinec s těmito změnami nevyrovná, může to mít za důsledek až přijetí rizikového způsobu života, jež může přímo či nepřímo ohrozit jeho další bytí (Hamanová, 2000, s. 15). Přestože je důležité zabývat se každým samostatným projevem rizikového chování, je zároveň nutné zkoumat tuto problematiku i jako celek.

Tuto potřebu potvrzuje Jana Hamanová, která uvádí, že sdružování jevů rizikového chování a jejich vzájemné usnadňování vzniku se děje a je pochopitelné. Tyto jevy mají při svém vzniku společné rizikové i ochranné faktory. V důsledku toho je prokázána asociace užívání drog, alkoholu, nikotinu, agrese, delikvence, úrazů, předčasného pohlavního styku, promiskuity; ale rovněž sdružování těchto jevů s depresí, sebevraždami či nedostatečným užíváním antikoncepce. (2000, s. 19–20)

V případě takovéto provázanosti jevů rizikového chování se hovoří o syndromu rizikového chování. S jeho problematikou je významně spjat americký autor Richard Jessor, který se jí dlouhodobě zabýval. Zkoumal **syndrom rizikového chování v dospívání** (SRCH-D) a prokázal, že různé projevy tohoto chování se kombinují, jsou často vzájemně propojeny a mají podobné příčiny (2014, s. 245). Pojem syndrom rizikového chování v dospívání v sobě ukrývá charakteristický soubor symptomů (ačkoliv nemusí být vždy přítomny všechny), přičemž některé z nich jsou vnímány jako problémové pouze ve vztahu k věku (Hamanová, Csémy, 2014, s. 33).

Projevy syndromu rizikového chování v dospívání lze rozdělit do tří základních okruhů:

- a) zneužívání návykových látek,
- b) negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje,
- c) rizikové chování v oblasti reprodukční. (Sobotková et al., 2014, s. 45)

Zneužívání návykových látek

Do této skupiny spadá užívání alkoholu, tabáku, marihuany a jiných nelegálních drog. Jejich užívání je zpočátku u dospívajících motivováno sociálně – společností vrstevníků, což znamená, že tyto látky nejsou zpravidla užívány o samotě (Hamanová, Csémy, 2014, s. 34). Dle Veroniky Sobotkové et al. vykazuje tento jev dlouhodobě nepříznivý trend v podobě snižování věku uživatelů a naopak růstu podílu dívek na zneužívání návykových látek (2014, s. 45). Odborníci dále upozorňují na neúčinnou osvětu v oblasti kouření a nadměrnou toleranci společnosti k pití alkoholických nápojů,

kteřá ovlivňuje utvářeni postoje mladých lidí k těmto návykovým látkám (Csémy, Chomynová a Sadílek, 2014, s. 71). Na základě výše uvedených informací může být, a vzhledem k vysokým údajům výskytu užívání návykových látek evidentně i je, tento postoj utvářen nevhodně. Pro dosažení ideálu by měly být postoje a přístupy společnosti k řešení této problematiky přehodnoceny a změněny.

Negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje

Pod tímto názvem si lze představit protispolečenské jednání (kriminalitu, delikvenci, agresivitu), sebepoškozování a suicidální chování, problémové chování přechodného charakteru (rvačky, tyranizování lidí či zvířat, záškoláctví, opakované závažné lhaní, útěky z domova, krádeže či ničení majetku) nebo úrazy spojené s riskováním, zejména při řízení motorového vozidla (Hamanová, Csémy, 2014, s. 34). Ve fázi dospívání jedinec hledá vlastní identitu. To zapřičiňuje určitou míru experimentování, riskování, protestování či touhu odlišovat se. Rizikové chování může být dospívajícími voleno jako řešení současné životní nesnáze, neboť jedinci není znám jiný způsob řešení problému. Ve shodě s Janou Hamanovou a Ladislavem Csémy lze dojít k závěru, že klíčovým je seznamování dětí a mládeže se zdravými alternativami chování, které by dostatečně plnily svou funkci tak, aby se jedinci nemuseli uchýlovat k volbě jednat rizikově (2014, s. 33).

Rizikové chování v oblasti reprodukční

Mezi rizikové chování v této sfěře se řadí zejména předčasné zahájení sexuálního života, časté střídání partnerů a problémy spojené s nechráněným pohlavním stykem (Sobotková et al., 2014, s. 45). Kaye Wellings et al. hovoří ve spojitosti s rizikovým chováním v reprodukční oblasti o nedostatku sexuální kompetence u mladistvých. Ten se vyznačuje faktem, že na počátky pohlavního života dospívajících má často vliv tlak partnera či vrstevníků, samotný akt probíhá pod vlivem alkoholu a bez účinné metody antikoncepce. To vše se váže k předčasnému zahájení pohlavního života. Výzkumy prokázaly, že tato skutečnost je zpětně příčinou pocitu lítosti, nátlaku a nedostatku autonomie v rozhodování (2001, s. 1844). Za nepřímé činitele nátlaku v této oblasti by se dala označit rovněž média, neboť zobrazování sexuálních témat, například v televizním

vysílání, je stále častější, a tudíž i tímto způsobem si jedinec utváří postoj k sexuálním aktivitám.¹⁰

V širším pojetí syndrom rizikového chování v dospívání zahrnuje též chování, které ohrožuje primárně zdraví jedince. Pod ním se rozumí nezdravé stravovací návyky (včetně poruch příjmu potravy) a sedavý životní styl, v dnešní době zejména ve vztahu k nadměrnému užívání televize či počítače. (Hamanová, Csémy, 2014, s. 35)

Vzájemně úzký vztah jednotlivých projevů rizikového chování dokládají i výsledky výzkumů, dle kterých se dětské rizikové konzumenty alkoholu dále projevují častěji těmito znaky: volný čas tráví s přáteli rovnou po škole; jsou denními kuřáky; uvádějí, že měli již pohlavní styk; vyskytuje se u nich záškoláctví; šikanují jiné děti; jsou agresivnější (Csémy, Sovinová, 2013, s. 133).

Rizikové chování dětí a mládeže může být dáváno do souvislosti s vlivem vrstevníků, se způsoby trávení volného času i s možným vlivem médií. Rozmanité situace, se kterými se jedinec v průběhu dospívání setkává, vyžadují od jedince jisté reakce či řešení. Části dospívající populace se může zdát vhodnou odpovědí na tyto okolnosti zvolení strategie rizikového chování. V ideálním případě je volba rizikového chování v tomto smyslu omezena pouze na období dospívání.

3.2 Vliv televize na rizikové chování dětí a mládeže

Je pravdou, že televize se řadí mezi činitele, kteří mohou nepříznivě ovlivnit vznik, průběh a trvání nežádoucího chování. Na druhou stranu může rovněž zastávat úlohu opačnou, a to právě v okamžiku, kdy působí preventivně. Zjednodušeně lze uvažovat o vlivu televize ve dvou rovinách – pozitivní a negativní.

V případě **pozitivního vlivu** televize na rizikové chování lze hovořit o konkrétním poskytování informací ohledně jeho jednotlivých projevů i o obecném propagování zdravého životního stylu. Dle výzkumu *Národního institutu dětí a mládeže* z roku 2006 zhruba 20 % mládeže čerpá informace o zdravém životním stylu především z televize a rádia (Štursová, 2006, s. 24). Díky svému charakteru vyniká televize zejména v možnosti kombinovat zvuk, obraz a děj, což posiluje účinek sdělení. Televizní vysílání prezentuje osoby s pozitivními vzory chování, se kterými se divák může ztotožnit.

¹⁰ Často může být v televizi vyobrazována zkreslená realita, která divákům nabízí nesprávné vzory reprodukčního chování – děti tak o něm mohou získat mylnou představu.

„Prostřednictvím médií se tak jedinec setkává s prostředím, sociálními rolemi, normami a hodnotami, které utvářejí jeho vrůstání do společnosti“ (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, str. 26). Toto střetávání se s rozmanitými jevy prostřednictvím obrazovky televize může být vnímáno jako vhodný doplněk k reálným zkušenostem jedince v průběhu socializace. I ve vztahu k fenoménům, se kterými se jedinec nemusí ve svém životě setkat, je důležitá existence osobního názoru a postoje. A naopak, některé zobrazované jevy mohou být dospívajícímu více než blízké. Nabízený vzor řešení rizikové situace se tak může stát mladistvému inspirací v jeho dalším jednání. Přehled možných prospěšných účinků médií, které přímo souvisí s vlivem médií propagovat zdravý životní styl a v jeho duchu formovat jedince, nabízí Denis McQuail:

- a) poskytnutí základny pro sociální interakce,
- b) získávání vědomostí o světě,
- c) učení se společenským postojům a chování,
- d) osvětové účinky,
- e) pomoc při formování identity,
- f) rozvoj představitosti. (2009, s. 501)

V souvislosti s **negativním vlivem** televize na nežádoucí chování dospívajících se nepochybně nejčastěji hovoří o násilí, sexuální aktivitě a užívání návykových látek. Jan Jirák a Barbara Köpplová dále zmiňují oblast stereotypizace, například zavádějící zobrazování menšin (2007, s. 188). I když se při uvažování v této rovině musí brát v potaz individualita každého diváka a ostatní proměnné, mohou být, zvláště pro děti, násilné televizní obsahy škodlivé. Joel Federman stanovil rysy televizního násilí, jejichž přítomnost představuje významné riziko pro učení se agresí:

- a) pachatel je vyobrazen jako atraktivní osoba,
- b) důvody pro agresivní chování jsou morálně ospravedlnitelné,
- c) násilí je zobrazováno opakovaně a působí realisticky,
- d) násilné chování je odměněno nebo zůstává nepotrestáno,
- e) oběti není způsobena žádná viditelná újma nebo bolest,
- f) situace je zasazena do humorného kontextu. (1998, s. 10)

Televizní násilí je pravděpodobně nejčastěji stavěno do vzájemného vztahu s hrozbou jeho napodoby. Zobrazování násilných výjevů může vést diváky k jejich napodobování (Jirák, Köpplová, 2007, s. 184). Totožné znázornění násilí a jeho škodlivých následků může pravděpodobnost výskytu rizikového chování i snížit. Rizika

spojená s televizním násilím nezávisí pouze na povaze zobrazení, ale i na povaze publika (Federman, 1998, s. 11).

Jak uvádí Oldřich Matoušek a Andrea Matoušková, častým setkáváním s televizním násilím může docházet k postupnému zvykání si na tento jev, což může u dítěte vyústit k vysoké toleranci až necitlivosti vůči násilí reálnému. Jak bylo uvedeno v kapitole 2.3, dítě středního školního věku je již schopno rozlišit mezi fiktivním a reálným obsahem televizního vysílání a od předváděného násilí se distancovat. Tato kritičnost jedince může být vhodným druhem zábavného podání násilných scén oslabována. Nejvíce záleží na kontextu, v rámci kterého je násilí dětem prezentováno – hrozbu představuje až násilí vytržené z přijatelného kulturního rámce a vztahového kontextu. (2011, s. 101–103)

Marie Vágnerová z pohledu vývojové psychologie dodává, že častá frekvence násilných scén může vést u dětí k chybné představě, že násilné chování je běžnou strategií chování, kterou využívají také kladní hrdinové (2000, s. 187–188). V důsledku toho a teorie nápodoby pak dítě nemusí zůstat u pouhého pozorování, ale tuto strategii chování může chtít, například v rámci hry, dříve či později vyzkoušet.

Potenciál nevhodně působit má rovněž otevřené zobrazování sexuálních aktivit, které může mít za následek předčasné zahájení pohlavního života, zvýšený výskyt těhotenství u mladistvých a šíření pohlavních chorob. Podobně jako u znázorňování násilí, i zde hraje důležitou roli kontext, do kterého je výjev zasazen. (Jirák, Köpplová, 2007, s. 189)

Již před 15 lety upozorňoval Karel Hampl ve vztahu k užívání legálních a nelegálních drog, že v médiích dochází k jejich beztrestné propagaci, a to dokonce od známých osobností, které tak činí kvůli svému image (2000, s. 143). V důsledku toho hrozí, že děti budou své vzory následovat bez hodnotícího zamyšlení se. V našich podmínkách je mezi mládeží, velmi oblíbené sledování soukromé televizní stanice *Nova*. Petr Sak ji, na základě obsahu jejího vysílání, stanovil jako nejhůře hodnocenou v oblasti zobrazování negativních jevů. Analýza televizního vysílání ukázala, že *Nova* nejvíce zobrazuje tyto prvky rizikového chování:

- a) vulgární zobrazování sexu a lidského těla snižující lidskou důstojnost,
- b) samoúčelné zobrazování násilí a jeho zlehčování,
- c) špatný příklad pro děti a mladistvé ohrožující jejich psychický, morální a sociální vývoj,

- d) agresivitu zaměřenou proti některým náboženským, politickým, sociálním, etnickým či jiným skupinám. (2000, s. 181)

Existence negativních jevů ve vysílání je jasným signálem vedoucím k nutnosti diskutovat s dětskými diváky o tom, s čím se setkávají na televizní obrazovce. Média jsou jednou z významných socializačních institucí a je důležité, aby děti a mládež správně pochopili a interpretovali jejich obsah.

K regulaci výše zmíněného má sloužit *zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání*. Účelem této normy je chránit diváky (zejména dětské) před negativními dopady televizního vysílání. Definuje takové podmínky, za kterých by televizní vysílání nemělo zahrnovat potenciálně škodlivé obsahy. Tímto zákonem se rovněž zřizuje *Rada pro rozhlasové a televizní vysílání*. Ta má, mimo jiné, za úkol vymáhat dodržování těchto podmínek. Základní povinnosti provozovatelů televizního vysílání upravuje § 32, ve kterém je mimo jiné stanoveno „*nezařazovat do vysílání pořady, které mohou vážně narušit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých zejména tím, že obsahují pornografii a hrubé samoučelné násilí*“. (Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání, 2001, nestr.)

Dopad mediálního působení na dospívajícího diváka je komplikovaným tématem zahrnujícím mnoho proměnných. Není možné s jistotou konstatovat, že vliv televize je pouze nepříznivý. Stejně tak by bylo chybné prohlásit, že nežádoucí vliv televize neexistuje, či naopak toto médium má vliv výhradně pozitivní. Východiskem z této situace by mohlo být přestat směřovat veškeré snahy k výzkumu vlivu médií a více se koncentrovat na posilování odolnosti dětí vůči negativním účinkům televize.

Důležitou úlohu v této snaze zastává dnes **mediální výchova**. V ideálním případě by měla být hlavním nástrojem prevence škodlivých účinků televizního vysílání. Učí děti a mládež, jak média vhodně užívat a především, jak podrobit mediální obsahy kritické analýze (Hofbauer, 2004, s. 137). Ačkoliv masová média představují významný zdroj zkušeností a poznatků již mnoho desítek let, mediální výchova je pevnou součástí rámcových programů vzdělávání teprve od roku 2006. Tento předmět má žáka naučit především schopnosti „*analyzovat nabízená sdělení, posoudit jejich věrohodnost a vyhodnotit jejich komunikační záměr, popřípadě je asociovat s jinými sděleními*“ (MŠMT, 2016, s. 137). Mediální výchova neprobíhá pouze ve školách, ale také mimo školní prostředí – zejména v rodině. Rodiče se taktéž podílejí na míře mediální

gramotnosti svých dětí. K tomu se úzce pojí strategie rodičů v otázce regulace médií, která je součástí kapitoly 2.3.

3.3 Možnosti prevence rizikového chování

Prevence je dnes důležitou až nezbytnou součástí naší společnosti. Pod tímto pojmem, užívaným odborníky i laiky, se může skrývat mírně odlišné vymezení dle toho, který obor ho právě užívá. Jeho českým ekvivalentem je výraz *předcházení*. Michal Miovský prevencí rizikového chování chápe „*jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky*“ (2010, s. 24). Tato definice plně vystihuje problematiku prevence. V první řadě jmenuje jednotlivé obory podílející se na prevenci, čímž dává najevo její mezioborový rozsah; v druhé řadě v sobě zahrnuje základní dělení prevence v podobě jejího vyjádření rozdílného účelu v závislosti na čase poskytnutí. Prevencí se rozumí veškeré činnosti jedinců či společnosti mající za cíl předejít nežádoucím jevům, eventuálně zmírnit jejich průběh a následky. Jak bylo předznamenáno, rozlišuje se prevence primární, sekundární a terciární. Primární prevence má dále specifickou a nespecifickou formu. Primární **prevence specifická** je zaměřena na některou z konkrétních podob rizikového chování (Miovský, 2010, s. 25). Postihuje pouze omezenou oblast tohoto jevu. **Nespecifická prevence** se netýká pouze jednoho určitého druhu rizikového chování, v tom je její odlišnost. Lze ji chápat ve smyslu aktivit cílených obecně na formování osobnosti jedince podle zásad zdravého životního způsobu. Výčet těchto činností by byl velmi obsáhlý, neboť mohou rovněž vycházet ze všech oblastí života jedince. Michal Miovský dodává, že v tomto kontextu lze za nespecifickou prevenci považovat i existenci volnočasových aktivit (2010, s. 25). Předpokládám, že jsou zde míněny takové, které vedou ke kvalitnímu trávení volného času. Existence nespecifické primární prevence se nijak neodvíjí od výskytu rizikového chování.

Prevencí obecně je tedy chápáno jak působení předcházející rizikovému chování, tak i podpora rozvoje osobnosti, osvojování si žádoucího společenského jednání či dovednosti čelit rizikům a přiměřeně na ně reagovat.

Jana Hamanová a Ladislav Csémy dokonce hovoří o zásadní změně v konání prevence. S odkazem na zahraniční studie vyzdvihují působení ochranných faktorů, které mohou význačně zmírnit vliv faktorů rizikových. Mělo by dojít k posunu preventivních

snah – od orientace na nepříznivé jevy a odstrašování od nich, k úsilí upevnit vnitřní zdroje tak, aby jedinec nežádoucí strategii chování již nepotřeboval využívat. (2014, s. 43)

Jak bylo již zmíněno, rizikové chování je dospívajícím voleno záměrně, protože se mu jeví jako funkční. V situaci, ve které se adolescent nachází, mu rizikové chování přináší aktuálně určitou satisfakci. Podstatným úkolem prevence je naučit dospívajícího nahradit v této volbě rizikové chování jinou vhodnou variantou, která pro něj bude plnit stejnou funkci (Hamanová, 2000, s. 21). Záměrem preventivního působení není chránit před negativními vlivy pouze jednotlivce, nýbrž celou společnost. K tomu dochází prostřednictvím nespecifické primární prevence zaměřené na všechny členy společnosti. Úlohou společnosti zároveň je, aby pomohla ochránit své rizikové populační skupiny (Hamanová, Csémy, 2014, s. 44). Jedná se tedy o vzájemné působení.

Konkrétně si lze pod prevencí rizikového chování v běžném životě představit například předávání informací, jak odolávat tlaku vrstevníků, jakými způsoby odmítat rizikové chování (například nabídnutí cigarety či alkoholu), jak vést správně komunikaci (aby nevedla k agresi) a podobně (Hamanová, Csémy, 2014, s. 46). Tyto informace může televize bez problémů poskytnout i s názorným příkladem. O možném vlivu informací, předávaných touto cestou, se ve společnosti stále vedou diskuse.

Pokud je prevence uskutečňována správně, je na místě se domnívat, že bude účinná. **Efektivní prevence** je pomyslný ideál, ke kterému směřují všechny preventivní snahy. Ladislav Csémy a Hana Sovinová zastávají názor, že „*prevence nemůže být účinná, pokud je orientována specificky na jednu formu rizikového chování*“ (2013, s. 134). Specifické vymezení preventivních intervencí omezuje jejich efektivitu. Koncepce syndromu rizikového chování v adolescenci odkrývá, že toto chování je příčinou mnoha faktorů, a proto je potřeba, aby i prevence byla zaměřena na širší škálu možných příčin problémového chování (Hamanová, Csémy, 2014, s. 42). Méně efektivní je podle odborníků rovněž prevence cílená na širší skupiny (Hamanová, Kabíček, 2014, s. 333). Trend individuálního přístupu se projevuje i v této oblasti a je pochopitelné, že v tomto případě jsou účinky prevence i potenciálně úspěšnější.

Zásady efektivní primární prevence, které by měly být naplněny v každém preventivním programu, jsou následující:

- a) komplexnost a kombinace mnohočetných strategií,
- b) kontinuita působení a systematickosti plánování,
- c) cílenost a adekvátnost informací i forem působení,

- d) včasný začátek preventivních aktivit,
- e) pozitivní orientace primární prevence a demonstrace konkrétních alternativ,
- f) využití „KAB“ modelu,¹¹
- g) využití „peer“ prvku, důraz na interakci a aktivní zapojení,
- h) denormalizace,
- i) podpora protektivních faktorů ve společnosti,
- j) nepoužívání neúčinných prostředků. (Mioviský, Zapletalová a Skácelová, 2010, s. 39–41)

Působení médií se považuje zároveň za rizikový i ochranný faktor vzniku rizikového chování (Hamanová, Csémy, 2014, s. 37). Při vhodném využití potenciálu televize může být toto médium úspěšným informačním, vzdělávacím i preventivním nástrojem. Při porovnání výše zmíněných zásad s možnostmi televize lze vysledovat, že většinu z nich je reálné dostat. Ačkoliv stěžejní vlastností televize je působit na široké skupiny příjemců, což bylo výše zařazeno mezi rysy snižující účinnost prevence, naopak umožňuje předpoklad všestranného pojetí problematiky rizikového chování. Při důkladnějším pohledu lze uvést, že z výše uvedených doporučení nesplňuje televizní vysílání vhodně pouze důraz na interakci a částečně aktivní zapojení diváka. Hromadné sdělovací prostředky umožňují jednosměrnou komunikaci. Úskalím prevence realizované touto cestou je nemožnost diváka „zapojit se“. Televize neumožňuje komunikaci tváří v tvář, tudíž nemůže zodpovědět případné divákovy otázky. Zde je opět důležitá doprovázející role rodičů. Určitou alternativu mohou také poskytnout diskuse na sociálních sítích či internetových stránkách dané televizní stanice, které dnes nejsou již nic neobvyklého.

Účinná primární prevence znamená každodenní snahu rodičů, učitelů, institucí a úřadů – v samotné mládeži je pozitivní potenciál, potřebuje ale podmínky pro zdravý rozvoj (Hamanová, Csémy, 2014, s. 46). Kvalitní prevence rozhodně nespočívá pouze v aktivitě televizních stanic. Nejvíce je zde potřeba systematická spolupráce jejich jednotlivých složek. Televize by se dala v preventivních aktivitách označit za vhodný doplněk snah rodiny a školy.

¹¹ Zaměřením nejen na informace, ale zejména na kvalitu postojů a změnu chování.

4. Empirická část

4.1 Koncepce a cíle výzkumného šetření

Obecně lze říci, že výzkumné šetření této práce se zaměřuje na preventivně vzdělávací pořady s námětem rizikového chování. O televizním pořadu zde bude uvažováno jako o mediálním produktu. Veškerý mediální produkt disponuje poznatelným obsahem a přikládá se mu nějaký význam (Jiráček, Köpplová, 2007, s. 118). Dle této myšlenky budou, v programové nabídce určených televizních stanic, identifikovány pořady s náležitým obsahem. Některé z nich budou podrobeny rozboru se záměrem upozornit na jejich zpracování a získaná data porovnat s výsledky dotazníkového šetření. Poté budou případně poskytnuty varianty řešení a doporučení. Podle aktuální definice lze za **vzdělávací pořad** označit takový, „*který si přímo klade za cíl přispívat divákům k osvojení znalostí, dovedností a postojů, rozvíjet poznávací a praktické činnosti a kultivovat jejich všeobecný rozhled, a to prostřednictvím specifických audiovizuálních forem*“ (ČT, 2016b, s. 5). Toto vymezení je platné rovněž pro následující část textu a bude bráno v potaz při samotném výzkumu. K vytvoření dostatečných závěrů o této problematice budou, v různém měřítku, užity dvě výzkumné metody.

Cílem výzkumného šetření je zjistit výskyt daných pořadů za stanovené časové období a uskutečnit, dle určených kritérií, jejich rozbor; zmapovat zvyky a názor dětí v kontextu sledování televize. Na základě jeho výsledků se v závěru práce pokusím o stručné doporučení pro koncipování preventivních pořadů. V něm spatřuji přínos práce.

Výzkumná část práce se skládá ze třech dílčích šetření:

Za prvé bude provedena obsahová analýza vysílacího schématu čtyř vybraných televizních stanic. V rámci ní budou vyhledávány, a do výzkumu započítávány, pouze vzdělávací pořady se zaměřením na prevenci rizikového chování. Šetřením se tedy zjistí četnost výskytu těchto pořadů v programové nabídce konkrétních televizních kanálů.

Druhé šetření se bude týkat analýzy vybraných zjištěných pořadů. Ta se bude orientovat jak na obsahovou, tak i na formální stránku pořadů.

V třetí části výzkumu bude uskutečněno dotazníkové šetření menšího rozsahu. Zjišťovat bude nejen zvyky dětí ve sledování televize, ale také jejich názor v oblasti preventivních pořadů rizikového chování z pohledu potenciálních diváků, kterým jsou tyto pořady určeny.

Získané informace z jednotlivých částí výzkumu budou dány do vzájemné souvislosti, což povede k závěrům. Šetření je koncipováno tak, aby v něm byly zahrnuty obě zúčastněné strany – televizní stanice jako zprostředkovatelé a děti jako diváci preventivních pořadů.

4.2 Výzkumné metody

Jak bylo již zmíněno, empirické šetření je rozděleno do třech výzkumů. Dva z nich používají stejnou metodu, tudíž jsou celkově užity metody dvě. Nyní budou stručně charakterizovány principy každé z nich.

Studium dokumentů

Studium dokumentů je metoda blízká pozorování. V tomto případě jsou však subjektem hmotné lidské výtvoř, které se nijak neprojevují, nemění a nereagují. Jiří Reichel charakterizuje druhy těchto dokumentů, přičemž pro tento výzkum jsou stěžejní dokumenty veřejné, kam se řadí masmediální počiny jako časopisy a televizní pořady, se kterými bude pracováno. Podoba těchto dokumentů je psaná a obrazovo-fonetická. Objektivitu a spolehlivost studovaných dokumentů může naznačit dělení vycházející z jejich vzniku na primární a sekundární. V případě televizního magazínu, ze kterého budou čerpány údaje o výskytu pořadů lze hovořit o zdroji primárním. Jako sekundární zdroj je vnímán konkrétní televizní pořad, který bude podroben analýze. Do podoby tohoto pořadu se může promítnout přístup jeho autora, proto ho nelze vnímat jako nezakreslený. (Reichel, 2009, s. 125–126)

Princip práce s dokumentem spočívá v hledání určitých znaků, prvků či srovnávání s ostatními dokumenty. K tomu slouží **obsahová analýza**. Tento postup nelze zařadit ustáleně mezi kvantitativní či kvalitativní, neboť záleží na jeho pojetí. V rámci tohoto výzkumu je použit jako metoda kvantitativní. Jiří Reichel dále uvádí, že pro výzkum je nutné stanovit tzv. analytickou kategorii (soubor dokumentů, ve kterých se analýza provádí) a tzv. záznamovou jednotku (proměnná, která je v rámci analytické kategorie sledována). (Reichel, 2009, s. 129)

V obou případech použití obsahové analýzy budou stanoveny záznamové veličiny a sledován jejich výskyt. Dle Graeme Burtona a Jana Jiráka se obsahová analýza zakládá právě na tom, že „výzkumník vymezí reprezentativní vzorek nějakého typu mediovaných sdělení, pojmenuje jeho části či prvky a pak spočítá, kolik se mu ocitlo položek pod

jednotlivými pojmenováními“ (Burton, Jirák, 2001, s. 33). Tato metoda bude tudíž využita ke:

- a) zjištění výskytu preventivně vzdělávacích pořadů ve vysílání vybraných televizních stanic (zdrojem bude televizní magazín),
- b) analýze těchto pořadů pomocí vymezení a zaznamenání jednotlivých proměnných.

Dotazník

Druhou metodou výzkumu je dotazník. Jedná se o techniku, která dokáže za relativně krátký časový úsek získat významné množství informací (Gavora, 2010, s. 121). Podstatou dotazníku je písemný způsob dotazování a lze ho použít v kvantitativních i kvalitativních výzkumech (Reichel, 2009, s. 118). Charakter dotazníku může být strukturovaný, nestrukturovaný nebo něco mezi tím a rovněž jeho otázky mohou být různého typu. V současné době je možnost dotazník distribuovat nejen osobně či poštou, ale také prostřednictvím internetu, což je finančně i časově nejméně náročná varianta.

V této práci je metoda dotazníku využita ke zjištění skutečností spjatých se sledováním televize dětí ve volném čase a jejich názoru ve vztahu k televizním pořadům zaměřujících se na prevenci rizikového chování. Dotazník obsahuje celkem dvanáct otázek. Použity jsou většinou uzavřené otázky, které umožňují dobré zpracování. Dále obsahuje jednu otevřenou a jednu škálovací otázku (Reichel, 2009, s. 102). V úvodu dotazníku jsou položky zjišťující demografické údaje respondentů a jedna filtrační otázka zjišťující přístup k televizoru (viz příloha C). Dotazník byl sestaven na základě předem určených hypotéz, jež jsou představeny v následující kapitole.

4.3 Formulace hypotéz

Při formulování hypotéz jsem vycházela z předpokladu, že sledování televize je stále populární volnočasovou aktivitou dětí a mládeže. Z toho vyplývá potřeba neustále se zabývat televizními pořady z pohledu jejich tvůrců i příjemců. V rámci empirického šetření bylo zformulováno celkem pět hypotéz. Dvě hypotézy jsou stanoveny ve vztahu k dotazníkovému šetření, jedna k výskytu preventivně vzdělávacích pořadů ve vysílání, jedna k obsahové analýze vybraných pořadů a jedna je dána do souvislosti s výsledkem porovnání dat z dotazníku a obsahové analýzy pořadů.

H1: Sledování televize je častější volnočasovou aktivitou dětí, než užívání počítače.

Výrazem „častější“ je myšlen procentuální rozdíl mezi četností sledování televize a četností užívání počítače, který bude dosahovat minimálně 5 %.

Domnívám se, že vzhledem ke snadnému přístupu k televizi je její sledování častější činností než používání počítače. Televize se stává významným vybavením dětského pokoje, v roce 2011 ji mělo v pokoji 52 % dětí ve věku 10–12 let (Kuncová, 2011, nestr.). Při formulování této hypotézy jsem vycházela z uskutečněných výzkumů, které dokazují převahu aktivity sledování televize nad činností s počítačem. Podle výzkumu realizovaného v roce 2010 sledovalo televizi téměř každý den 94 % dětí ve věku 10–12 let, na počítači čas trávilo 33,7 % z nich (Bocan et al., 2011, s. 71). Data z roku 2013 vypovídají, že téměř každý den sleduje televizi 82 % dětí mezi 11–12 rokem života; počítač ve stejné frekvenci používá 54,5 % dětí (Mediaresearch, 2013, nestr.). Lze pozorovat, že podíl času u počítače začíná stoupat. Přesto hypotéza č. 1 předpokládá, že času strávenému dětmi u televize se nevyrovná.

Tuto hypotézu ověřuje otázka dotazníku č. 4, která se na nejčastější provozovanou volnočasovou aktivitu dětí táže přímo.

H2: Děti, které mají ve svém pokoji televizi, sledují televizi s rodiči méně často, než bez nich.

Výraz „méně často“ označuje procentuální rozdíl mezi počtem dětí sledujících televizi s rodiči a počtem dětí sledujících televizi bez rodičů, který bude dosahovat minimálně 5 %.

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že děti, pokud mají možnost, sledují televizi bez přítomnosti rodičů. 72 % dětí ve věku 13 let sleduje televizi bez rodičů nebo pouze výjimečně s nimi (ČZF, 2013, s. 19). K tomu může docházet z různých důvodů: děti mohou mít odlišný názor na to, který pořad chtějí v televizi sledovat; chtějí televizi sledovat před spaním přímo z postele; sledují televizi v čase, kdy rodiče nejsou přítomni doma. To vše může vést k oddělenému sledování televize dětí a rodičů. Tato hypotéza však úzce souvisí se zjištěním, že sledování televize je provozováno dětmi převážně v soukromí jejich pokojů (Livingstone, 2007, s. 304). Vycházím z domněnky, že televize je dnes již dobře dostupné médium většině rodin, což má za následek zvyšování počtu těchto přístrojů v domácnosti. To vede k umístování televizí i do dětských pokojů. 55 % dětí ve věku 10–12 let má televizi ve svém pokoji (ATO-MediaResearch, 2013, nestr.).

Odhaduji, že největší vliv na sledování televize, které nepodléhá dohledu rodičů, má právě její umístění v dětském pokoji. Opírám se o zjištění Jany Kuncové, že děti, které mají v pokoji televizor, se na televizi dívají sami častěji než ostatní děti (2011, nestr.). Hypotéza č. 2 zkoumá závislost mezi výskytem televize v dětském pokoji a sledováním televize bez přítomnosti rodičů.

Hypotéza je sycena položkami dotazníku č. 6 a 7. Ty zjišťují informace ohledně toho, zda má dítě umístěno televizor ve svém pokoji a s kým nejčastěji televizi sleduje. Otázky č. 5 a 8 tvoří širší rámec odpovědí, ze kterých lze vyčíst určité souvislosti k této hypotéze. Hypotéza č. 2 bude statisticky testována.

H3: Ve vysílání veřejnoprávní televize se vyskytuje více pořadů zaměřených přímo na prevenci rizikového chování, než ve vysílání komerčních televizních kanálů.

Pod slovem „více“ se zde rozumí faktický rozdíl mezi zjištěnými pořady ve veřejnoprávním a soukromém televizním vysílání, který bude činit minimálně 5 pořadů.

Tato hypotéza byla vymezena na základě vhledu do teorie médií a zvláště zásad veřejnoprávního televizního vysílání. Opírá se o fakt, že *Česká televize* má stanoveno vytvářet a vysílat vzdělávací a osvětové pořady (Zákon o České televizi, 1991, nestr.). Petr Sak v souvislosti s komerčními kanály upozorňuje na výskyt vysoké míry negativních prvků v jejich vysílání (2000, s. 180). Nikoliv na výskyt těch vzdělávacích. Předpokládám tedy, že preventivně vzdělávací pořady budou, ve vysílání různých televizních kanálů, obsaženy úměrně jejich poslání. Větší výskyt těchto pořadů je očekáván u zástupců televize veřejné služby (ČT, 2003, s. 20).

Hypotézu č. 3 ověřuje analýza programové nabídky čtyř televizních stanic. Ta cílí na výskyt specifických preventivních pořadů za časově ohraničené období 6 měsíců.

H4: Nadpoloviční většina preventivně vzdělávacích pořadů vždy obsahuje preventivní složku a informace o dopadech rizikového chování.

Za „nadpoloviční většinu“ se pokládá podíl pořadů, který činí minimálně 60 %; spojení „vždy obsahuje“ vyjadřuje výskyt obou proměnných v každém pořadu; sousloví „preventivní složka“ je chápáno tak, jak je definováno níže (záznamová jednotka).

Vzdělávací pořad má stanoven určitý cíl, o který usiluje, kterému přizpůsobuje svůj obsah (ČT, 2016b, s. 5). Hypotéza č. 4 vychází z předpokladu, že pokud má preventivní pořad dosáhnout svého cíle, musí obsahovat určité teoretické prvky. Informace o dopadech rizikového chování a preventivní efekt patří mezi ně. Televizní

pořad by měl, k dosažení žádoucího efektu, informovat o chování vedoucím k předcházení rizikového chování (Nešpor, 2011, s. 157). Předpokládám, že se tvůrci preventivních pořadů řídí principy efektivní prevence (Miovský, Zapletalová a Skácelová, 2010, s. 39–41), tudíž většina těchto pořadů výše zmíněné prvky obsahovat bude. Jelikož je televize médium audiovizuální, může být při demonstraci dopadů rizikového chování a preventivním působení využito různých provedení (mluvené slovo, obrázek, příběh apod.).

Tuto hypotézu potvrzuje obsahová analýza vybraných preventivních pořadů s námětem rizikového chování.

H5: Názor dětí na formální stránku preventivního pořadu se neshoduje s jeho reálnou formální stránkou.

Slovo „neshoduje“ zde vyjadřuje nesoulad výsledků, který vyjadřuje odlišnost minimálně v jedné ze tří proměnných.

Při formulování hypotézy jsem vycházela z obecného předpokladu, že děti mají odlišný názor na televizní vzdělávání než dospělí, kteří tyto pořady vytvářejí. Tato hypotéza závisí na výsledku tří proměnných: jak by měl být, podle dětí, dlouhý preventivní pořad; v kolik hodin by se měl vysílat a kdo by ho měl moderovat. Domnívám se, že pokud jsou děti tázány na preventivní pořad (tedy vzdělávací), jejich názor může ovlivnit asociace se školním vzděláváním či jejich eventuální subjektivně vnímaná neschopnost udržet dlouho pozornost. V důsledku toho volí děti stopáž preventivního pořadu spíše kratší než delší. Druhým elementem je moderátor pořadu. Zde se domnívám, že pro děti jsou významnými kategoriemi vrstevníci a známé osobnosti. Možnost identifikace s vrstevníky je pro ně v období dospívání stejně tak důležitá, jako příležitost identifikace s idoly, které často představují právě známé osobnosti (Stašová, Slaninová a Junová, 2015, s. 110; Bocan et al., 2011, s. 89). Domnívám se, že na jejich názoru dětem záleží a právě proto bude v odpovědích dětí nejčastější výskyt těchto dvou typů moderátorů. V datech vyplývajících z analýzy formální stránky pořadu očekávám, že moderátorem bude nejčastěji běžný (neznámý) moderátor či odborník na dané téma. V otázce času vysílání preventivních pořadů očekávám, že dětem vyhovuje jejich vysílání odpoledne. Dle výzkumu společnosti ATO-Mediaresearch je nejvyšší sledovanost televize dětmi po jejich příchodu ze školy (2013, nestr.). Ze strany televizních stanic se domnívám, že kvůli obecně vyšší sledovanosti televize, zařazuje preventivní pořady

večer. Na základě těchto předpokladů se budou odpovědi dětí v rámci hypotézy č. 5 rozcházet s realitou.

Hypotézu ověřuje vzájemné porovnání tří otázek z dotazníku (č. 10, 11 a 12) se stejným počtem položek z obsahové analýzy preventivních pořadů zaměřujících se na rizikové chování.

4.4 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumným souborem **obsahové analýzy televizních stanic** byly záměrně vybrány dvě televizní stanice veřejnoprávní (*ČT1, ČT2*) a dvě televizní stanice soukromé (*TV Nova, Prima*). Důvody volby těchto kanálů jsou uvedeny v samotném popisu šetření.

Jako výzkumný soubor **obsahové analýzy televizních pořadů** byly stanoveny vzdělávací pořady zaměřující se na prevenci rizikového chování. Tyto pořady byly zjištěny předchozím výzkumným šetřením.

Základním souborem **dotazníkového šetření** byly děti ve věku 10–12 let navštěvující základní školu v Hořicích. Tato věková skupina byla stanovena na základě již uskutečněných výzkumů, dle kterých tyto děti sledují televizi nejvíce (Bocan et al., 2011, s. 7; Kuncová, 2011, nestr.). Respondenty dětského věku jsem zvolila záměrně, aby výzkum korespondoval s tématem práce. Pro účely výzkumu byly osloveny ke spolupráci tři základní školy (*ZŠ Na Daliborce, ZŠ Na Habru, ZŠ Komenského*). Ty poskytují základní vzdělávání v daném městě. Výzkumu se zúčastnily všechny tři školy. Celkový výběrový soubor tvořilo 180 respondentů, z toho 94 chlapců (52,2 %) a 86 dívek (47,3 %). Vzorek 180 respondentů nelze považovat za plně reprezentativní, nicméně přesto realizované šetření dosahuje záměru dotazníku zjistit požadovaná data a porovnat je se zbylými částmi výzkumu. Z demografických údajů byl u respondentů zjišťován pouze věk a pohlaví. Ostatní demografické údaje nebyly, vzhledem k cílům šetření, shledány za významné. Následující tabulka znázorňuje počty respondentů dle pohlaví a věku.

Tabulka č. 1 – Složení výzkumného souboru dle pohlaví a věku

Pohlaví respondentů	Věk			Součet	Relativní četnost (%)
	10 let	11 let	12 let		
Chlapec	27	38	29	94	52,2
Dívka	36	28	22	86	47,3
Součet	63	66	51	180	100

V souboru respondentů převažují chlapci (53 %). To není vzhledem k získaným datům z dotazníku podstatné, neboť hypotézy nebyly stanoveny v závislosti na pohlaví. Podíl respondentů dle věku je poměrně vyrovnaný (35 %: 36,7 %: 28,3 %). Nejnižší podíl respondentů tvoří děti ve věku 12 let. To si lze odůvodnit tak, že 7. ročník na daných školách tvořila vždy jedna třída, v nižších ročnících se vyskytovalo více paralelních tříd.

4.5 Průběh výzkumného šetření

Předvýzkum

Jiří Reichel uvádí, že účelem předvýzkumu je prověřit připravovanou realizaci výzkumu, zejména její dílčí stránky – například použité metody (2009, s. 73).

V předvýzkumu byla ověřena metoda dotazníku za účelem potvrzení srozumitelnosti položek dotazníku věkové skupině dětí 10–12 let. Dotazník byl předložen vzorku deseti dětí, které ho četly a odpovídaly na otázky na hlas. Poté jsem s nimi diskutovala srozumitelnost jednotlivých použitých výrazů a celých otázek. Tím jsem si chtěla ověřit, zda děti rozumějí otázkám správně. Bylo zjištěno, že některé otázky nemají, vzhledem k cíli výzkumu, vypovídající hodnotu. Tyto položky byly z dotazníku odebrány. Počet otázek byl snížen, z původních patnácti, na konečných dvanáct. Z hlediska srozumitelnosti byly některé otázky mírně přeformulovány. Rovněž bylo k některým výrazům do závorky přidáno upřesnění či vysvětlení pojmu. Děti nerozuměly například výrazu „vrstevník“. U některých otázek byla změněna baterie nabízených možností. K otázce č. 10 byla přidána odpověď „nevím“, naopak u otázky č. 4 byly možnosti odpovědí redukovány a zevšeobecněny, neboť se ukázaly jako zbytečně podrobné.

V oblasti obsahové analýzy televizních kanálů a pořadů proběhlo cvičné šetření za období jednoho měsíce. V rámci předvýzkumu se stanovený model proměnných týkajících se obsahové a formální stránky pořadu osvědčil jako efektivní. Nenastala tudíž potřeba ho, pro účel samotného výzkumu, měnit.

Vlastní výzkum

Televizní vzdělávací pořady s tématem prevence rizikového chování byly studovány třemi dílčími šetřeními. V následujícím textu se jim budu jednotlivě věnovat a přiblížím proces jejich realizace.

Obsahová analýza vybraných televizních stanic, za účelem zjištění výskytu preventivních pořadů cílených na rizikové chování, byla realizována za ohraničené období leden–červen 2015. Data za tento interval byla čerpána z přehledu programů uveřejněném v magazínu *TV Revue*. Pro účely šetření byly zvoleny celkem čtyři televizní stanice. Při výběru byl kladen důraz na jejich dostupnost, oblibu i tradici. Na základě toho byly vybrány kanály ČT1 a ČT2 jako představitelé veřejnoprávního vysílání; *TV Nova* a *Prima* jako zástupci soukromého vysílání. Tyto stanice mají, dle mého názoru, největší potenciál působit na diváka. Kanály specializované na určité téma (dokumentární, zpravodajské, sportovní a jiné) nebyly do výzkumu zahrnuty záměrně. Zvolené stanice jsou vnímány jako všeobecné a v jejich nabídce lze nalézt rozmanité druhy pořadů. Mají potenciál oslovit širší spektrum diváků.

Analytickou kategorií bylo určeno vysílací schéma televizních stanic ČT1, ČT2, *TV Nova* a *Prima*. V něm byl zjišťován a zapisován výskyt vzdělávacích pořadů námětem shodným s prevencí rizikového chování. Takto bylo činěno zpětně, z uschovaných televizních magazínů, za období 1. 1. 2015 – 30. 6. 2015. Pořady byly rozpoznávány dle specifického názvu, vypovídajícím o jejich zaměření. Záznamová jednotka byla stanovena následovně: **pořady, u kterých je explicitně podle názvu zřejmé, že se věnují prevenci rizikového chování.**

Konkrétní pořady, byly zjištěny postupným prohlížením televizních magazínů. Pro jejich započítání byl klíčový název pořadu. Ten musel obsahovat slovo týkající se rizikového chování či jeho prevence tak, aby divákovi tento obsah explicitně evokoval. V první fázi výzkumu byly zaznamenávány všechny názvy, které splňovaly výše stanovený parametr. Cílem šetření bylo nalézt preventivně **vzdělávací** pořady, tudíž následně byly vyřazeny ty, které nesplňovaly vzdělávací charakter (ČT, 2016b, s. 5). Epizodický výskyt preventivních prvků mohou obsahovat i ostatní televizní žánry (seriály, zpravodajství, pohádky a jiné), jejich primárním účelem však není vzdělávání, a proto nebyly do výzkumu započítány záměrně. Za hraniční, velmi blízké vzdělávacím, považuji pořady publicistického a dokumentárního typu. Přesto je nelze, se vzdělávacími zcela ztotožnit. Tyto pořady však dokreslují kontext televizního vzdělávání a ve výsledcích výzkumu jsou uvedeny. Byla jim vytvořena samostatná kategorie za účelem důsledného oddělení od těch ryze vzdělávacích. Zjištěná data byla uspořádána do tabulky (viz tabulka č. 2).

Obsahová analýza vybraných televizních pořadů byla realizována v návaznosti na předchozí výsledky. Jejím cílem bylo posouzení formální a obsahové stránky

zjištěných pořadů. Jednotlivé nároky na pořady byly operacionalizovány do **hodnotitelných znaků** – záznamových jednotek:

a) **teorie tématu**

(zda pořad obsahuje nějaký teoretický vstup do daného tématu – objasnění tématu pomocí definice či jiného vymezení);

b) **dopady rizikového chování**

(zda je v pořadu jakýmkoliv způsobem divákovi znázorněno, jaké možné následky mohou při daném rizikovém jednání nastat);

c) **preventivní složka**

(zda má pořad preventivní efekt, o který usiluje prostřednictvím zvolených metod, ať už výchovných či jiných, mezi které může patřit nabádání, šok, pozitivní příklad či naopak odstrašující příklad a jiné);

d) **řešení problému**

(zda jsou divákovi poskytnuty konkrétní možnosti a rady, s jejichž pomocí lze daný problém řešit, ať už na úrovni jednotlivce či společnosti).

Tyto proměnné se týkají obsahové stránky pořadu. Jelikož byly, v předchozí části výzkumu, zjištěny pořady pouze ve vysílání veřejnoprávní televize (ČTI, ČT2), byl k uskutečnění obsahové analýzy použit online archiv pořadů dostupný na internetových stránkách televize. Jednotlivé pořady byly zhlédnuty, přičemž byl zaznamenáván výskyt definovaných prvků (záznamových jednotek), ve smyslu „Ano“ (vyskytuje se) a „Ne“ (nevyskytuje se). Údaje ohledně jeho **formální** stránky zjišťují následující kategorie:

e) **délka pořadu;**

f) **žánr pořadu**

(dokument, publicistický, vzdělávací);

g) **čas vysílání;**

h) **moderátor**

(zda je přítomna osoba moderátora a o koho se jedná – odborník, známá osobnost, dítě či dospívající, běžný moderátor či někdo jiný).

Při hodnocení pořadů byly informace vpisovány do předem připravených záznamových archů. Pro lepší přehlednost byla konečná data shrnuta do tabulky (viz tabulka č. 4).

Dotazníkové šetření proběhlo v září roku 2016. Administrace byla provedena osobně na každé základní škole. Data byla nashromážděna částečně z papírových a částečně z elektronických dotazníků. Učitelé některých tříd využili mou nabídku vyplnit elektronický dotazník v rámci výuky předmětu Informatika. V úvodu dotazníku byl vysvětlen jeho účel, dále bylo dbáno na to, aby respondenti obdrželi srozumitelné pokyny k vyplnění a byla zachována jejich anonymita. Dotazníky byly rozdány žákům 5., 6. a 7. tříd s tím, že do výzkumu byly zaznamenány pouze ty, které vyplnily děti ve věku 10–12 let. Data zjištěná od 13 letých dětí, nebyla započítána, neboť nespádají do výzkumného souboru. Počet dotazníků byl, dle počtu dětí navštěvujících tyto třídy, zanechán ve škole a vyzvednut po dohodě. Celkem bylo do škol distribuováno 205 dotazníků, vyplněných se jich vrátilo 158. Návratnost papírových dotazníků tedy činila 77 %. V odborné literatuře se uvádí za uspokojivé dosažení návratnosti 60–70 % (Reichel, 2009, s. 123; Gavora, 2010, s. 130). Tento požadavek lze považovat za splněný. Dotazníků vyplněných elektronickou formou bylo 45. Z celkového počtu získaných dotazníků jich bylo 18 vyřazeno z důvodu věku respondentů, dalších 5 na základě filtrační otázky týkající se přístupu k televizi. Konečný počet zařazených dotazníků do výzkumu činil tedy 180. Úplnost údajů v dotaznících, které byly předány v papírové podobě, byla prověřena a z následujícího zpracování odpovědí již nebyl vyloučen žádný dotazník.

4.6 Výsledky výzkumného šetření

V této části jsou interpretovány výsledky výzkumných šetření. Zjištěná data budou uvedena ve stejné posloupnosti jako doposud. Pro lepší přehlednost budou údaje zobrazeny v tabulce či grafu.

Obsahová analýza vybraných televizních stanic poskytla následující výsledky. Tabulka č. 2 znázorňuje pořady, které byly, na základě stanovených měřítek, vyhodnoceny jako související s tématy rizikového chování a jejich prevence. Některé pořady jsou cyklického charakteru, v tom případě je název konkrétního dílu uveden v závorce. V televizním magazínu bylo vždy, za pojmenováním celého cyklu, uvedeno i téma konkrétního dílu. Na první pohled šlo proto odvodit, co je obsahem pořadu.

Tabulka č. 2 – Pořady o rizikovém chování a jeho prevenci (leden–červen 2015)

Televizní stanice	Zjištěné pořady	
	Vzdělávací	Dokumentární a publicistické
ČT1	Besipky (Zničený život, Opilí cyklisti; Nehody mladých řidičů; Agresivní jízda)	
ČT2		Moje soukromá válka (Bojovnice z Ghetta; Táta je gay; Opre roma, vzhůru Romové!), Gambleři nám stárnou, Intolerance (Závislí na závislých, Hra o život)
TV Nova		
Prima		

Za daný časový úsek byly zaznamenány tyto pořady. Ve zkoumaném období šesti měsíců **byl zjištěn jeden ryze vzdělávací pořad orientovaný na prevenci rizikového chování**. Jedná se o pořad *Besipky*, který vysílala ČT1. Zbylé tři televizní stanice (ČT2, TV Nova, Prima) nevysílaly žádný vzdělávací cyklus pořadů, ani samostatný pořad, s požadovaným námětem. Nulový výskyt pořadů v programové nabídce komerčních televizních kanálů není, dle mého názoru, překvapivým údajem. Tímto šetřením se potvrdil předpoklad, že soukromé televizní stanice se orientují na jiné žánry (Landová, Dobal a Škaloudová, 2003, s. 32).

Vzdělávací pořad *Besipky*, který se věnuje prevenci rizikového chování v dopravě, byl ve vysílání zaznamenán, s vhodnými tématy (viz tabulka č. 2), celkem čtyřikrát. Výskyt jiného vzdělávacího pořadu ve vysílání veřejnoprávních a komerčních stanic vysledován nebyl.

Tabulka č. 2 dále zobrazuje **dokumentární a publicistické** pořady. Jejich četnost je znatelně vyšší, než četnost pořadů ryze vzdělávacích. Rovněž lze pozorovat, že všechny odvysílala stanice ČT2, která je veřejnoprávní. Stejně jako v případě vzdělávacích pořadů, soukromé televizní stanice neodvysílaly, ve sledovaném období, žádný dokument či publicistický pořad zaměřený na rizikové chování a jeho prevenci.

Jak lze vidět, v první polovině roku 2015 se odvysílaly především dokumentární pořady. Jejich hlavním tématem byl rasismus, homofobie a jiné diskriminační chování (*Bojovnice z Ghetta; Opre roma, vzhůru Romové!; Táta je gay*), postoj k závislostem a bezdomovectví (*Gambleři nám stárnou; Závislí na závislých, Hra o život*). Jelikož spolu

různé projevy a důsledky rizikového chování často souvisí, i v těchto pořadech bylo okrajově zmíněno více témat, než je uvedeno výše. Preventivní charakter pořadu má tak potenciálně větší dosah.

Významnými pořady, z oblasti rizikového chování, které se rovněž vysílaly v daném období, se mohou zdát některé díly populárních cyklů *Kmeny (Graffiti, Hooligans, Skinheads či Hackeři)* a *Pološero (Sexmise, Konec porna v Čechách)*. Tyto pořady na první pohled splňují požadavek explicitního názvu. Nyní bych ráda vysvětlila, proč nejsou obsaženy v tabulce č. 2. Tyto cykly byly označeny jako pořady nevhodné pro děti a mladistvé; byly tak kompletně odvysílány po 22. hodině. Desátá hodina večerní představuje hranici mezi nelegitimním a legitimním vysíláním pořadů, které by mohly ohrozit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí (Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání, 2001, nestr.). Z tohoto důvodu nebyly do výzkumu započítány. Uvědomuji si, že i přes označení nevhodnosti jsou pořady dětem relativně dostupné, zvláště pokud mají televizi ve svém pokoji. Nicméně výzkum klade důraz primárně na vzdělávací pořady, které mají potenciál ovlivnit děti a mládež v pozitivním slova smyslu, nikoli naopak. Proto byly tyto pořady shledány, v souladu s označením *České televize*, jako nevhodné.

Výskyt preventivně vzdělávacích (a jim žánrově příbuzných) pořadů o rizikovém chování byl zaznamenán pouze ve vysílání veřejnoprávních televizních stanic *ČT1* a *ČT2*. Z toho lze odvodit, že televizní stanice *TV Nova* a *Prima* neposkytují divákům vzdělávací službu, nebo přinejmenším ne v oblasti prevence rizikového chování. Kanály *ČT1* a *ČT2* plní vzdělávací funkci částečně. Společně nabízejí pořady, které mohou přispět ke vzdělávání. V souvislosti s teoretickými poznatky o závazku veřejnoprávního média, byl očekáván vyšší výskyt vzdělávacích pořadů. Zkoumané období činilo půl roku a bylo zjištěno 10 pořadů. V průměru to znamenalo vysílání jednoho tohoto pořadu za zhruba dva a půl týdne. Tímto výskytem *Česká televize* dodržuje úkol vysílat pravidelně vzdělávací a osvětové pořady (ČT, 2003, s. 20), avšak zjištěnou frekvenci jejich vysílání nepovažují za optimální a dostatečnou snahu ze strany vysílatele.

Obsahová analýza televizních pořadů byla provedena nejprve na jediném zjištěném zástupci vzdělávacího pořadu. Analyzovány byly tedy čtyři díly pořadu *Besipky (Zničený život, Opilí cyklisti; Nehody mladých řidičů; Agresivní jízda)*. Vzhledem k tomu, že vzdělávací žánr měl ve sledovaném období pouze jednoho zástupce, rozhodla jsem se, pro významnější ukázkou obsahové a formální stránky preventivních pořadů, podrobit

analýze i zbylé zjištěné zástupce dokumentární a publicistické tvorby. Následující tabulka č. 3 vznikla jako výsledek šetření. Zobrazuje konkrétní názvy pořadů spolu s jejich výsledkem výskytu hodnocených znaků (analytických jednotek).

Tabulka č. 3 – Výsledky analýzy: obsahová stránka pořadu

Název pořadu	Přítomnost znaku			
	Teorie tématu	Dopady rizikového chování	Preventivní složka	Řešení problému
Besipky: Zničený život	Ne	Ano	Ano	Ne
Besipky: Nehody mladých řidičů	Ano	Ano	Ano	Ano
Besipky: Agresivní jízda	Ano	Ano	Ano	Ano
Besipky: Opilí cyklisti	Ano	Ano	Ano	Ano
Moje soukromá válka: Opre roma, vzhůru Romové!	Ano	Ano	Ano	Ano
Moje soukromá válka: Bojovnice z Ghetta	Ano	Ano	Ano	Ano
Moje soukromá válka: Táta je gay	Ano	Ano	Ano	Ano
Gambleři nám stárnou	Ano	Ano	Ano	Ano
Intolerance: Závislí na závislých	Ano	Ano	Ano	Ano
Intolerance: Hra o život	Ano	Ano	Ano	Ano

Současné vzdělávací (i dokumentární a publicistické) pořady, se zaměřením na rizikové chování, jsou koncipovány velmi dobře. Jak lze vidět, kromě jednoho dílu pořadu *Besipky*, tyto pořady v sobě vždy nějakým způsobem obsahovaly objasnění tématu, možné následky rizikového chování, preventivní působení a způsoby řešení problému. Tyto proměnné byly stanoveny jako prioritní pro preventivní druh pořadu.

Tabulka č. 4 – Výsledky analýzy: formální stránka pořadu

Název pořadu	Kategorie				
	Délka pořadu (minuty)	Čas vysílání	Moderátor	Žánr	Rok výroby
Besipky: Zničený život	2	17:10	5*	1	2015
Besipky: Nehody mladých řidičů	2	17:10	5*	1	2015
Besipky: Agresivní jízda	2	17:10	5*	1	2015
Besipky: Opilí cyklisti	2	17:10	5*	1	2015
Moje soukromá válka: Opre roma, vzhůru Romové!	25	21:40	5	2	2015
Moje soukromá válka: Bojovnice z Ghetta	25	21:45	1	2	2015
Moje soukromá válka: Táta je gay	25	21:40	5	2	2015
Gambleři nám stárnou	25	2:55	5	3	2011
Intolerance: Závislí na závislých	26	4:05	5	2	2011
Intolerance: Hra o život	26	4:30	5	2	2012

Pozn.: Moderátor (1=běžný, 2=odborník, 3=dítě/dospívající, 4=známá osobnost, 5=není, *=moderátor byl slyšet); Žánr (1=vzdělávání, 2=dokument, 3=publicistika);

Z tabulky lze vyvodit následující závěry:

Vzdělávací pořady měly krátkou stopáž (2 minuty), jednalo se o premiérové díly a čas vysílání byl přibližně 17:00. V těchto pořadech nevystupovala přímo osoba moderátora, avšak na pozadí byl slyšet moderátorův hlas, který komentoval obsah pořadu.

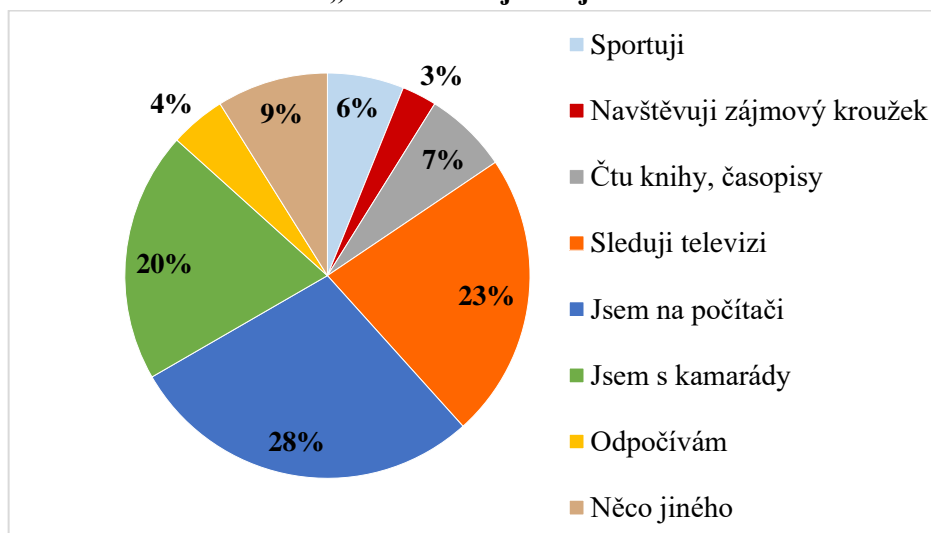
Dokumentární a publicistické pořady měly všechny téměř stejnou dobu trvání, a to 25 minut. Dějem většiny pořadů neprovázel konkrétní moderátor. Pouze v jednom případě (*Moje soukromá válka: Bojovnice z Ghetta*) bylo možno moderátorku vidět i slyšet. Absence moderátora u většiny pořadů znamenala, že byl sestaven z výpovědí jeho aktérů, kteří se vyjadřovali k tématu. Čas vysílání se zde liší. Premiérové pořady byly zařazeny do vysílání ve večerních hodinách (přibližně 21:45), reprízované díly po půlnoci (přibližně 4:00). Nepředpokládám, že v těchto pozdě večerních a časně ranních hodinách mohou mít pořady dětské diváky. Spolehlivá tvrzení přinese porovnání těchto výsledků s výsledky dotazníkového šetření.

Za překvapivá považuji zjištění v oblasti moderátora. Pouze v jednom z deseti zjištěných pořadů se vyskytovala jasná osoba moderátora, kterou bylo možno vidět i slyšet. Dalo by se domnívat, že je to způsobeno charakteristikou dokumentárního žánru, ale ani ve vzdělávacím pořadu nebyl divákovi nabídnut moderátor jako ztělesnění přijímaných informací – jako někdo, s kým si lze tyto informace spojit a díky tomu si je potenciálně lépe zapamatovat.

Všechny zjištěné položky jsou jednotlivé díly dlouhodobě vysílaných cyklů. Jejich působení je tedy pravidelné, čímž splňuje jeden z principů efektivní prevence.

Dotazníkové šetření se skládalo z dvanácti otázek, z toho dvě byly demografického (viz tabulka č. 1) a jedna filtračního charakteru. Zbylé položky přinesly následující zjištění:

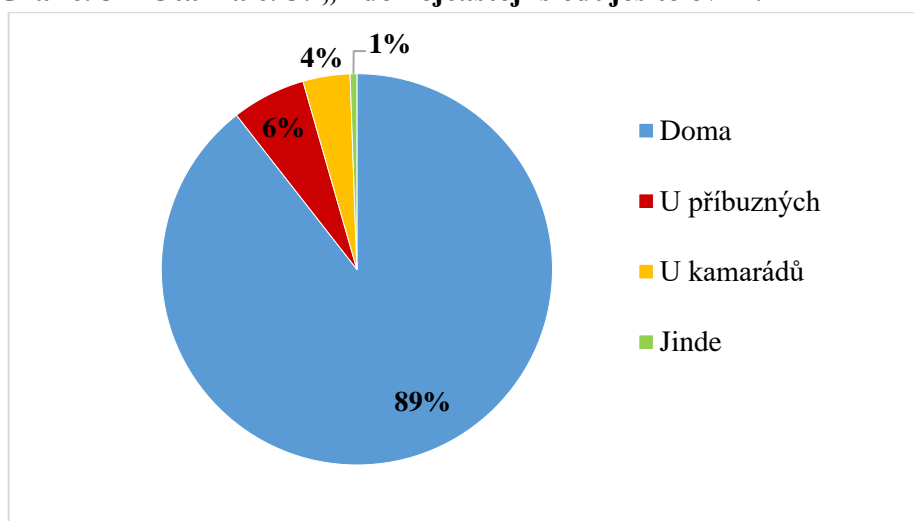
Graf č. 4 – Otázka č. 4: „Co děláš nejčastěji ve svém volném čase?“



Z výsledků dotazníku vyplývá, že děti nejčastěji tráví volný čas na počítači (28 %). Dalšími provozovanými činnostmi jsou sledování televize (23 %) a trávení času s kamarády (20 %). Tyto dvě aktivity zaznamenaly téměř shodný výsledek. Ze získaných dat lze odvodit, že elektronická média a vrstevníci jsou významnými společníky dětí, se kterými mají zájem trávit svůj volný čas. Tvoří stěžejní část volného času dětí. Vzhledem k těmto třem položkám zaznamenaly zbylé odpovědi nevelikou četnost. Ačkoliv baterie odpovědí na otázku týkající se na náplň volného času nebyla široká, ani odpověď „něco jiného“ nevolil velký počet respondentů. Z toho usuzuji, že volnočasové aktivity dětí se skutečně zredukovaly na trávení času s kamarády a s médii a těmto aktivitám se věnuje nejvíce dětí, tudíž nemají čas na provozování činností jiných. Vysoká četnost času stráveného s médii či kamarády může rovněž naznačovat neorganizování volného času

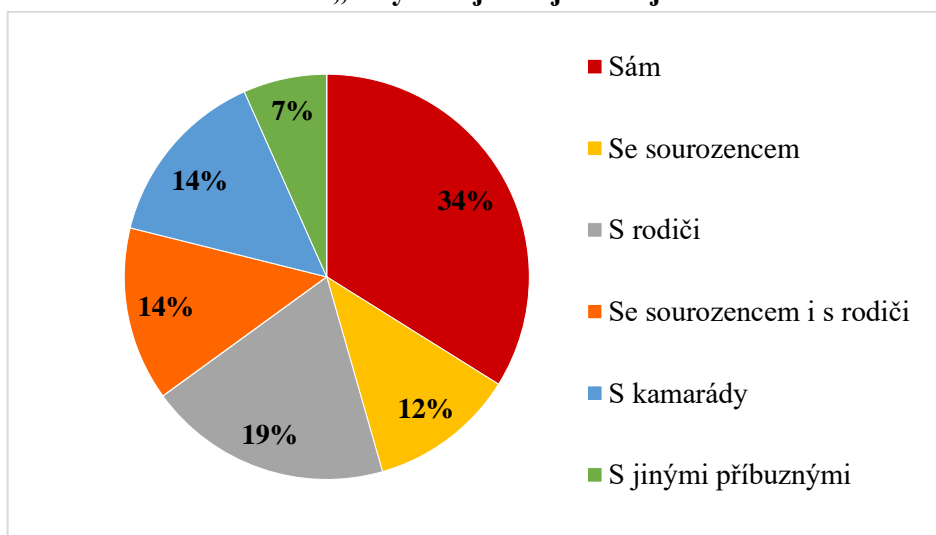
dětí ze strany rodičů. Tím méně ponechání rozhodnutí o trávení volného času na dětech samotných.

Graf č. 5 – Otázka č. 5: „Kde nejčastěji sleduješ televizi?“



Největší podíl dětí sleduje televizi tradičně doma (89 %). Téměř stejný počet dětí provozuje aktivitu sledování televize nejčastěji u příbuzných či u kamarádů. Lze předpokládat, že se jedná o děti, které po škole navštěvují příbuzné či kamarády a tráví u nich většinu dne.

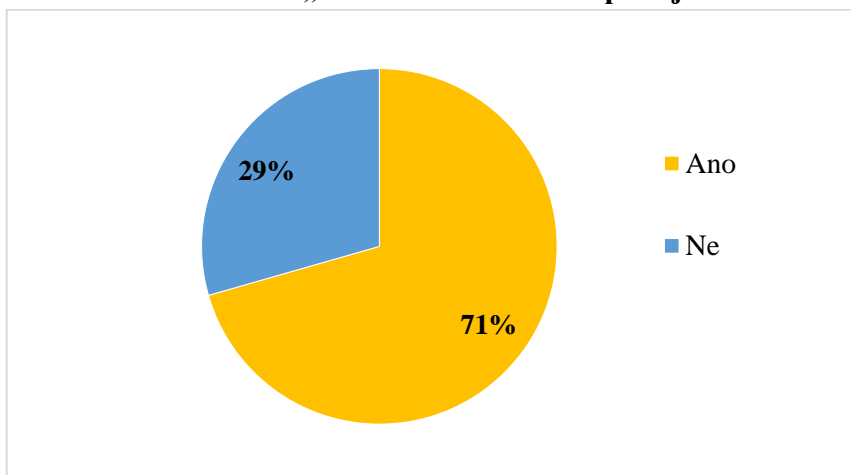
Graf č. 6 – Otázka č. 6: „S kým nejčastěji sleduješ televizi?“



Otázka týkající se na to, v čí společnosti (jestli vůbec v nějaké) sledují děti televizi, přinesla následující výsledky: Nejvíce dětí sleduje televizi samo (34 %), poté pouze s rodiči (19 %) a stejného výsledku dosáhly položky „se sourozencem i s rodiči“ (14 %) a „s kamarády“ (14 %). Nejčastěji tedy sleduje rodina společně televizi v případě 33 % dotázaných, 46 % dětí sleduje nejčastěji televizi samo bez rodičů a 60 % dětí obecně

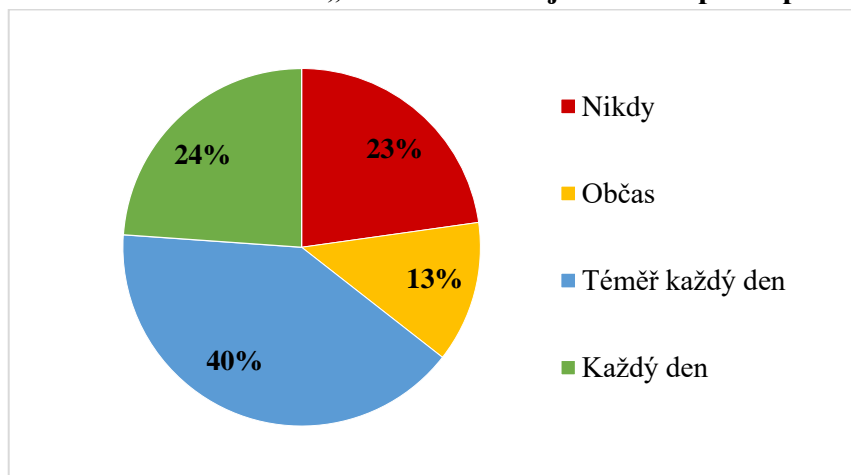
sleduje televizi bez dohledu dospělých. Malé procento dětí (7 %) sleduje televizi s jinými příbuznými. Zde si lze představit například prarodiče. Položku „s někým jiným“, tedy s někým dalším kromě výše jmenovaných nezvolil žádný respondent, proto není v grafu uvedena.

Graf č. 7 – Otázka č. 7: „Máš televizi ve svém pokoji?“



Jednoznačná část dětí (71 %) má televizor umístěn přímo ve svém pokoji. Tento výsledek potvrzuje domněnku, že domácnosti jsou již plně vybaveny moderní technologií. Z těchto důvodů se v rodinách schází více totožných přístrojů a jsou umístovány i do jiných pokojů než obývacích. Přítomnost televizoru v dětském pokoji dává dětem možnost sledovat televizi bez dohledu rodičů – libovolný obsah v jakýkoliv čas.

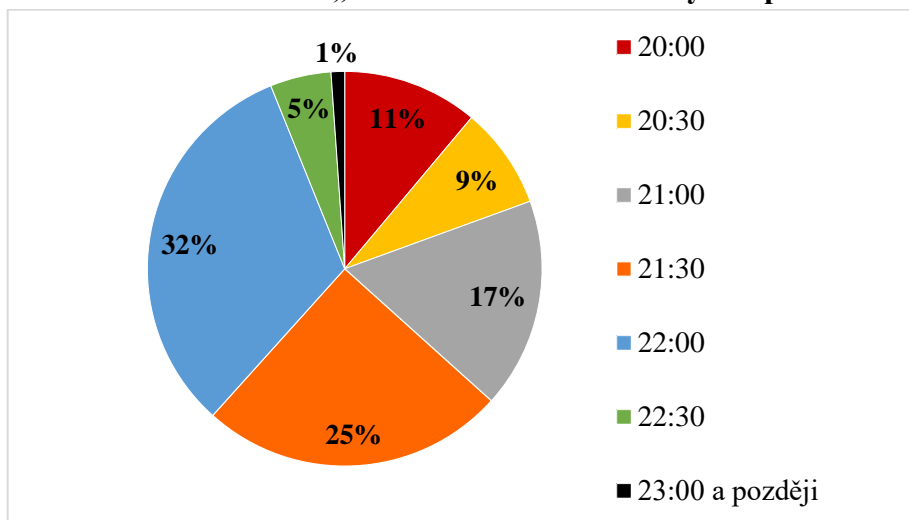
Graf č. 8 – Otázka č. 8: „Jak často sleduješ televizi před spaním?“



Otázka zjišťující četnost sledování televize před spaním se částečně vázala k otázce předešlé, neboť sledování televize před spaním přímo z postele považují za lákavou aktivitu a televize umístěná v blízkosti postele k ní může vybízet. Téměř každý

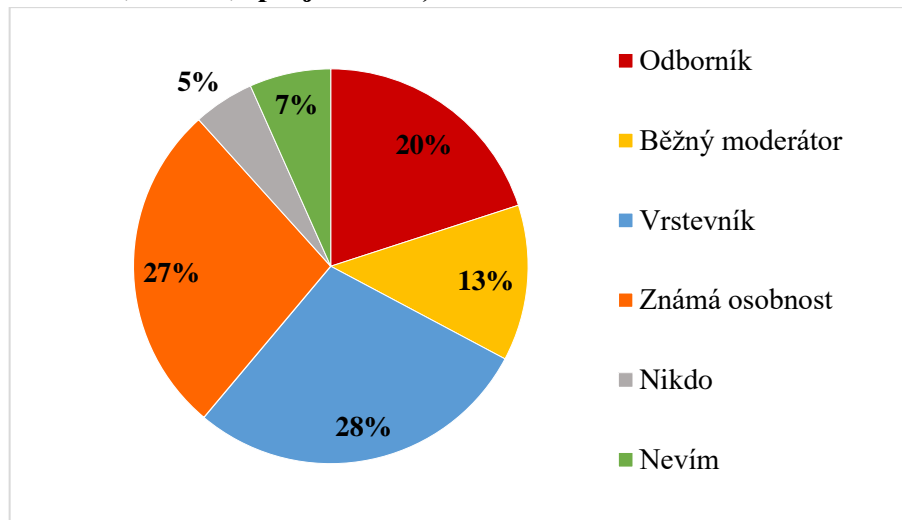
den nebo každý den sleduje před spaním 64 % dětí. Zatímco nikdy nesleduje televizi před spaním pouze 23 % dětí, což je přibližně jedna třetina předešlého výsledku. Tato data tvoří značný nepoměr a zdá se, že děti mající televizi ve svém pokoji jsou tímto faktem v jejím večerním sledování ovlivněny.

Graf č. 9 – Otázka č. 9: „V kolik hodin chodíš obvykle spát ve všední dny?“



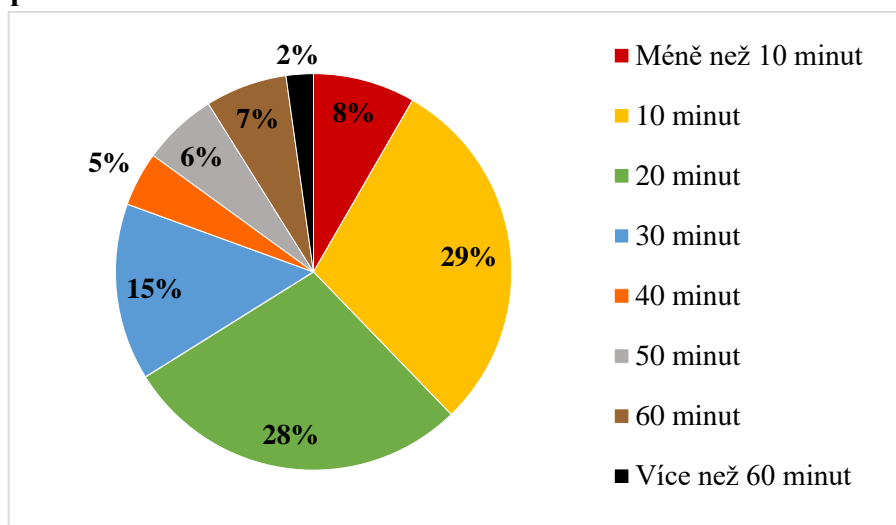
Otázka č. 9 zjišťovala mezi dětmi obvyklou hodinu ukládání ke spánku ve všední dny, tedy v případě, kdy druhý den následuje vstávání do školy. Nejvíce dětí chodí spát přibližně ve 22:00 (32 %), poté ve 21:30 (25 %) a ve 21:00 (17 %). Většina dětí tedy chodí spát mezi 21. a 22. hodinou večerní (74 %). Mezi dětmi se našlo 9 respondentů, kteří chodí spát ve všední dny i déle než ve 23:00. Naopak 20 % dětí jde obvykle ve všední den spát v době od 20:00 do 20:30. V porovnání se zjištěným vysílacím časem preventivně vzdělávacích pořadů lze usoudit, že všechny děti by případně mohly sledovat pouze pořad *Besipky*. V čase vysílání cyklu *Moje soukromá válka* (přibližně 21:40) obvykle spí již 62 % dětí, v případě ostatních pořadů, které byly zjištěny v ranních hodinách (přibližně 4:00) lze předpokládat, že spí 100 % dětí.

Graf č. 10 – Otázka č. 10: „Kdo by měl moderovat pořad, který by tě informoval o prevenci (předcházení) rizikového chování (např. kouření, pití alkoholu, šikana, sprejerství...)?“



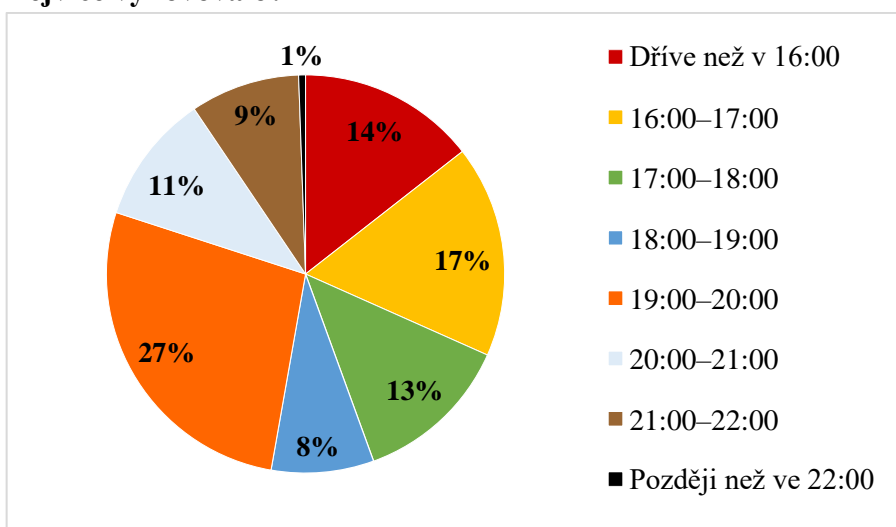
Odovědi na otázku ohledně typu moderátora korespondují s uvedenými informacemi v kapitole 2.2, ve které uvádím informace týkající se mediálních vzorů dětí. Jak mediální vzory, tak odovědi na tuto dotazníkovou otázku v sobě ve značné míře obsahují element „známá osobnost“. Ta by měla preventivní pořad moderovat podle 27 % dětí. Nepatrně větší počet dětí (28 %) se domnívá, že vhodným moderátorem by byl jejich vrstevník. Vrstevnícká skupina je důležitým prvkem dospívajícího člověka a není překvapivé, že děti by se rády „setkávaly“ s vrstevníky a jejich názory i prostřednictvím těchto pořadů. Přesně 20 % dotazovaných by dalo přednost odborníkovi jako osobě, která by měla provázet pořadem o prevenci rizikového chování. Domnívám se, že této části dětí slovo odborník evokuje určitou odbornost, znalost či důvěryhodnost a právě proto jej zvolily jako vhodného moderátora v tomto tématu. 55 % respondentů z možných odovědí vybralo vrstevníky a „celebrity“, kteří navozují spíše pocit sympatie než odbornosti. Nejmenší podíl dětí (5 %) stojí o to, aby televizním pořadem nikdo neprovázel.

Graf č. 11 – Otázka č. 11: „Kolik minut by měl takový preventivní pořad přibližně mít?“



Otázka zjišťující názor dětí na délku preventivního pořadu jim nabídla řadu jeho možných délek. Více než polovina dětí (57 %) by takový pořad uvítala v rozmezí 10–20 minut. 15 % dětí by nevadil preventivní pořad dlouhý 30 minut, ostatní položky nezaznamenaly významnější počet odpovědí. Poutavý výsledek tvoří 2 % dotazovaných, které považují za vhodnou více než hodinovou časovou dotaci pořadu. U této položky nebyl, vzhledem k námětu pořadu předpokládán žádný výskyt. Naopak 8 % dětí má za to, že pořad by měl skončit do 10 minut od jeho počátku. Ačkoliv v dotazníku zvolilo položku „méně než 10 minut“ pouze nepatrné množství dětí, vzhledem ke zjištěným pořadům v předchozí části výzkumu je právě tato odpověď shodná s reálnou délkou preventivně vzdělávacího pořadu *Besipky* (2 minuty).

Graf č. 12 – Otázka č. 12: „V kolik hodin by se měl pořad vysílat, aby ti to nejvíce vyhovovalo?“



Závěrečná položka dotazníku zjišťovala názor dětí na vhodný vysílací čas preventivních pořadů. Z výsledků otázky č. 9 lze odvodit, že čím více dětí se ukládá v určitou hodinu ke spánku, tím méně dětí si bude v tu hodinu přát vysílání preventivních pořadů. Mezi 21:00–22:00 chodí obvykle spát 74 % a v tuto hodinu by vysílání preventivního pořadu uvítalo pouze 9 % respondentů. Výsledky otázek č. 9 a č. 12 si odpovídají. Pro děti by bylo nejvíce vhodné vysílání těchto pořadů mezi 19. a 20. hodinou večerní (27 %). 31 % dětí by uvítalo sledovat tyto pořady odpoledne, nejdéle však do 17:00. Domnívám se, že poté se děti věnují například aktivitám spojeným s přípravou na vyučování. Sledování televize se věnují opět až večer, což je vidět na vysokém podílu odpovědí u položky „19:00–20:00“.

4.7 Vyhodnocení hypotéz

V této části práce budou porovnány výsledky výzkumných šetření s hypotézami, které byly zformulovány v kapitole 4.3. Ty budou na základě důkazů ověřeny jako platné, či nikoliv.

Hypotéza č. 1 se zaměřuje na volnočasové aktivity dětí a porovnává dva způsoby trávení volného času s elektronickými médii – televizí a počítačem. Zní: „**Sledování televize je častější volnočasovou aktivitou dětí, než užívání počítače.**“ Hypotézu ověřila položka dotazníku č. 4, souhrn odpovědí znázorňuje graf č. 4. Jako nejčastější volnočasovou aktivitu zvolilo sledování televize 23 %, oproti tomu 28 % dětí uvedlo čas strávený na počítači jako nejčastější volnočasovou činnost. Předpoklad, který vycházel z výzkumů uskutečněných v minulých letech (Bocan et al., 2011, s. 71; Mediaresearch, 2013, nestr.) se nenaplnil. V rámci dotazníkové šetření uskutečněného na vzorku 10–12 letých žáků ZŠ předčily počítačové aktivity ty televizní. Shrnutí: Získaná data nepotvrdila převahu sledování televize nad užíváním počítače dětmi ve volném čase. **Hypotéza č. 1 se nepotvrzuje.**

Následující hypotézy se věnují již pouze sledování televize a preventivním pořadům jako stěžejnímu tématu této práce. **Hypotéza č. 2** zkoumá vztah mezi sledováním televize společně s rodiči a výskytem televize v dětském pokoji: „**Děti, které mají ve svém pokoji televizi, sledují televizi s rodiči méně často, než bez nich.**“ Hypotéza byla testována na základě dotazníkových otázek č. 6 a 7. Odpovědi na tyto dvě otázky byly dány do vzájemné souvislosti tak, aby vyplynuly potřebné informace pro

ověření hypotézy. Zjištěná data znázorňují grafy č. 6 a 7. Děti, které mají televizor umístěn ve svém pokoji, je převaha (71 %). S kým tyto děti sledují televizi nejčastěji, prezentuje tabulka č. 5.

Tabulka č. 5 – Způsob sledování televize dětmi dle její přítomnost v dětském pokoji

Způsob sledování televize	Přítomnost televize v pokoji		Součet
	Ano	Ne	
Sám	53	8	61
Se sourozencem	16	5	21
S rodiči	19	16	35
Se sourozencem i s rodiči	14	11	25
S kamarády	17	9	26
S jinými příbuznými	8	4	12
Součet	127	53	180

Největší podíl dětí, které **mají televizi ve svém pokoji**, ji sleduje nejčastěji samo (41,7 %). 15 % dětí sleduje nejčastěji televizi s rodiči, 13,4 % dětí s kamarády, 12,6 % dětí se sourozencem, 11 % dětí se sourozencem i s rodiči najednou, a 6,3 % dětí s jinými příbuznými. Seskupením odpovídajících položek lze dojít k závěru, že z těchto dětí sleduje televizi s rodiči 26 % dětí. Děti, které sledují televizi bez rodičů, je 67,7 %.

Toto samostatné sledování televize může mít úzkou souvislost se sledováním televize před spaním. 54,3 % dětí, které sledují televizi nejčastěji sami nebo zároveň se sourozencem a má televizi ve svém pokoji, může televizi sledovat právě před spaním ve večerních hodinách. Téměř každý den nebo dokonce každý den sleduje televizi před spaním 64 % všech dotázaných dětí (viz graf č. 8).

Data v tabulce č. 5 dále ukazují, že děti, které **nemají televizi ve svém pokoji**, sledují televizi s rodiči více (51 %) než bez rodičů (41,5 %).

Položka „s jinými příbuznými“ nebyla započítána do skupiny odpovědí „s rodiči“ ani „bez rodičů“, protože nelze identifikovat, zda jsou ze strany dětí myšleni dětská příbuzní (bratranec, sestřenice) či dospělí (prarodiče). Položka však zaznamenala nízký výskyt a nebyla shledána jako významná proměnná.

Výsledek dotazníkového šetření dokazuje, že děti, které mají televizi ve svém pokoji, sledují televizi společně s rodiči méně často (26 %), než bez rodičů (67,7 %).

Hypotéza č. 2 byla **statisticky testována**. Účelem bylo ověřit vzájemný vztah mezi výskytem televize v dětském pokoji a sledováním televize s rodiči. K ověření této závislosti byla stanovena nulová a alternativní hypotéza:

H₂₀: Neexistuje statisticky významná závislost mezi přítomností televize v dětském pokoji a sledováním televize společně s rodiči.

H_{2A}: Existuje statisticky významná závislost mezi přítomností televize v dětském pokoji a sledováním televize společně s rodiči.

Dle úrovní měření bylo zvoleno testové kritérium chí-kvadrát a hladina významnosti 0,05. Předpokládám tedy na 95 %, že mezi proměnnými žádný vztah nebude a nastane hypotéza nulová; na 5 % že tvrzení nastane a přijata bude hypotéza alternativní. V dalším kroku byl zvolen stupeň volnosti. Pro výpočet testového kritéria i stupně volnosti jsem vycházela z údajů uvedených v tabulce č. 5. Z nich vyplývá, že stupeň volnosti je 5. Vypočítala jsem hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 15,5819$ a porovnála s příslušnou kritickou hodnotou.

$$\chi^2_{0,05}(5) = 11,070 < \chi^2 = 15,5819$$

Z výše uvedeného vyplývá, že vypočítaná hodnota je větší než hodnota kritická, tedy ji přesahuje. Nastalo to, co bylo očekáváno jen velmi málo. Mezi proměnnými existuje vztah, a proto **přijímám hypotézu alternativní**. Tabulky, na jejichž základě byl vypočítán *Test dobré shody*, se nacházejí v přílohách práce (viz příloha D). Shrnutí: Interpretace dat z dotazníku i statistické testování této hypotézy potvrzují moji domněnku existence vztahu mezi sledováním televize společně s rodiči a výskytem televize v dětském pokoji, čímž byla **hypotéza č. 2 potvrzena**.

Na další oblast výzkumu se zaměřuje **hypotéza č. 3**. Ta porovnává výskyt konkrétního typu vzdělávacích pořadů ve vysílání veřejnoprávních a soukromých televizních stanic. Doslovné znění hypotézy je: „**Ve vysílání veřejnoprávní televize se vyskytuje více pořadů zaměřených přímo na prevenci rizikového chování, než ve vysílání komerčních televizních kanálů.**“ Hypotéza byla ověřena obsahovou analýzou čtyř zvolených televizních stanic (*ČTI, ČT2, TV Nova, Prima*) za ohraničené období první polovinu roku (leden až červen) 2015. Výsledný souhrn zjištěných pořadů, s ohledem na rozdělení pořadů dle žánru, zobrazuje tabulka č. 2. Za období 6 měsíců byl zjištěn pouze jeden ryze preventivně vzdělávací pořad s tématem rizikového chování, a to

rizikového chování v dopravě. Tento pořad odvysílala veřejnoprávní televizní stanice ČT1. Ve vysílání zbylých kanálů nebyl zjištěn žádný preventivně vzdělávací pořad ani cyklus pořadů se sledovaným námětem. Toto zjištění podporuje uvedení hypotézy v platnou. Do analýzy pořadů byly zahrnuty rovněž preventivní pořady žánrově blízké vzdělávacím (dokumentární a publicistické). Po přečtení tabulky č. 2 lze vidět, že výskyt těchto pořadů byl odhalen rovněž ve vysílání kanálu veřejnoprávního média, a to ČT2. Komerční televizní stanice ve sledovaném období nenabídly žádné vzdělávací, dokumentární nebo publicistické pořady přímo zaměřené na prevenci rizikového chování. Veřejnoprávní televizní stanice odvysílaly celkem 10 těchto pořadů. Shrnutí: Ve vysílání veřejnoprávní televize se vyskytovalo více (10) pořadů zaměřených na prevenci rizikového chování, než ve vysílání komerčních kanálů (0). Tímto tvrzením se **hypotéza č. 3 potvrzuje**.

Další fází výzkumného šetření bylo provést rozbor zjištěných pořadů. Ten se uskutečnil pomocí předem stanovených kritérií (tzv. záznamových jednotek), která byla v pořadech vyhledávána a zaznamenána. K nim se váže **hypotéza č. 4: „Nadpoloviční většina preventivně vzdělávacích pořadů vždy obsahuje preventivní složku a informace o dopadech rizikového chování.“** Tyto dva prvky, preventivní efekt pořadů a zmínka o dopadech rizikového chování, byly vyhledávány v nalezených preventivních pořadech. Přítomnost prvků dokládá tabulka č. 3, ve které jsou sledované proměnné vyznačeny. Z tabulky lze vyčíst, že pozorované proměnné se nacházely ve všech pořadech. 100 % pořadů v sobě zahrnovalo a nějakým způsobem zobrazovalo, jaké možné následky může rizikové chování přinést – ať už jedinci či společnosti. Rovněž všechny pořady byly shledány jako preventivně působící v tom smyslu, že jsou schopné v divákovi zanechat preventivní efekt například výchovným působením, šokem, pozitivním příkladem a jinými technikami. Shrnutí: Jelikož se výše zmíněné proměnné vyskytovaly ve všech pořadech, je splněna podmínka „nadpoloviční většiny“ jejich přítomnosti a tím je **hypotéza č. 4 potvrzena**.

Syntéze části dotazníkového šetření s částí obsahové analýzy pořadů se věnuje **hypotéza č. 5: „Názor dětí na formální stránku preventivního pořadu se neshoduje s jeho reálnou formální stránkou.“** Tuto hypotézu ověřily částečně výsledky dotazníku (otázky č. 10, 11, 12) a částečně data zjištěná ohledně formální stránky pořadů. Souhrn výsledků položek dotazníků znázorňují grafy č. 10, 11 a 12. Formální stránku pořadů popisuje tabulka č. 4. Pro vyhodnocení hypotézy byla vytvořena následující tabulka č. 6, která obsahuje porovnávané položky a jejich výsledky. V tabulce jsou uvedeny

percentuální podíly klíčových dat, která jsou seřazeny od nejvíce častého výsledku. Hodnota, která je rozhodující pro ověření hypotézy, je v rámci jednotlivých kategorií vždy vyznačena tučně.

Tabulka č. 6 – Porovnání výsledků formální stránky pořadů s odpověďmi dětí v rámci dotazníkového šetření

Kategorie	Výsledky		Shoda
	Obsahová analýza – formální stránka pořadů	Dotazníkové šetření – názor dětí na formální stránku pořadů	
Moderátor	90 % nebyl 10 % běžný moderátor	28 % vrstevník 27 % známá osobnost 20 % odborník 13 % běžný moderátor 5 % nikdo	Ne
Délka pořadu	60 % 25–26 minut 40 % 2 minuty	29 % 10 minut 28 % 20 minut 15 % 30 minut 8 % méně než 10 minut	Ne
Čas vysílání	40 % 17:10 30 % přibližně 21:40 30 % po půlnoci	27 % 19:00–20:00 17 % 16:00–17:00 14 % dříve než v 16:00 13 % 17:00–18:00 11 % 20:00–21:00 9 % 21:00–22:00	Ne

Bylo zjištěno, že v 90 % pořadů nebyl přítomen **moderátor**, oproti tomu pouze 5 % respondentů uvedlo, že by pořad neměl mít moderátora. Podle největšího počtu dětí by měl pořad moderovat jejich vrstevník či známá osobnost. Shoda v této kategorii nenastala.

Délka pořadů byla nejčastěji (60 %) zaznamenána přibližně 25 minut. Nejvíce dětí by uvítalo pořad dlouhý 10 minut (29 %) a nepatrně méně dětí zvolilo délku pořadu 20 minut (28 %). 30minutovou časovou dotaci pořadu, kam lze zařadit pořady dlouhé 25 minut, zvolilo 15 % dětí. Rovněž malá část dotazovaných (8 %) by chtěla pořady kratší než 10 minut, což odpovídá délce jediného zjištěného vzdělávacího pořadu *Besipky* (2 minuty). Ohledně délky pořadů shoda výsledků šetření nenastala.

Jelikož zjištěné pořady byly cyklického charakteru, pravidelnost v jejich pojetí se promítla i do **času vysílání**. Pořad *Besipky* byl vždy vysílán krátce po 17. hodině (40 %), premiérový dokumentární cyklus *Moje soukromá válka* přibližně ve 21:40 (30 %)

a reprízované pořady z minulých let se objevily ve vysílání až po půlnoci (30 %). Shoda dětí, v otázce času vysílání pořadů, je procentuálně podobná předchozím odpovědím. 27 % dětí zvolilo čas vysílání 19–20 hodin. V tomto rozmezí však nebyl odvysílán žádný pořad. Druhou nejčastější odpovědí dětí bylo 16:00–17:00 (17 %). Ani v tomto čase nebyl zaznamenán výskyt pořadu. Možnost 17:00–18:00, tedy čas vysílání pořadu *Besipky* zvolilo 13 % dětí, mezi 21. a 22. hodinou večerní by sledovalo pořady 9 % dětí (čas vysílání dokumentárního cyklu *Moje soukromá válka*). Porovnání údajů v této skupině shodu nepřineslo.

Shrnutí: Žádná z porovnávaných charakteristik reálné formální stránky preventivních pořadů s názorem dětí na formální stránku těchto pořadů se neshoduje. **Hypotézu č. 5 lze na základě tohoto tvrzení označit za neplatnou.**

4.8 Závěrečné zhodnocení výzkumného šetření a diskuse

Empirická část práce se zaměřovala na sledování televize a preventivně vzdělávací pořady s námětem rizikového chování. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit výskyt daných pořadů za stanovené časové období a uskutečnit, dle určených kritérií, jejich rozbor. Dále zmapovat zvyky a názor dětí v kontextu sledování televize.

Nejprve byl zjišťován výskyt daných pořadů. Analýza televizního vysílání ukázala, že **preventivně vzdělávací pořady zaměřené na rizikové chování se vyskytují pouze ve vysílání veřejnoprávních kanálů (ČT1, ČT2)**. Zjištěná data korespondují s faktem, že *Česká televize* je povinna vzdělávací a osvětové pořady produkovat a vysílat (ČT, 2003, s. 20). Ve vysílání komerčních televizních stanic (*TV Nova, Prima*) nebyl zaznamenán žádný výskyt preventivně vzdělávacího pořadu. Dílčí výzkum potvrdil aktuálnost skutečnosti, se kterou komerční stanice vstoupily v 90. letech na český mediální trh – soukromé televizní stanice se orientují na tvorbu zisku a v důsledku toho se vzdávají společensky významných cílů, jako například vzdělávání (Bednařík, Jirák a Köpplová, 2011, s. 378). Lze odvodit, že tyto televizní stanice se soustřeďují především na jiné žánry. Samotná četnost preventivních pořadů ve vysílání veřejnoprávní televize nebyla, vzhledem k délce zkoumaného období šesti měsíců, veliká. Byl zjištěn jeden vzdělávací cyklus pořadů *Besipky* (se čtyřmi díly), dva dokumentární cykly *Moje soukromá válka* a *Intolerance* (celkem s pěti díly) a jeden publicistický pořad *Gambleři nám stárnou*. Nízké množství těchto pořadů je v souladu s připomínkou *Rady České*

televize, podle které nejsou vzdělávací pořady na určitá témata ve vysílání zastoupena v optimálním rozsahu (ČT, 2016a, s. 103). Lze konstatovat, že *Česká televize* se aktuálně v oblasti vzdělávání více zaměřuje na jiná společenská témata, než na rizikové chování.

V další fázi výzkumu byly analyzovány výše zmíněné pořady s cílem charakterizovat jejich formální a obsahovou stránku. Pro rozbor pořadů byly stanoveny hodnotitelné kategorie, na základě jejichž výsledků došlo k závěrům dílčího šetření. Lze tvrdit, že **po obsahové stránce jsou preventivní pořady s tématem rizikového chování zpracovány velmi zdařile**. 95 % pořadů využilo audiovizuálních možností televize a zahrnovalo v sobě nějakým způsobem stanovená kritéria – objasnění tématu, možné následky rizikového chování, preventivní působení a způsoby řešení problému. Obsahová analýza pořadů přinesla pozitivní výsledek. V oblasti formální stránky pořadů byla sledována délka pořadu, čas jeho vysílání, typ moderátora a rok výroby pořadu. Z výsledků vyplynulo, že jednotlivé cykly pořadů si zachovávají v těchto kategoriích určitou pravidelnost. Cyklus pořadů *Besipky* byl odvysílán vždy v 17:10, trval 2 minuty a moderátor se v něm nevyskytoval, byl pouze slyšet. Cyklus pořadů *Moje soukromá válka* byl odvysílán přibližně ve 21:40, trval 25 minut a moderátor byl přítomen pouze v jednom díle ze tří. Tento cyklus pořadů byl vysílán vždy v úterý. Tyto pořady vznikly v roce 2015 a jednalo se o jejich premiérové uvedení. Ve zbylých třech případech (*Gambleři nám stárnou*, *Intolerance: Závislí na závislých*, *Intolerance: Hra o život*) se jednalo o reprízu pořadů, čemuž odpovídala doba vysílání. Ta byla mezi 3. a půl 5. hodinou ranní. Pořady trvaly přibližně 25 minut a moderátor se v nich nevyskytoval. K divákovi promlouvali přímo účinkující pořadu, kteří byli spjati s daným tématem (oběti rizikového chování, rodinní příslušníci obětí, odborníci, politici, aktivisté a jiní).

Snahy porovnat výsledky rozboru pořadů se zásadami účinné prevence za účelem dosažení jasného kladného či záporného výsledku, se zdají nemožné. Dle Jany Hamanové a Pavla Kabíčka je prevence mířená na širší skupiny méně efektivní (2014, s. 333). Jednou z výhod televize je však oslovit široké spektrum diváků a je pochopitelné, že televizní pořady jsou většinou koncipovány, vzhledem k jejich příjemcům, obecně. V možnostech televize bez pochyb je vytvořit preventivní pořad cílený na skupinu dětí, u kterého by této cílové skupině diváků byla podřízena jeho délka, čas vysílání a celé zpracování. Takovýto cyklus pořadů *Česká televize* v minulosti již vytvořila. Jedná se například o cyklus *Závislosti*, který byl vysílán v roce 2011 a zabýval se primární prevencí rizikového chování mladých lidí (ČT, ©1996–2016). Tento cyklus pořadů však nebyl od svého premiérového vysílání doposud opakován. V porovnání s principy efektivní prevence, jak

je stanovili autoři Michal Miovský, Lenka Skácelová a Jana Zapletalová, lze konstatovat, že zjištěné preventivní pořady v sobě neobsahovaly vrstevnický prvek. Dále není v možnostech televize zcela naplnit princip interakce a aktivního zapojení. Ostatní proměnné lze v pořadech v nějaké míře nalézt (například kombinaci strategií, demonstraci konkrétních alternativ, adekvátnost a cílenost informací, kontinuitu působení, podporu protektivních faktorů ve společnosti a jiné). (2010, s. 39–41)

Třetí část výzkumu tvořilo dotazníkové šetření, jehož cílem bylo zjistit návyky dětí ve sledování televize a jejich názor na formální stránku preventivních pořadů. **Předpoklad, že sledování televize je nejčastější volnočasovou činností dětí (10–12 let) se nenaplnil.** Z výsledků šetření vyplynulo, že nejvíce dětí tráví nejčastěji čas na počítači (28 %), čas u televize tráví nejčastěji méně dětí (23 %). Nehledě na pořadí nejčastějších volnočasových činností dětí, výzkum *České děti venku* odhalil, že 10–12 leté děti stráví v průměru v běžný den u televize 1 hodinu a 25 minut. (Nadace Proměny Karla Komárka, 2016, s. 17). Zvýšení popularity trávení volného času dětí na počítači úzce souvisí s přístupem dětí k němu. V roce 2015 vlastnilo již 73,1 % domácností počítač (ČSÚ, 2015b, s. 583). Pozornost zasluhuje také položka „jsem s kamarády“, kterou uvedlo 20 % dětí. Podíl dětí, které tráví nejčastěji volný čas s kamarády, se téměř vyrovnává podílů dětí, které ho tráví se zapnutou televizí. Dle Miroslava Bocana et al. je pro téměř tři čtvrtiny dětí ve věku 10–12 let nejdůležitější životní prioritou „mít dobré přátele“ (2011, s. 121). Zde se potvrdila úloha vrstevníků v trávení volného času, kteří jsou pro dospívající významnou referenční skupinou. Z dalších odpovědí dětí vyplynulo, že 89 % dětí sleduje nejčastěji televizi doma. S rodiči sleduje televizi nejčastěji 33 % dotázaných. **46 % dětí sleduje televizi nejčastěji samo nebo se sourozencem,** tedy bez přítomnosti dospělých jedinců. Toto zjištění podporuje výsledky výzkumu *Stav mediální gramotnosti v ČR z roku 2011*. Z těch vyplynulo, že sledování televize probíhá v rodinách individuálně a televize tak ztrácí své původní postavení média, které integruje rodinu a nabízí sdílené prožitky (Cebe et al., 2011, s. 14). Tento fenomén individuálního sledování televize umocňuje přítomnost přístroje v dětském pokoji. U velkého podílu dětí (71 %) je televize součástí vybavení dětského pokoje. Zde byl zaznamenán vyšší výskyt než v roce 2013, kdy mělo televizi ve svém pokoji 55 % dětí ve věku 10–12 let (ATO-Mediaresearch, 2013, nestr.). Umístění televize v dětském pokoji může mít pozitivní vliv na její sledování dětmi před spaním. Nikdy nesleduje před spaním televizi pouze 23 % respondentů. **64 % dětí sleduje televizi před spaním téměř každý den nebo každý den.** Nejvíce dětí chodí obvykle ve všední den spát ve 22:00 (32 %), 21:30 (25 %) a 21:00

(17 %). Vzhledem ke zjištěnému času vysílání preventivního cyklu *Moje soukromá válka* (21:40) by mohlo tento pořad vidět 38 % dětí, ostatní děti již v tuto hodinu spí.

Zbylá baterie otázek dotazníku se zaměřovala přímo na preventivní pořady. Vzhledem k jejich specifickému zaměření lze považovat zjištěná data za nová v této oblasti. Nebyl nalezen ekvivalent již uskutečněného výzkumu, se kterým by mohla být v této části textu vedena diskuse. Výsledky budou dány do souvislosti s uskutečněnou analýzou pořadů. V otázce jejich moderátora mají děti celkem jasný názor. Podle 28 % dětí by to měl být jejich vrstevník, 27 % dětí by volilo známou osobnost, 20 % dětí označilo jako vhodného moderátora odborníka a 13 % dětí by ponechalo běžného moderátora. V porovnání s analýzou pořadů lze konstatovat, že v 90 % pořadů nevystupoval moderátor, nicméně jen 5 % dětí si myslí, že by preventivní pořad neměl nikdo moderovat. V tomto ohledu se zjištěná skutečnost a názor dětí zásadně liší. Dotazník dále zjišťoval názor dětí na délku pořadu. Nejvýznamnější část dětí (57 %) je toho názoru, že preventivní pořad by měl být dlouhý přibližně 10–20 minut. Jenom 8 % dětí by uvítalo pořad s časovou dotací do 10 minut, což odpovídá délce zjištěného pořadu *Besipky*. Délka zbylých analyzovaných pořadů byla zjištěna zhruba 25 minut, tudíž je lze spárovat s položkou dotazníku „30 minut“, kterou zvolilo 15 % dětí. Na stejném principu byly porovnány rovněž odpovědi týkající se času vysílání pořadů. Největší podíl dětí (27 %) by sledovalo tyto pořady v rozmezí 19:00–20:00, poté 17 % dětí v čase 16:00–17:00, 14 % dětí dříve než v 16:00 a 13 % dětí od 17:00 do 18:00. Jelikož byly faktické vysílací časy pořadů 17:10 a 21:40, volba této hodiny vysílání by, podle výsledků dotazníkového šetření, vyhovovala 22 % dětí. **Zjištěná formální stránka preventivních pořadů se neshoduje s názorem dětí na formální stránku těchto pořadů.** Doporučení vyplývající z těchto zjištění budou uvedeny v závěru práce.

Závěr

Obecným záměrem práce bylo upozornit na důležitost role televize v trávení volného času dětí a mládeže. To se podařilo prostřednictvím vzhledu do proměn neorganizovaných volnočasových aktivit dětí a mládeže uvedeném v teoretické části. Zde bylo potvrzeno, že sledování televize je dlouhodobou a pravidelnou součástí volného času dětí a mládeže. Rovněž dotazníkové šetření poskytlo informaci, že téměř jedna čtvrtina dětí se, ve svém volném čase, nejčastěji věnuje právě sledování televize. Kromě obecného pojednání o volném čase nabídla práce také stať o faktorech ovlivňujících výběr volnočasových aktivit či krátké objasnění nežádoucího trávení volného času. Dále se text, s oporou o teoretické poznatky, zaměřoval bezprostředně na televizní vysílání a jeho možnosti v oblasti vzdělávání. Tím byl naplněn částečný cíl práce představit vzdělávací potenciál televize v oblasti rizikového chování. Tento cíl byl částečně naplněn rovněž dílčím výzkumným šetřením, ve kterém byly představeny pořady disponující potenciálním vlivem působit preventivně v oblasti rizikového chování. V závěru první poloviny textu nebylo opomenuto zpracování teorie rizikového chování a jeho prevence, to vše v souvislosti s vlivem televizního vysílání.

Cílem empirické části bylo představit četnost výskytu televizních preventivních pořadů cílených na rizikové chování a jejich rozbor, dále pak zmapovat zvyky a názory dětí v kontextu sledování televize. Toho bylo dosaženo prostřednictvím třech dílčích výzkumných šetření. Z výsledků vyplynulo, že preventivně vzdělávací pořady lze nalézt pouze ve vysílání veřejnoprávní televize (*ČT1, ČT2*). Soukromé televizní stanice (*TV Nova, Prima*) aktuálně neplní preventivně vzdělávací úlohu v oblasti rizikového chování. Rovněž byl, vzhledem k cílům výzkumu, proveden rozbor těchto pořadů s důrazem na analýzu jejich obsahové a formální stránky. Zjištěná data vypovídají, že po obsahové stránce pořady splňují kritéria, která byla stanovena jako zásadní pro typ a záměr pořadu. Formální stránka pořadů byla rovněž zhodnocena na základě předem stanovených kategorií. Ty byly posléze porovnány s výsledky dotazníkového šetření. Na základě syntézy těchto dat lze tvrdit, že děti mají odlišný názor na podobu a čas vysílání preventivního pořadu, než je tomu ve skutečnosti. Dále byl dotazníkovým šetřením naplněn cíl výzkumu získat informace týkající se zvyků dětí ve sledování televize. Bylo zjištěno, že více než polovina dětí sleduje televizi nejčastěji bez dohledu rodičů, což souvisí s častým výskytem televizoru v dětském pokoji.

Na základě výstupů z uskutečněného výzkumného šetření, ve spojení s poznatky efektivní prevence z teoretické části práce, si dovoluji navrhnout následující doporučení, která by mohla tvůrcům preventivně vzdělávacích pořadů poskytnout srozumitelný koncept:

- a) Pořadem by měla provázet jasná osoba moderátora. Ideálně by jí měl být vrstevník dětí nebo známá osobnost. S těmito dvěma skupinami dětí sympatizují a preventivní pořad by mohl nabídnout dětem možnost ztotožnit se s jejich příznivými názory v oblasti rizikového chování.
- b) Délka pořadu by měla být 10–20 minut. Předpokládám, že tento časový úsek děti nejčastěji sebekriticky zvolily z důvodu neschopnosti delšího soustředění se na vzdělávací obsah, tudíž by měla být horní hranice 20 minut dodržována. Zároveň je reálné v této časové dotaci obsáhnout důležité informace daného tématu.
- c) Čas vysílání je z pohledu dětí nejvhodnější od 19:00 do 20:00 a poté v odpoledních hodinách do 17:00. Preventivní pořady by měly být vysílány v těchto časech. Aby bylo dosaženo co možná největšího efektu, premiérový díl by mohl být zařazen ve vysílání odpoledne a následně po 19. hodině by mohla proběhnout jeho repríza.
- d) Působení prostřednictvím preventivního pořadu by mělo být dlouhodobé a pravidelné. Vhodným řešením by bylo vytvoření jednoho cyklu pořadů, který by se opakovaně pod stejným názvem věnoval různým tématům rizikového chování. Název by byl divákům dobře znám, téma konkrétního pořadu by bylo proměnlivé. Jednorázové preventivní působení není efektivní. Dlouhodobost a pravidelnost by rovněž vyvážila relativně krátkou časovou dotaci pořadu.
- e) Pořad by se neměl věnovat specificky jedné formě rizikového chování, ale předkládat danou problematiku komplexně, ve vzájemném vztahu se souvisejícími problémy.
- f) Informace a použitý jazyk by měly být adekvátně přizpůsobeny cílové skupině diváků, tedy dětem. V pořadu by se neměly vyskytovat složité a cizí výrazy v takové míře, aby docházelo k neporozumění tématu či dokonce ztrátě diváka. S tímto souvisí obecně forma pořadu, která by měla dítě zaujmout a kontinuálně udržovat jeho pozornost.

- g) Pořad by se měl, spíše než na techniku zastrašování zobrazováním negativních následků, soustředit na podporu zdravého životního stylu a znázornění pozitivních modelů chování. Televize jako audiovizuální médium může předat dítěti snadno konkrétní alternativy žádoucího chování v rizikových situacích, které může dítě napodobovat.
- h) Snaha o aktivní zapojení dětského diváka by měla být rovněž součástí pořadu. Aktivní účast zvyšuje pravděpodobnost kladného výsledku preventivního působení. Toho lze docílit promlouváním k dětem z televizní obrazovky a požadování jejich zapojení při opakování sdělovaných poznatků či vybízení k nacvičování žádoucího chování společně s aktéry televizního pořadu.

Tato doporučení by měla napomoci nejen k tomu, aby byl pořad mezi dětmi svou formou populární a mělo šanci ho vidět co nejvíce dětí, ale též k tomu, aby jeho preventivní působení bylo maximálně účinné. Sledování televize je prokazatelně oblíbenou volnočasovou aktivitou dětí a neshledávám překážky k nevyužití této skutečnosti pro preventivní působení. Vzhledem k vysokému výskytu televizorů v dětských pokojích ztrácí rodiče do určité míry moc ovlivnit objem času, který děti tráví sledováním televize i druh pořadů, které v televizi sledují. Odpovědnost v této oblasti leží částečně i na straně televizních stanic, které by měly v preventivním snažení podporovat a doplňovat působení ostatních institucí. Výsledkem by měla být četná a pravidelná nabídka preventivně vzdělávacích pořadů, se kterými se mohou děti při své časté volnočasové aktivitě setkat. Toho lze docílit rovněž reprízami již vzniklých preventivních pořadů.

Omezením uskutečněného výzkumu může být úzký výběr televizních stanic, ohraničené časové období a volba specifické věkové skupiny dětí. V rámci této práce však měl výběr výzkumného vzorku své opodstatnění. Pro další zkoumání by bylo žádoucí výše zmíněné oblasti rozšířit. Zejména přínosným by se mohlo stát dotazníkové šetření cílené na všechny věkové kategorie dětí. Rovněž bych doporučila provést dotazníkové šetření i v ostatních městech, tedy celoplošně, pro získání objektivních dat týkajících se názoru dětské populace na preventivně vzdělávací pořady. Jedině zkoumáním dětí, jako publika televizních pořadů, lze sestavit pořad tak, aby působil ideálně na jejich vjemy – byl tedy účinný ve svém snažení a děti zároveň bavil.

Seznam použité literatury

ATO-Mediaresearch, 2013. *LSS Děti 2013*. [online]. Praha: Mediaresearch, nestr. [cit. 2016-11-5]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/2013/11/u-deti-je-stale-nejoblíbenějším-mediem-televize/>

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 439 s. ISBN 978-80-247-3028-8.

BLÁHA, Václav, 1980. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků v době mimo vyučování. Teorie volného času dětí a její uplatnění v pojetí komunistické výchovy žáků základních škol v době mimo vyučování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 139 s. ISBN neuv.

BOCAN, Miroslav et al., 2011. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let*. Praha: NIDM, Klíče pro život. 173 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://znm.nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/vyzkumy/cile-a-vystupy/zaverecna-zprava-z-vyzkumu-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15-let>

BURTON, Graeme a Jan JIRÁK, 2001. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal, 391 s. ISBN 80-85947-67-6.

CEBE, Jan, 2011. *Stav mediální gramotnosti v ČR. Fáze II: Výzkum úrovně mediální gramotnosti obyvatelstva do 15 let*. Praha: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, 28 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1387881156.pdf>

CSÉMY, Ladislav a Hana, SOVINOVÁ, 2013. Kouření cigaret, pití alkoholických nápojů a užívání marihuany mezi českými dětmi školního věku. In: KALMAN, Michal a Jana, VAŠÍČKOVÁ. *Zdraví a životní styl dětí a školáků*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 123–135. ISBN 978-80-244-3409-4.

CSÉMY, Ladislav, Pavla CHOMYNOVÁ a Petr, SADÍLEK, 2014. Epidemiologie – kouření, pití alkoholu a užívání drog mezi českými dospívajícími. In: KABÍČEK, Pavel et al. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, s. 56–72. ISBN 978-80-7387-793-4.

ČECH, Tomáš, 2002. Volnočasové aktivity dětí mladšího školního věku v 21. století. In: HODANĚ, Bohuslav. *Volný čas a jeho současné problémy: sborník příspěvků přednesených na vědeckém sympoziu v Olomouci ve dnech 20. a 21. května 2002*. Olomouc: Hanex Olomouc pro Fakultu tělesné kultury, s. 96–102. ISBN 80-85783-37-1.

ČSÚ, 2015a. *Kulturní průmysly v ČR: Audiovizuální a mediální sektor 2014*. Praha: Český statistický úřad, 49 s. ISBN neuv. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/kulturni-prumysly-v-cr-audiovizualni-a-medialni-sektor-2014>

ČSÚ, 2015b. *Statistická ročenka České republiky 2015*. Praha: Český statistický úřad, 799 s. ISBN 978-80-250-2638-0.

ČT, ©1996–2016. *Závislosti. Česká televize* [online]. [cit. 2016-11-4]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10266574720-zavislosti/5511-o-poradu/>

- ČT, 2003. *Kodex České televize: zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání*. Praha: Česká televize, 46 s. ISBN 80-85005-46-8.
- ČT, 2016a. *Výroční zpráva o činnosti České televize v roce 2015*. [online]. Praha: Česká televize, 166 s. [cit. 2016-09-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/rada-ct/vyrocní-zpravy/>
- ČT, 2016b. *Vzdělávací pořady ve vysílání České televize v roce 2015*. [online]. Praha: Česká televize, 60 s. [cit. 2016-09-10]. Dostupné z: <http://img.ceskatelevize.cz/boss/document/757.pdf?v=1>
- ČZP, 2013. *Životní styl žáků základních škol v ČR*. Praha: České zdravotnické fórum, o.p.s., 25 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://docplayer.cz/3540619-Zivotni-styl-zakladnich-skol-v-cr.html>
- DOHNAL, Tomáš, 2002. Volný čas a komunální rekreace. In: HODAŇ, Bohuslav. *Volný čas a jeho současné problémy: sborník příspěvků přednesených na vědeckém sympoziu v Olomouci ve dnech 20. a 21. května 2002*. Olomouc: Hanex Olomouc pro Fakultu tělesné kultury, s. 119–125. ISBN 80-85783-37-1.
- DOLEJŠ, Martin, 2010. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.
- DOLEJŠOVÁ, Leona a Stanislav PELCÁK, 2000. Televize jako součást volného času. In: *Socialia 2000*, Hradec Králové: Gaudeamus, s. 79-81. ISBN 80-7041-760-9.
- DONOVAN, John E., Richard JESSOR a Frances M. COSTA, 1991. Adolescent health behavior and conventionality-unconventionality: An extension of Problem-Behavior Theory. *Health Psychology*, 10(1), s. 52- 61. ISSN 0278-6133.
- DUMAZEDIER, Joffre, 1966. „Volný čas.“ *Sociologický časopis*. 2 (3): 443-447. ISSN neuv.
- FEDERMAN, Joel, 1998. *National Television Violence Study, Vol. 3, Executive Summary*. Santa Barbara: University of California, 54 s. ISBN neuv. Dostupné z: https://www.academia.edu/944389/National_Television_Violence_Study_Executive_Summary_Editor_University_of_California_Santa_Barbara
- FILIPCOVÁ, Blanka, 1966. *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Svoboda, 155 s. ISBN neuv.
- GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Brno: Paido, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GRIPSRUD, Jostein, 2010. Television in the digital public sphere. In GRIPSRUD, Jostein. *Relocating Television. Television in the digital context*. London: Routledge, 2010, s. 2-26. ISBN 978-0-415-56452-6.
- GULLONE, Eleonora a Susan MOORE, 2000. Adolescent risk-taking and the five-factor model of personality. *Journal of Adolescence*. 23(4), s. 393-407. ISSN 0140-1971. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140197100903270>

HAGEN, Ingunn, 2007. 'We can't just sit the whole day watching TV'. Negotiations concerning media use among youngsters and their parents. *Young* 15:4, s. 369-393. ISSN neuv. Dostupné z: <http://you.sagepub.com/content/15/4.toc>

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ, 2011. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 239 s. ISBN 978-80-262-0030-7.

HAMANOVÁ, Jana, 2000. Rizikové chování v dospívání. In: SZÚ Praha. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: 1. odborný seminář*. Praha: Free Teens Press, s. 15–29. ISBN 80-902898-0-0.

HAMANOVÁ, Jana a Ladislav CSÉMY, 2014. Syndrom rizikového chování v dospívání – teoretické předpoklady a souvislosti. In: KABÍČEK, Pavel et al. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, s. 32–48. ISBN 978-80-7387-793-4.

HAMANOVÁ, Jana a Pavel KABÍČEK, 2014. Možnosti prevence syndromu rizikového chování v dospívání. In: KABÍČEK, Pavel et al. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. s. 333–334. ISBN 978-80-7387-793-4.

HAMPL, Karel, 2000. Mládež, alkohol, drogy a prevence závislostí. In: SZÚ Praha. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: 1. odborný seminář*. Praha: Free Teens Press, s. 138–145. ISBN 80-902898-0-0.

HELUS, Zdeněk, 2004. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 232 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-888-0.

HODAŇ, Bohuslav, 2002. *Volný čas a jeho současné problémy: sborník příspěvků přednesených na vědeckém sympoziu v Olomouci ve dnech 20. a 21. května 2002*. Olomouc: Hanex Olomouc pro Fakultu tělesné kultury, 188 s. ISBN 80-85783-37-1.

HOFBAUER, Břetislav, 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 176 s. ISBN 80-7178-927-5.

JESSOR, Richard, 2014. Problem Behavior Theory: A half century of research on adolescent behavior and development. In: LERNER, Richard et al. *The developmental science of adolescence: History through autobiography*. New York: Psychology Press, s. 239-256. ISBN 978-1848729315.

JÍRA, Otakar, 1997. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT ČR, 59 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1157352599.pdf>

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ, 2007. *Média a společnost*. 2. vyd. Praha: Portál, 207 s. ISBN 978-80-7367-287-4.

KAPLÁNEK, Michal, 2012. *Čas volnosti - čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 175 s. ISBN 978-80-262-0450-3.

KNOTOVÁ, Dana, 2011. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.

KRAUS, Blahoslav et al., 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 156 s. ISBN 80-7315-125-1.

KŘÍŽ, Jaroslav, 2000. Politika státu a prevence rizikového chování dospívajících, přístup WHO. In: SZÚ Praha. *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: 1. odborný seminář*. Praha: Free Teens Press, s. 13–14. ISBN 80-902898-0-0.

KUNCOVÁ, Jana, 2011. *Děti a média: vyhrávají televize a internet*. [online]. Praha: Mediaresearch, nestr. [cit. 2016-11-3]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/2012/03/deti-a-media-vyhravaji-televize-a-internet/#.VUUG9DGsXUW>

LABÁTH, Vladimír, 2001. *Riziková mládež: možnosti potenciálních zmien*. Praha: Sociologické nakladatelství, 157 s. ISBN 80-85850-66-4.

LANDOVÁ, Marína, Jakub DOBAL a Miroslava ŠKALOUDOVÁ, 2003. *Rozhlas, televize, škola - místa doteku: příručka pro učitele, žáky a studenty*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 39 s. ISBN 80-211-0447-3.

LIVINGSTONE, Sonia, 2007. *From family television to bedroom culture: young people's media at home*. In: DEVEREUX, Eoin. *Media Studies: Key Issues and Debates*. Londýn: SAGE Publications. s. 302–321. ISBN 9781412929820.

LIVINGSTONE, Sonia, 2009. Half a century of television in the lives of our children. In: *The ANNALS of the American academy of political and social science*. 625, s. 151-163. ISSN 0002-7162. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/36987/>

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ, 2011. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3. vyd. Praha: Portál, 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MCQUAIL, Denis, 2009. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 639 s. ISBN 978-80-7367-574-5.

Mediaresearch, 2013. *České děti jako čtenáři 2013*. [online]. Praha: Mediaresearch, nestr. [cit. 2016-11-5]. Dostupné z: <http://www.nielsen-admosphere.cz/press/infografika-ceske-deti-jako-ctenari-2013/>

MEYROWITZ, Joshua, 2006. *Všude a nikde: vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 341 s. ISBN 80-246-0905-3.

MIOVSKÝ, Michal, 2010. Historie a současné pojetí primární prevence rizikového chování v České republice. In: *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, s. 13–28. ISBN 978-80-87258-47-7.

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ a Jana ZAPLETALOVÁ, 2010. Zásady efektivní prevence rizikového chování u dětí a mládeže. In: *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, s. 39–41. ISBN 978-80-87258-47-7.

- MŠMT, 2002. *Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci v České republice do roku 2002*. [online]. [cit. 2016-06-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky>
- MŠMT, 2014. *Koncepce podpory mládeže na období 2014–2020*. [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-podpory-mladeze-na-obdobi-2014-2020>
- MŠMT, 2016. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 164 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>
- Nadace Proměny Karla Komárka. *České děti venku: Reprezentativní výzkum, kde a jak tráví děti svůj čas*. [online]. Nadace Proměny Karla Komárka, 108 s. Dostupné z: <http://www.nadace-promeny.cz/cz/vyzkum.html>
- NEŠPOR, Karel, 2011. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 4. vyd. Praha: Portál, 173 s. ISBN 978-80-7367-908-8.
- NIDM, 2008. *Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit – závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Factum Invenio, s.r.o, Národní institut dětí a mládeže. 41 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr>
- OPASCHOWSKI, Horst W., 1976. *Pädagogik der Freizeit. Grundlegung für Wissenschaft und Praxis*. Bad Heilbrunn, 287 s. ISBN neuv.
- PÁVKOVÁ, Jiřina et al, 2008. *Pedagogika volného času*. 4. vyd. Praha: Portál, 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6
- PÁVKOVÁ, Jiřina, 2011. *Výchova ve volném čase*. In: HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, s. 67–84. ISBN 978-80-262-0030-7.
- PELKA, František, 2000. *Zpráva z opakovaného výzkumu postojů a názorů mladých lidí 1997 – 2000*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT ČR, 30 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1157529108.pdf>
- PELKA, František a Marta ONDRUŠKOVÁ, 2002. *Mládež ČR 2002*. Praha: Insitut dětí a mládeže MŠMT, 40 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://vyzkum-mladez.nidv.cz/zprava/1137850023.pdf>
- POSTMAN, Neil, 2010. *Ubavit se k smrti: veřejná komunikace ve věku zábavy*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 204 s. ISBN 978-80-204-2206-4.
- POUPEROVÁ, Olga, 2010. *Regulace médií*. Praha: Leges, 272 s. ISBN 978-80-87212-48-6.
- REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.
- SAK, Petr, 2000. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

SAK, Petr a Karolína SAKOVÁ, 2004. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

SOBOTKOVÁ, Veronika et al., 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

SOKOL, Jan, 2000. Veřejná televize a vzdělávání. In: *Česká televize: věc veřejná*. Praha: Česká televize, s. 23–25. ISBN 80-85005-31-X.

SPOUSTA, Vladimír, 2001. Hromadné sdělovací prostředky a výchova. In: KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, s. 61–77. ISBN 80-7315-004-2.

STAŠOVÁ, Leona, 2015. Média v životním prostoru současné české rodiny. In: KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 174–182. ISBN 978-80-7435-544-8.

STAŠOVÁ, Leona, Gabriela SLANINOVÁ a Iva JUNOVÁ., 2015. *Nová generace: vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 212 stran. ISBN 978-80-7435-567-7.

ŠTURSOVÁ, Tereza, 2006. *Aktuální problémy mladé generace ČR*. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 41 s. ISBN neuv. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1174039212.pdf>

ŠVIGOVÁ, Milada, 1967. *Volný čas a my*. Praha: Svobodné slovo, 155 s. ISBN 32-013-67.

Úmluva o právech dítěte, 1989. Vláda České republiky. [online]. [cit. 2016-06-17]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezinumluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>

VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁŽANSKÝ, Mojmír, 2001. *Základy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Brno: Paido, 175 s. ISBN 80-86384-00-4.

WELLING, Kaye, 2001. Sexual Behaviour in Britain: Early Heterosexual Experience. *The Lancet*. 358(9296), s. 1843–1850. ISSN 0140-6736.

Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, 2001, v platném znění. Dostupný z: <http://www.rrtv.cz/cz/static/cim-se-ridime/stavajici-pravni-predpisy/pdf/231-2001.pdf>

Zákon č. 483 ze dne 7. listopadu 1991 o České televizi, 1991, v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 93, s. 2301-2303. ISSN neuv. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2505>

Seznam příloh

- Příloha A: Přehled proměny neorganizovaných aktivit dětí a mládeže ve volném čase
- Příloha B: Graf podílu vzdělávacích pořadů ve vysílání ČT1 a ČT2 vzhledem k celkové vysílací ploše.
- Příloha C: Dotazník
- Příloha D: Výpočet chí-kvadrátu (test dobré shody)

Příloha A: Přehled proměny neorganizovaných aktivit dětí a mládeže ve volném čase

Pro stručný přehled posunu ve volbě aktivit bylo stanoveno časově ohraničené období posledních 20 let zkoumání. V potaz jsou brány dostupné studie a materiály vydané na našem území po roce 1995. Smyslem kapitoly není důkladný popis, ale zdůraznění podstatných změn ve trávení volného času mladé generace, pokud k nim došlo. Při tvorbě textu byly použity převážně výzkumy dostupné v *Národním registru výzkumů o dětech a mládeži*. Nutno na tomto místě upozornit, že v rámci dalšího textu je dítě chápáno v rozmezí do 15 let. Výzkumy týkající se mládeže pracují s jedinci od 15 let věku.

V roce **1996** měla skupina české mládež ve všední dny v průměru téměř 4 hodiny volného času a čtvrtina z nich tento objem času považovala za dostatečný (Jíra, 1997, s. 10). Mezi prvních pět nejvíce frekventovaných činností ve všední den patřilo (v tomto pořadí): sledování televize, kontakt s přáteli, poslech hudby, četba knih a příprava na vyučování. O víkendu mládež nejčastěji vykonávala tyto aktivity: kontakt s přáteli, sledování televize, společenský tanec, návštěva kina a poslech hudby (Jíra, 1997, s. 17). Lze vidět, že situace je ve všední den a o víkendu velice obdobná. Skladba aktivit ve volném čase se příliš neodlišuje, pouze se lehce mění jejich frekvence. Potřeba připravit se na vyučování se logicky váže k všedním dnům, zatímco návštěva kina se naopak realizuje spíše o víkendu. Činnost sledování televize je v obou případech viditelně na prvních místech. O povaze činností z hlediska individuálního či kolektivního charakteru nelze z těchto údajů rozhodnout, neboť většina zjištěných aktivit se dá provozovat v obou variantách.

Děti ve svém volném čase nejraději vykonávaly těchto pět činností: četba knih, jízda na kole, hraní si venku, péče o zvířata a kolektivní sport (Jíra, 1997, s. 23). Sledování televize bylo zvoleno jako šestá nejvíce preferovaná činnost. Zřetelně se zde vyskytují pohybové aktivity a činnosti spojované s dětským věkem. V oblasti participace na volném čase dětí se výzkum v roce 1996 zaměřoval zejména na rodinu a její podíl. V této oblasti bylo zjištěno sledování televize jako nejčastější společná aktivita dětí společně s rodiči, a to jak ve všední dny, tak i o víkendu (Jíra, 1997, s. 43). Přestože se sledování televize umístilo na prvních místech v trávení volného času, média zde nebyla zmíněna mezi činiteli podílejícími se na volbě volnočasových aktivit.

V roce **2000** bylo vyzkoumáno, že 63 % mládeže denně nebo téměř denně sleduje televizi. Mezi další denní aktivity s největším výskytem patřily například poslech hudby dle vlastního výběru (72 %), scházení se s přáteli (67 %), učení (53 %) a věnování se svému hobby (46 %). 32 % mládeže se alespoň jednou týdně věnovalo rekreačně sportovním aktivitám. Zde je možno vysledovat vysoký podíl zábavných činností mezi aktivitami, které mládež provozuje denně nebo téměř denně. To podporuje výroky uvedené v teoretické části práce, že volný čas má sloužit především k odpočinku a regeneraci sil. V tomto roce lze také již zaznamenat trávení volného času využíváním počítače. Informační technologie začínají více pronikat do oblasti volného času a denní nebo téměř denní práci na počítači uvedlo 27 % mladých lidí. Dominantní postavení má však stále sledování televize. Naopak četbu knih vykonávalo často pouze kolem 20 % mládeže. Přičemž 32 % ve volném čase nedělalo nic a dalších 15 % se nudilo. (Pelka, 2000, s. 7–8)

V roce **2002** uvedlo 53 % středoškolské mládeže (15–19 let), že sleduje televizi denně nebo téměř denně. Jako další aktivity provozované denně se v tomto roce uváděly poslech hudby dle vlastního výběru (82 %), scházení se s přáteli (73 %), věnování se svému koníčku (52 %), práce na počítači (45 %), trávení času s partou (38 %) a trávení času s partnerem (37 %). Děti navštěvující střední školu se tedy ve svém volném čase věnovaly hodně přátelům, partě, hobby, ale také provozovaly aktivity potenciálně individuální jako sledování televize, poslech hudby či práce na počítači. (Pelka, Ondrušková, 2002, s. 10–11)

Obdobný trend lze pozorovat v roce 2002 i u mládeže ve věku 20–26 let. Zde se rovněž vyskytuje ve větší míře oproti ostatním aktivitám scházení se s přáteli (41 %), věnování se svému koníčku (34 %), poslech hudby dle vlastního výběru (28 %) či trávení času s partou (16 %). Nejvíce často je touto skupinou provozována aktivita trávení času s partnerem (49%) a oproti minulým letům se zvýšil počet mládeže, která pracuje denně na počítači. Jedná se o 41 % mládeže a tento údaj dokonce předčil aktivitu sledování televize (33 %). (Pelka, Ondrušková, 2002, s. 11–12)

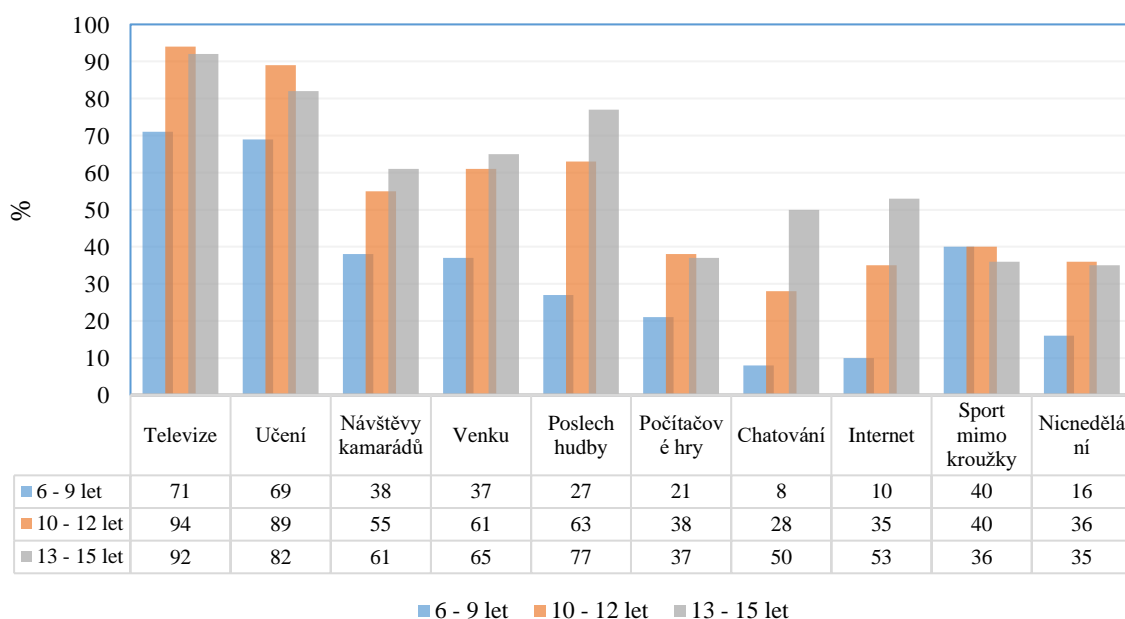
Podle údajů z roku **2006** mladí lidé trávili svůj volný čas nejčastěji s přáteli. Téměř tři čtvrtiny (73 %) mládeže s nimi bylo často nebo velmi často. Naopak s rodiči trávila volný čas největší skupina mladých lidí (54 %) pouze občas nebo málokdy. Na těchto údajích lze pozorovat v praxi změnu ve výběru lidí, kterými se mládež obklopuje. Obecně se uvádí, že v tomto věku klesá vliv rodiny a stoupá vliv vrstevníků. Činností, která byla mládeží provozována nejvíce, je jednoznačně poslech hudby. Více než 70 %

mládeže poslouchalo hudbu každý den. Sledování televize bylo každodenní volnočasovou aktivitou 41 % mládeže a s počítačem pracovalo denně 37 % jedinců z této skupiny. Sportu se věnovala největší část mládeže jednou do týdne. Jednalo se o 33 % mladých lidí, avšak nicnedělání bylo na denním pořádku v roce 2006 u 25 % z nich. (Štursová, 2006, s. 13)

Za rok **2008** lze uvést, že z pohledu rodičů se jejich děti věnovaly ve volném čase individuálně svým zájmům, jako sledování televize, práci na počítači, hrám nebo četbě. Tyto činnosti provádělo téměř denně nebo denně 60 % dětí. U dětí v rozmezí 11–15 let se také v případě 34 % z nich vyskytovalo každodenní trávení času s vrstevníky. (NIDM, 2008, s. 13–14)

Ani rok **2010** nepřinesl ve volbě volnočasových aktivit u dětí žádná překvapující zjištění. Realizovaný výzkum *Národním institutem dětí a mládeže* v tomto roce rozčlenil respondenty do tří věkových kategorií (6–9, 10–12 a 13–15 let). Díky tomu se lze za tento rok zaměřit na více podrobné údaje vzhledem k věku. Sledované položky činností ve volném čase budou tedy uvedeny s ohledem na tyto tři věkové skupiny. Pro větší přehlednost jsou údaje uvedené v grafu níže a poté více okomentovány. Rovněž v tomto roce byl zjištěn klesající vliv rodičů na způsob trávení volného času dětí – konkrétně z 50 % u 6–9 letých dětí na 22 % vlivu u dětí 13–15 letých jedinců. (Bocan et al., 2011, str. 45)

Graf č. 1 – Trávení volného času dětí ve všední den (2010)



Sloupce znázorňují podíl respondentů, kteří odpověděli „téměř každý den“ nebo „2x–3x týdně“.

6–9 let

Děti ve věkové kategorii 6–9 let se nejvíce ve svém volném čase věnovaly televizi a učení. Ve všední den pravidelně sledovalo televizi 71 % z nich, učilo se jich 69 %. Pouze necelé 1 % dětí uvedlo, že televizi nesledují vůbec. Naopak velké množství dětí, konkrétně 43 % v roce 2010 nenavštěvovalo žádný sportovní kroužek. 38 % dětí se scházelo často s kamarády, což jsou téměř dvě pětiny. Již u této věkové skupiny se pravděpodobně začíná projevovat vliv přátel, který s přibývajícím věkem sílí. Co se týče času stráveného u počítače, jeho množství není u nejmladších dětí zatím významné. Konkrétně na internetu bylo často pouze 10 % dětí. Z výsledků výzkumu také vyplynula celkem nízká míra nicnedělání, a to 16 %. Na způsob trávení volného času těchto dětí mají prozatím významný vliv rodiče, což se projevuje i v míře nicnedělání. (Bocan et al., 2011, str. 70)

10–12 let

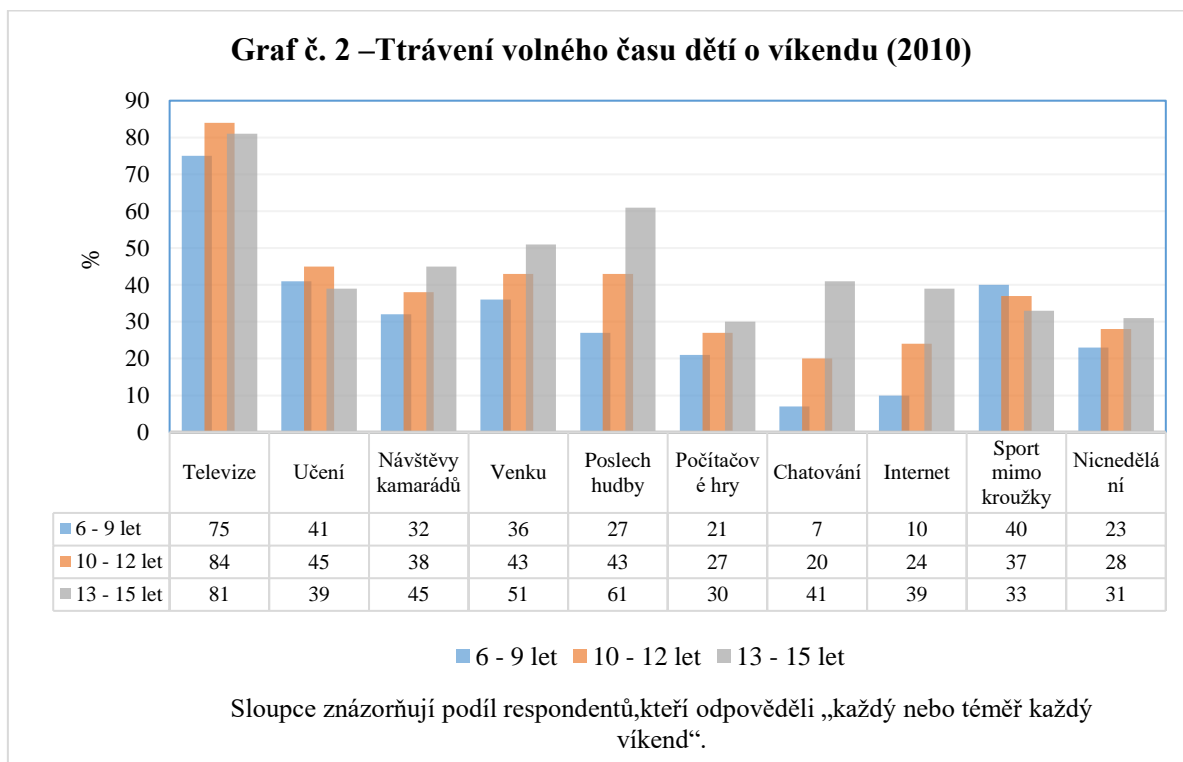
U 10–12 letých dětí taktéž převládá televize společně s učením. Další významnou aktivitou je pro ně poslech hudby, který u předchozí skupiny mladších dětí nebyl tak výrazný. Na televizi se několikrát do týdne dívalo 94 % dětí, učení se ve stejné frekvenci věnovalo 89 % z nich a poslechu hudby 63 %. Pozorovat lze také nárůst trávení času s kamarády, kdy v tomto věku je to již 55 % dětí a 61 % dětí dokonce trávilo čas s kamarády často venku. Tato věková kategorie také ve srovnání s mladšími dětmi trávila více času u počítače. Alespoň několikrát do týdne hrálo počítačové hry 38 % dětí a k internetu bylo připojeno 35 % dětí. Jedna třetina dětí se často ve všední dny nevěnovala aktivitě žádné, což je celkem znepokojivý údaj. Nejméně často vykonávanými činnostmi jsou pro tyto děti během týdne návštěvy knihoven (3 %), chození do kina (3 %) a chození do fastfoodů (2 %). (Bocan et al., 2011, s. 71)

13–15 let

Nejstarší kategorie z této kohorty dětí, konkrétně ve věku 13–15 let, taktéž provozovala několikrát týdně nejvíce činnost sledování televize, a to v případě 92 % dětí. Každý den sledovalo televizi 72 % dětí, což je pouze mírný pokles. Vůbec se na televizi nedívalo 0,4 %, což je zanedbatelný údaj a lze předpokládat, že v těchto případech rodina televizi pravděpodobně nevlastnila. Stejně tak učení se vyskytovalo u 82 % z nich a poslechu hudby se téměř obden věnovalo 77 % dětí. Dle předpokladů se zvýšil počet dětí, které trávily čas s kamarády (61 %) a podíl dětí, vyskytujících se s přáteli venku, je

taktéž nadpoloviční (65 %). Naprosto každý den bylo venku s kamarády 28 % dětí, což je významný počet za podmínek, že se jednalo o neorganizované trávení volného času. V této věkové kategorii byl také zaznamenán největší nárůst času stráveného u počítače. Děti se zabavily několikrát do týdne počítačovými hrami (37 %), chatováním (50 %) a prohlížením internetu (53 %). Mezi téměř nevykonávané aktivity patřily ty samé jako u předchozí skupiny. Do knihovny nikdy nechodí dokonce 36 % dětí, ačkoliv téměř stejná část z nich (35 %) během volného času ve všední dny nic nedělá. (Bocan et al., 2011, s. 72)

Stejně aktivity lze díky výzkumu z roku 2010 (Bocan et al., 2011, s. 74–76) vysledovat u dětí i o víkendu. Následující graf znázorňuje stejné činnosti, které byly pozorovány u dětí ve všední dny.



Z důvodu absence výuky se snižuje počet dětí, které se o víkendu připravují na vyučování. Ve všech věkových kategoriích došlo k poklesu téměř na polovinu. Pro děti také není o víkendu dostupná většina zájmových kroužků, avšak televize a počítač jsou dětem přístupné 24 hodin denně. Toho využily především starší děti, které věnovaly svůj čas i o víkendu především chatování a internetu. I přes to, že množství 13–15 letých dětí, které využívaly o víkendu internet a chatovaly, bylo znatelně vyšší než dětí zbylých, nedosahovalo počtu dětí provozujících tyto aktivity ve všední dny. Televize však zůstala oblíbenou aktivitou drtivé většiny dětí i o víkendu. Naopak počet sportujících dětí

společně s víkendem nestoupl a byl téměř totožný s počtem dětí sportujících přes týden. (Bocan et al., 2011, s. 74–75)

Celkově lze konstatovat, že sledování televize bylo u dětí v roce 2010 častou aktivitou provozovanou největším množstvím dětí. V podstatě je to aktivita nejdostupnější a možná právě proto je provozována naprostou většinou dětí bez ohledu na věk. Jedná se o činnost neorganizovanou a tyto činnosti převažovaly i celkově (trávení času s kamarády či venku, sport mimo kroužky, počítač). Popularitu moderních technologií dokazuje i počet dětí, které je považují za samozřejmou součást svého bytí. Svůj život bez televize si nedokáže představit 57 % dětí, mnohem více dětí by se však nevzdalo internetu (71 %). (Bocan et al., 2011, s. 35). Je patrné, že u značné části dětí zastávají média klíčovou roli.

Za rok **2013** jsou dostupná data týkající se dětí ve věku 11–15 let. I v tomto roce se potvrdilo, že starší děti tráví stále více volného času u počítače a méně času společně s rodiči (ČZF, 2013, s. 16). Toto zjištění neplatí v případě víkendů, které s rodiči trávila většina dětí, a to 56 %. Stejně tak obliba ve sledování televize z minulých let přetrvává. Přibližně polovina dětí se dívalo na televizi 1–2 hodiny denně, 30 % dětí dokonce 3–4 hodiny denně. Vysoký počet starších dětí sledující televizi může mít úzkou souvislost s faktem, že jejich přístup k ní se s věkem zlepšuje, neboť televizor mají umístěný přímo ve svém pokoji. V 15 letech mělo v roce 2013 televizi ve svém pokoji zhruba 60 % dětí. Čas strávený u počítače je mezi dětmi velmi populární. 90 % dětí navštěvující pátou třídu základní školy trávilo u počítače alespoň 1–2 hodiny denně a v 15 letech pouze jedna třetina dětí trávila u počítače méně než 3 hodiny denně. (ČZF, s. 18–20)

Mládež

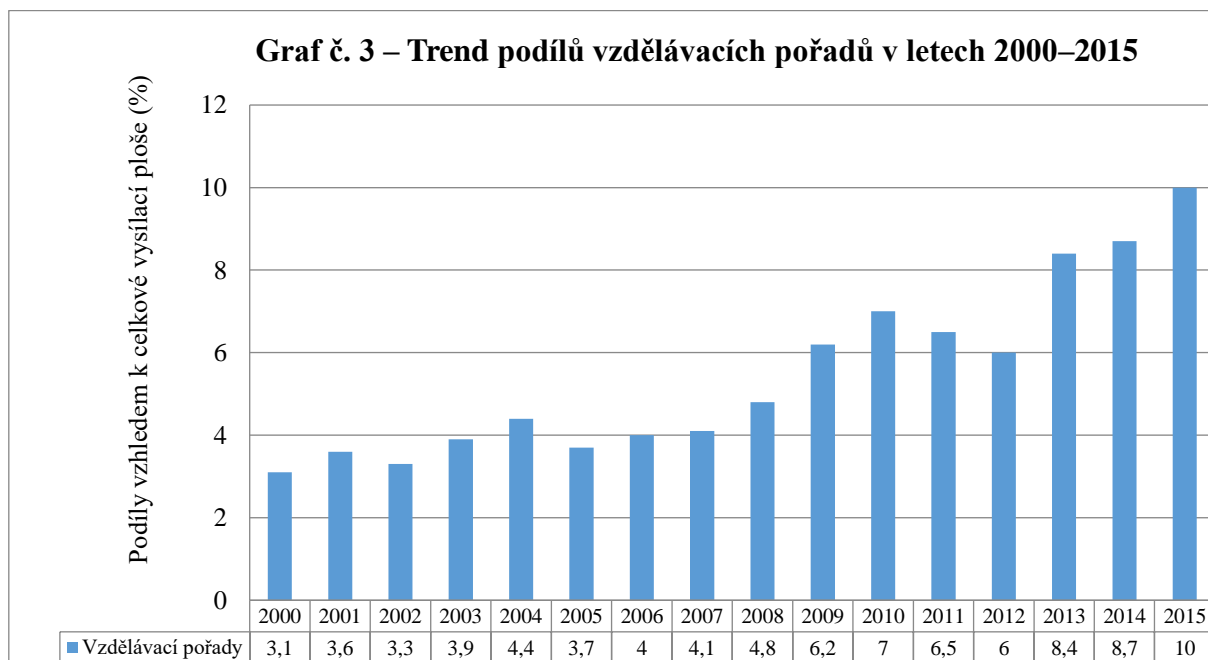
Shrnutí vývoje v oblíbě sledování televize mládeží je uvedeno v kapitole 1.3. Práce s počítačem měla z pohledu historie u mládeže tendence stoupajícího charakteru. Z 27 % mládeže v roce 2000 na 37 % za rok 2006. Lze předpokládat, že dnešní výzkum by, vzhledem k popularitě informačních technologií, prokázal mnohem vyšší podíl mladých lidí pracujících denně s počítačem. V případě sportu, jako zástupce aktivního trávení volného času, nedocházelo k velikým změnám a největší množství mládeže v roce 2000 i 2006 sportovalo přibližně jednou týdně – v obou případech se jednalo o cca 33 % jedinců. Stejně tak dlouhodobě platí, že kolem 16 % mladých lidí nesportuje nikdy. Důležitým prvkem v životě mladého člověka jsou jednoznačně přátelé. Setkávání s nimi dominuje na předních příčkách ve všech sledovaných letech. Vždy se jedná minimálně

o nadpoloviční většinu jedinců, kteří tráví s přáteli téměř každý den. V roce 2006 jejich počet vystoupal až téměř ke třem čtvrtinám všech mladých lidí (72 %).

Děti

Shrnutí vývoje v oblibě sledování televize dětmi je uvedeno v kapitole 1.3. Popularita práce s počítačem, se dle zjištění z roku 2010, odvíjí od konkrétního věku dětí. Zatímco u mladších dětí se nijak významně neprojevovalo například pravidelné brouzdání po internetu (10 %), u dětí kolem 14. roku života stráví na internetu téměř denně čas 53 % dětí. Tři čtvrtiny patnácti letých dětí strávily u počítače více než 3 hodiny denně. Sportovní neorganizované aktivity jsou dětmi provozované v podobné míře jako mládeží. Ve všední dny i o víkendech často sportovalo v roce 2010 kolem 37 % dětí. Důležitost setkávání s kamarády stoupá spolu s věkem dětí, stejně tak jako volný čas strávený s nimi, nebo i samostatně, venku. Tato aktivita by se dala dle zjištění z roku 2010 nesporně označit jako za aktivitu u dětí s věkem rostoucí, což lze pozorovat i na grafech uvedených výše.

Příloha B: Graf podílu vzdělávacích pořadů ve vysílání ČT1 a ČT2 vzhledem k celkové vysílací ploše.



Příloha C: Dotazník

1. Jsem:

- dívka
- chlapec

2. Můj věk: _____

3. Vlastní tvoje rodina televizi?

- ano
- ne

4. Co děláš nejčastěji ve svém volném čase? (vyber jednu možnost)

- sportuji
- navštěvuji zájmový kroužek
- čtu knihy, časopisy
- sleduji televizi
- jsem na počítači (hry, internet...)
- jsem s kamarády
- odpočívám
- něco jiného

5. Kde nejčastěji sleduješ televizi? (vyber jednu možnost)

- doma
- u příbuzných
- u kamarádů
- jinde

6. S kým nejčastěji sleduješ televizi? (vyber jednu možnost)

- sám
- se sourozencem
- s rodiči
- se sourozencem i s rodiči
- s kamarády
- s jinými příbuznými
- s někým jiným

7. Máš televizi ve svém pokoji?

- ano
- ne

8. Jak často sleduješ televizi před spaním? (vyber jednu možnost)

- nikdy
- občas
- téměř každý den
- každý den

9. V kolik hodin chodíš obvykle spát ve všední dny, když druhý den vstáváš do školy? (zakroužkuj přibližnou hodinu)

dříve – 20:00 – 20:30 – 21:00 – 21:30 – 22:00 – 22:30 – 23:00 – 23:30 – 0:00 (půlnoc) – později

10. Kdo by měl moderovat pořad, který by tě informoval o prevenci (předcházení) rizikového chování (např. kouření, pití alkoholu, šikana, sprejerství...)?

- odborník (lékař, vědec...)
- běžný moderátor
- vrstevník (někdo stejně starý jako ty)
- známá osobnost (herec, zpěvák, sportovec, youtuber...)
- někdo jiný
- nevím

11. Kolik minut by měl takový preventivní pořad přibližně mít? (zakroužkuj jedno číslo)

méně minut – 10 – 20 – 30 – 40 – 50 – 60 – více minut

12. V kolik hodin by se měl pořad vysílat, aby ti to nejvíce vyhovovalo? (zakroužkuj přibližnou hodinu)

- dříve než v 16:00
- 16:00 – 17:00
- 17:00 – 18:00
- 18:00 – 19:00
- 19:00 – 20:00
- 20:00 – 21:00
- 21:00 – 22:00
- později než ve 22:00

Příloha D: Výpočet chí-kvadrátu (test dobré shody)

Pozorované četnosti

Způsob sledování televize	Přítomnost televize v pokoji		Součet
	Ano	Ne	
Sám	53	8	61
Se sourozencem	16	5	21
S rodiči	19	16	35
Se sourozencem i s rodiči	14	11	25
S kamarády	17	9	26
S jinými příbuznými	8	4	12
Součet	127	53	180

Očekávané četnosti

Způsob sledování televize	Přítomnost televize v pokoji		Součet
	Ano	Ne	
Sám	43,03889	17,96111	61
Se sourozencem	14,81667	6,18333	21
S rodiči	24,69444	10,30556	35
Se sourozencem i s rodiči	17,63889	7,36111	25
S kamarády	18,34444	7,65556	26
S jinými příbuznými	8,46667	3,53333	12
Součet	127	53	180

Dílčí chí-kvadráty

Způsob sledování televize	Přítomnost televize v pokoji		Součet
	Ano	Ne	
Sám	2,30544	5,52437	7,82981
Se sourozencem	0,09451	0,22646	0,32097
S rodiči	1,31312	3,14653	4,45964
Se sourozencem i s rodiči	0,7507	1,79885	2,54955
S kamarády	0,09853	0,23611	0,33464
S jinými příbuznými	0,02572	0,06164	0,08736
Součet	4,56230	10,93230	15,58196